

**T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**ERGENLİKTE ANNE BABA ALGISININ ERGENİN ONTOLOJİK
İYİ OLUŞUYLA İLİŞKİSİNİN BOYLAMSAL OLARAK İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAŞAR KUZUCU

İSTANBUL, 2022

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**ERGENLİKTE ANNE BABA ALGISININ ERGENİN ONTOLOJİK
İYİ OLUŞUYLA İLİŞKİSİNİN BOYLAMSAL OLARAK İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAŞAR KUZUCU

İSTANBUL, 2022

KABUL VE ONAY

Yaşar Kuzucu tarafından hazırlanan “Ergenlikte anne baba algısının ergenin ontolojik iyi oluşuyla ilişkisinin boylamsal olarak incelenmesi” adlı tez çalışmasının savunma tarihi 30.05.2022 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Gizem Ateş

.....

Üye

Prof. Dr. Müjgân İnözü Mermerkaya

.....

Üye

Dr. Öğretim Üyesi Tubanur Bayram

Kuzgun

.....

İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun
..... tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

.....

Prof. Dr. Ali AKDEMİR

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi Olarak sunduğum “**Ergenlikte anne baba algısının ergenin ontolojik iyi oluşuyla ilişkisinin boylamsal olarak incelenmesi**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun bir şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18.07.2022

YAŞAR KUZUCU

ÖZET

ERGENLİKTE ANNE BABA ALGISININ ERGENİN ONTOLOJİK İYİ OLUŞUYLA İLİŞKİSİNİN BOYLAMSAL OLARAK İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAŞAR KUZUCU

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI

(DANIŞMAN: DR. ÖĞRETİM ÜYESİ GİZEM ATEŞ)

İSTANBUL, 2022

Bu araştırmada ergenlik döneminde ergen tarafından algılanan anne baba tutumlarının (anne baba katılımı, anne baba yakınlığı ve anne baba özerklik desteği) ergenin ontolojik iyi oluşuyla ilişkisi boylamsal olarak incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu 15-17 yaş arası 116'sı kadın 102'si erkek olmak üzere 218 ergen oluşturmaktadır. Araştırma verileri birer yıl arayla üç yıllık bir zaman diliminde toplanmıştır. Araştırma verileri 'Kişisel Bilgi Formu', 'Anne Baba Algısı Ölçeği' ve 'Ontolojik İyi Oluş Ölçeği' kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde çalışmanın amacına uygun olarak, ergenlik döneminde bireylerden üç farklı zamanda alınan ölçümlerin ölçme değişmezliği analizi ve bu ölçümlerin zaman içindeki değişimini incelemek için de örtük büyüme analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, üç farklı zamanda ölçüm yapılan tüm değişkenlerin ölçme eşdeğerliği sağlanmıştır. Örtük büyüme analizlerinin sonuçlarına göre, anne yakınlığı her iki cinsiyet için de ergenlerin ontolojik iyi oluş düzeylerindeki değişimi yordamaktayken, anne katılımı ve anne özerklik desteği değişimi yordamamaktadır. Baba katılımı her iki cinsiyet için de değişimi yordamaktadır. Ayrıca algılanan baba yakınlığı ve baba özerklik desteği kadın ergenlerin ontolojik iyi oluş düzeylerini başlangıçta yordarken, yıllar içinde ortaya çıkan içindeki değişimi yordamamaktadır. Erkek ergenler içinse algılanan baba yakınlığı ve baba özerklik desteği hem başlangıçta hem de yıllar içindeki değişimi yordamaktadır. Bulgular alanyazın ışığında tartışılmış, çalışmanın sınırlıkları dikkate alınarak araştırmacılara ve uygulayıcılara önerilere sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Anne Baba Algısı, Ontolojik İyi Oluş, Ölçme Değişmezliği, Örtük Büyüme Modeli

ABSTRACT

A LONGITUDINAL INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PERCEPTION OF PARENT IN ADOLESCENCE AND ONTOLOGICAL WELL-BEING OF ADOLESCENTS

MSC THESIS

YAŞAR KUZUCU

GRADUATE SCHOOL, ISTANBUL AREL UNIVERSITY

PSYCHOLOGY

(SUPERVISOR: DR. ÖĞRETİM ÜYESİ GİZEM ATEŞ)

İSTANBUL, 2022

In this study, the relationship between perceived parental attitudes (parental involvement, parental autonomy support, and parental warmth) by the adolescent during adolescence (age 15, 16, 17) with the adolescent's ontological well-being was examined longitudinally. 218 adolescent participants consisting of 116 girls and 102 boys ranging between the ages of 15-17 took part in the study. Research data were collected over a three-year period with one-year intervals. "Personal Information Form", "Perception of Parental Scale", and "Ontological Well-Being Scale" were used to collect research data. In the analysis of the data, in accordance with the purpose of the study, measurement invariance analysis of three different time measurements taken from individuals during adolescence and latent growth analysis was performed to examine the change of these measurements over time. According to the findings, measurement equivalence of all variables measured at three different times was tested. According to the findings of the latent growth analysis, while maternal warmth predicts the change in the ontological well-being levels of adolescents in both sexes, maternal involvement and maternal autonomy support do not predict the change. On the contrary, father involvement predicts change in both sexes. In addition, while perceived paternal warmth and father autonomy support predict female adolescents' ontological well-being at the beginning, it does not predict the change. For male adolescents, perceived paternal warmth and father autonomy support predict to the intercept and to the change over the years. The findings were discussed and interpreted in the light of the literature and implications were presented to researchers and practitioners considering the limitations of the study.

Key Words: Adolescence, Parent Perception, Ontological Well-Being, Measurement Invariance, Latent Growth Model

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	1
ABSTRACT	2
İÇİNDEKİLER	3
ŞEKİL LİSTESİ.....	5
TABLO LİSTESİ	6
KISALTMA VE SEMBOL LİSTESİ.....	7
ÖNSÖZ.....	8
1 GİRİŞ	10
1.1 Araştırmanın Problemi	10
1.2 Araştırmanın Amacı	12
1.3 Araştırmanın Önemi.....	12
1.4 Araştırmanın Hipotezleri.....	13
1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları	13
1.6 Tanımlar	14
1.6.1 Anne Baba Algısı	14
1.6.1.1 Anne Baba Katılımı	14
1.6.1.2 Anne Baba Yakınlığı	15
1.6.1.3 Anne Baba Özerklik Desteği	15
1.6.2 Psikolojik İyi Oluş:	15
1.6.3 Öznel İyi Oluş:	15
1.6.4 Ontolojik İyi Oluş	15
2 KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	17
2.1 Ergenlik.....	17
2.2 Anne Baba Algısı	19
2.2.1 Algılanan Anne Babalığın Kuramsal Çerçevesi	22
2.2.1.1 Ebeveynlikte Tipolojik Yaklaşımlar	22
2.2.1.1.1 Baumrind Modeli.....	22
2.2.1.1.2 Maccoby ve Martin Modeli	24
2.2.1.2 Ebeveynlikte Boyutsal Yaklaşımlar.....	27
2.2.1.3 Ebeveyn Kabul-Red Kuramı.....	29
2.2.1.4 Ebeveynlikte Şema Modeli.....	31
2.2.1.5 Öz Belirleme Kuramı.....	33
2.3 İyi Oluş.....	35
2.3.1 Öznel İyi Oluş	38
2.3.2 Psikolojik İyi Oluş.....	44
2.3.3 Ontolojik İyi Oluş	49
2.3.3.1 Ontolojik İyi Oluş Kavramın Boyutları	52
3 YÖNTEM.....	57
3.1 Araştırma Modeli	57
3.2 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi:	57
3.3 Araştırmanın Veri Toplama Araçları:	58
3.3.1 Kişisel Bilgi Formu	58

3.3.2	Anne Baba Algı Ölçeği (ABAÖ);	58
3.3.3	Ontolojik İyi Oluş Ölçeği:.....	59
3.4	Verilerin Analizi.....	60
4	BULGULAR	64
4.1	Ön Analizler	64
4.2	Betimsel İstatistikler.....	65
4.3	Boylamsal Ölçme Değişmezliği.....	67
4.4	Örtük Büyüme Modeli (ÖBM).....	70
4.4.1	Koşulsuz ÖBM Analizi	73
4.4.2	Koşullu ÖBM Analizi	74
4.4.2.1	Zamanla Değişmeyen (Time-Invariant) Koşullu ÖBM.....	74
4.4.2.2	Zamanla Değişen (Time-Variant) Koşullu ÖBM	75
4.4.2.2.1	Anne Katılımının Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları.....	76
4.4.2.2.2	Anne Yakınlığının Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları	78
4.4.2.2.3	Anne Özerlik Desteğinin Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları	79
4.4.2.2.4	Baba Katılımının Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları	80
4.4.2.2.5	Baba Yakınlığının Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları.....	82
4.4.2.2.6	Baba Özerlik Desteğinin Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları.....	83
5	SONUÇ VE ÖNERİLER	85
5.1	Sonuçlar.....	86
5.1.1	Anne Katılımının Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi	86
5.1.2	Anne Yakınlığının Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi.....	87
5.1.3	Anne Özerklik Desteğinin Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi:.....	88
5.1.4	Baba Katılımının Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi:.....	89
5.1.5	Baba Yakınlığının Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi:	91
5.1.6	Baba Özerklik Desteğinin Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi:	93
5.2	Öneriler	98
5.2.1	Klinik Uygulamalara Yönelik Öneriler.....	99
5.2.2	Klinik Araştırmalara Yönelik Öneriler	101
6	KAYNAKLAR	103
7	EKLER	126
8	ÖZGEÇMİŞ	130

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Koşulsuz ÖBM.....	71
Şekil 2. Zamana bağlı değişmeyen (time-invariant) koşullu ÖBM	72
Şekil 3. Zamana bağlı değişen (time-variant) koşullu ÖBM	73

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Değişkenlere ilişkin Betimleyici İstatistikler.....	66
Tablo 2. Boylamsal Ölçme Değişmezliği Sonuçları	68
Tablo 3. Anne Algısının Zamanla Değişen Koşul Olduğu Model Sonuçları	76
Tablo 4. Baba Algısının Zamanla Değişen Koşul Olduğu Model Sonuçları.....	80

KISALTMA VE SEMBOL LİSTESİ

MLR	: Maximum Likelihood Estimation with Robust
YEM	: Yapısal Eşitlik Modeli
ÖBM	: Örtük Büyüme Modeli
RMSEA	: Root Mean Square Error of Approximation- Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü
SRMR	: Standardized Root Mean Square Residual - Standartlaştırılmış Hata Kareler Ortalamasının Karekökü
CFI	: Comperative Fit Index –Karşılaştırmalı Uyum İndeksi
TLI	: Turker-Lewis İndeksi
ÖD	: Ölçme Değişmezliği
OİO	: Ontolojik İyi Oluş
ABAÖ	: Anne Baba Algı Ölçeği
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
TROK	: Tamamıyla Rastlantısal Olan Kayıp Veriler
P	: Anlamlılık Düzeyi
r	: Korelasyon Katsayısı
SH	: Standart Hata
ÇG-DFA	: Çoklu Grup Doğrulayıcı Faktör Analizi
VIF	: Variance Inflation Factor
CI	: Condition Index

ÖNSÖZ

Tezi yazım sürem uzun olmakla birlikte araştırma sürecinde klinik psikoloji alanında kuramsal, metodolojik ve uygulamaya yönelik çok önemli bilgiler kazandım. Bu bilgilerin klinik psikoloji alanında yapacağım araştırma ve uygulamalara katkısının olacağını düşünüyorum.

Tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Gizem Ateş çalışmaya önemli katkılar sunmuştur. Bilgi ve tecrübelerini etkili paylaşımı, cesaretlendirici ve motive edici danışmanlığı ve geliştirici önerileri için kendisine çok teşekkür ederim.

Bu araştırmada Prof. Dr. Ömer Faruk Şimşek'in desteği çok önemlidir. Yüksek lisans sürecimin başından sonuna kadar verdiği destekler için kendisine minnettarım.

İstanbul Arel Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programının değerli hocalarının klinik psikoloji perspektifi geliştirmemde ve bu tezin ortaya çıkmasında önemli rolleri vardır. Her birine, mesleki ve bilimsel tutumuma katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Bu tezin Türkçe dil uygunluğu Prof. Dr. Nuri Karasakaloğlu, İngilizce dil uygunluğu ise Doç. Dr. Burcu Aydın tarafından kontrol edilmiştir. Her iki hocama değerli emekleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Varlıklarından güç aldığım sevgili aileme, destek ve anlayışları için sonsuz teşekkür ederim.

18.07.2022

YAŞAR KUZUCU

Canım babam **Şahin Kuzucu**'ya bitmeyen özlemle...

1 GİRİŞ

Bu bölümde tez konusunu oluşturan problemin tanımı, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, hipotezleri, sınırlılıkları ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1 Araştırmanın Problemi

Fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel alanlarda hızlı değişimlerin yaşandığı ergenlik döneminde, ergenin bu değişimlere ne kadar ayak uydurabildiği önemli rol oynamaktadır (Steinberg, 2007). Biryandan değişime ayak uydurmaya diğer yandan da kendilerini tanımaya çalıştıkları bu dönemde ergenlerin kimlik geliştirmek ve psikolojik açıdan sağlıklı olmak için çaba harcadıkları görülmektedir (Havighurst, 1972; Savin ve Williams-Bernt, 1990). Psikolojik sağlık açısından cinsiyet farklılıklarının görüldüğü (Benjet ve Hernandez-Guzman, 2001; Quatman ve Watson, 2001) bu dönemin görevlerini başarıyla tamamlamak büyük önem taşımaktadır.

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak da adlandırılan bu dönemin iyi geçmesinde başta ergenin ailesi olmak üzere yakın çevresi etkili olmaktadır. Son yetmiş yıl içerisinde yapılan çok sayıda araştırma çocukluğun erken dönemlerinden itibaren aile ve çevre desteğinin etkilerini incelemektir (Örn; Fiorelli ve diğerleri, 2019; Moksnes, Moljord, Espnes ve Byrne, 2010). Nitekim aile ve arkadaş ilişkilerinin güçlü ve destekleyici olması ergenin ruh sağlığını olumlu etkilemektedir (Çakır ve Palabıyıkoglu, 1997; Zhu, 2015). Desteğin sadece psikolojik büyümeye olan katkısı değil, aynı zamanda kriz durumlarında ergenin sorunla başetmesinde oynadığı rol de dikkate alınmaktadır (Akın ve Ceyhan, 2005). Anne baba ilgisi ve desteğinin varlığı kadar desteğin ergen tarafından nasıl algılandığı da önem taşımaktadır. Buradan hareketle algılanan ebeveynlik stilleriyle ergenlerin psikolojik işlevleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar anne baba algısının olumlu olmasının ergenin psikolojik gelişimini arttırdığını ortaya koymaktadırlar (Kocayörük, Altıntaş ve İçbay, 2015).

1950'lerden sonra başlayan ve 21. yüzyılda artarak devam eden toplumsal ve ekonomik hayattaki hızlı değişimler ebeveyn rollerini de derinden etkilemiştir. Bu değişimlerle, anne baba rolleri ve beraberinde aile içindeki iş bölümü yeniden tanımlanmış (Evans, 1996), geleneksel olarak babanın evin geçimini sağlayan, annenin ise çocuğun bakımını üstlenen rolleri değişime uğramıştır (Coltrane, 1995).

Aile yapısındaki değişimle beraber geleneksel rollere bağlı kalmanın giderek zorlaştığı, rollerin ve sorumlukların revize edildiği yeni bir aile yapısı oluşmaya başlamıştır (Basow, 1992). Yeni aile yapısında babaların çocuklarının günlük aktivitelerine daha fazla katılmaya (Lamb, 2000), çocuklarının sadece ekonomik ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda fiziksel, duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarını da karşılamaya (Adamsons, O'Brien ve Pasley, 2007) ve çocuklarının mutluluğuyla önceki yıllara oranla daha fazla ilgilenmeye başladıkları görülmektedir (Marks ve Palkovitz, 2004). Ayrıca araştırmalara yakından bakıldığında babalık üzerine yapılan çalışmaların annelik üzerine yapılanlardan bağımsız geliştiği anlaşılmaktadır. Nitekim birçok bilim adamı babalığın annelikten temelde farklı olduğuna inanmaktadır (Corwyn ve Bradley, 2016). Bu farklılık, anne ve baba tutumları çalışılırken araştırmaya her iki ebeveynin dâhil edilmesinin önemini arttırmaktadır.

Anne ve babanın ebeveyn tutumlarının ayrı ayrı incelenmesi ve bu incelemenin farklı ebeveyn tutumları üzerinden yapıyor olması çok boyutlu değerlendirmeye imkân sunmaktadır. Ayrıca ebeveynlik uygulamalarını ergenlerin algılarını dikkate alarak değerlendirmek metodolojik olarak avantaj sağlamaktadır. Ergenlerin ebeveynlerine yönelik algılarının, ebeveynlerin kendi ebeveynlik stilleri hakkındaki değerlendirmelerinden daha önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Bolkan, Sano De Costa, Acock, ve Day 2010; McElhaney, Porter, Thompson, Allen, 2008). Örneğin ergenlerin ebeveynlik tarzları ve katılımlarına ilişkin algılarının akademik başarıyı öngörmesine karşın, ebeveynlerin kendi tarzlarına ve katılımlarına ilişkin raporlarının bunu öngörmediğini bulunmuştur (Paulson, 1994).

Anne baba tutumların ergen üzerindeki etkileri çok sayıda araştırmayla çalışılsa da bu çalışmaların büyük ölçüde kesitsel çalışmalar oldukları, ergenlikteki yıllara göre değişimi yansıtmakta sınırlılık gösterdikleri bilinmektedir. Ayrıca ergenlerde ruh sağlığının ağırlıklı olarak depresyon, kaygı, TSSB gibi psikolojik sorunların (Örn; Fiorelli, Capitello, Barnie, Buonomo ve Gentile, 2019; Orth, Robins ve Roberts, 2008) ya da öznel veya psikolojik iyi oluşun (Örn; Suldo ve Huebner, 2004; Shek, 1998) değerlendirmesiyle yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada yıllara göre değişimi görebilmek için ergen ruh sağlığı boylamsal olarak incelenmiştir. Ek olarak ruh sağlığı diğer psikolojik iyi oluş kavramlarından farklı olarak psikolojik iyi oluşa geçmiş, şimdi ve geleceğe yönelik değerlendirmeler üzerinden açıklanabilen bir

yaşam projesi olarak bakan ontolojik iyi-oluş (Şimşek ve Kocayörük, 2013) kavramıyla ele alınmıştır.

Anne babaların kız ve erkek çocuklarıyla ilişkilerinin farklı olduğuna yönelik kanıtlar (Russell ve Saebel, 1997) ve teoriler (örneğin, cinsiyet şeması teorisi; Bem, 1985), anne ve babaların kız ve erkek çocukları üzerinde farklı etkileri olduğunu ileri sürmektedir. Babaların kızları üzerinde erkek çocuklarından daha fazla etkiye sahip olduğunu gösteren araştırma sonuçlarından (Kosterman, Haggerty, Spoth ve Redmond, 2004) farklı olarak, babaların özerklik desteğinin erkek çocukları üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğunu gösteren araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Crockenberg, Jackson ve Langrock, 1996). Ayrıca yukarıdan özetlenen araştırma sonuçlarının dışında, anne baba tutumlarının ve etkisinin çocuğun cinsiyetine göre çok değişmediğini, anne ve babaların çocuklarına karşı cinsiyet ayrımı yapmaksızın benzer tutum ve davranışlarla etki ettiğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Bean ve Northrup, 2009; Kristjansson ve Sigfúsdóttir, 2009). Bulgular değişkenlik göstermekte olup, anne baba tutumlarını incelerken çocukların cinsiyetini kontrol etmenin anne baba etkisinin daha iyi anlaşılması açısından önem taşıdığı görülmektedir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı ergenlik döneminde ergen tarafından algılanan anne baba tutumlarının (anne baba katılımı, anne baba yakınlığı ve anne baba özerklik desteği) ergenin ontolojik iyi oluşuyla ilişkisini araştırmaktır. Tüm gelişim alanlarında hızlı ve belirgin değişim yaşayan ergen bireylerin hem anne hem de babalarının ebeveynliğine yönelik yaptıkları çok boyutlu değerlendirmelerin onların ruh sağlıklarıyla ilişkisi boylamsal olarak çalışılmıştır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Çocukluk ve ergenlik döneminde gelişimin sağlıklı olmasının yetişkinlik dönemindeki ruh sağlığını önemli düzeyde yordadığı bilinmektedir (Biederman ve diğerleri, 2008; Stormshak ve diğerleri, 2000). Çocuk ve ergenlerin deneyimlediği sosyal, duygusal, bilişsel ve fiziksel gelişimin uzun dönemli etkileri bu dönemlerin insan yaşamındaki kritik önemini ortaya koymaktadır. Özellikle, kimlik kazanım sürecinin hız kazandığı, gencin kendisiyle olduğu kadar diğerleriyle olan ilişkisine de yoğunlaştığı ergenlik döneminde anne baba algısının ruh sağlığıyla ilişkisinin seyrini

incelemek anne baba tutumlarının ergenler üzerindeki etkilerine ilişkin bilgi verecektir.

1.4 Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmaya katılan ergenlere uygulanan anne baba algısı ölçeği ile ontolojik iyi oluş ölçekleri yıllara göre ölçme değişmezliğine sahiptir. Ontolojik İyi Oluş Ölçeğinden birer yıl arayla toplamda üç kez alınan tekrarlı ölçümler arasında boylamsal ölçme değişmezliği sağlanmaktadır. Benzer şekilde Anne Baba Algısı Ölçeğine ait her bir boyutta ölçme eş değerliliği bulunmaktadır.

Cinsiyet ontolojik iyi oluş düzeyindeki değişimi yordamaktadır. Zamana bağlı değişmeyen kovaryant değişken olarak cinsiyet ontolojik iyi oluşun zaman içindeki değişimiyle ilişkilidir.

Kadın ve erkek ergenlerin anne baba algısı ve ontolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişki farklılık göstermemektedir. Buna göre;

- Kadın ergenlerin hem anne hem de babalarından algıladıkları, anne baba katılımı, anne baba yakınlığı ve anne baba özerlik desteği yıllara göre artan bir şekilde ergenlerin ontolojik iyi oluşlarını yordamaktadır.
- Erkek ergenlerin hem anne hem de babalarından algıladıkları anne baba katılımı, anne baba yakınlığı ve anne baba özerlik desteği yıllara göre artan bir şekilde ergenlerin ontolojik iyi oluşlarını yordamaktadır.

1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma örneklemini İstanbul ilinde yaşayan ve lise öğrenimine devam eden 218 ergen oluşturmaktadır. Çalışmanın temel sınırlılıklarından bir tanesi, katılımcı sayısının azlığıdır. Örneklemin temsil yeteneği açısından daha geniş bir örneklem grubuyla çalışılması analiz sonuçlarının gücünü arttıracaktır. Türkiye'nin taşra ve kırsal bölgelerinde yaşayan ergenlerin algılarında farklılık olma olasılığı bulunmaktadır. Değişkenlerin sosyo-kültürel yapıya duyarlılığı dikkate alındığında örneklemin sadece İstanbul ilinde yaşayan ergenlerden oluşması Türkiye genelini açıklamada sınırlılık yaratmaktadır. Ayrıca mevcut örneklem, evlilik birliği devam eden ailelere odaklanmaktadır ve ev dışında ikamet eden ebeveynlerin olduğu ailelerle, çok düşük gelirli ailelerin ebeveynliği incelenmemiştir. Türkiye örnekleminde

alışılması diğ er toplumlara genellenmenin tahmin edilmesini g uleştirmektedir. Ayrıca araştırma örnekleminde yer alan ergenlerin sosyo-demografik bilgileri sınırlıdır.

Araştırma verilerinin isimli öz bildirim  lekleriyle (Anne Baba Algısı  leği ile Ontolojik İyi Oluş  leği) toplanmış olması bir diğ er sınırlıktır. Katılımcıların kendi görüşlerini dikkate alan ve çeşitli derecelerde sosyal beğenirliğe duyarlı olabilen öz bildirim yerine çok kaynaklı ve beraberinde çok yöntemli bir yaklaşımın kullanılması daha güçlü sonuçlar verebilir.

Bir diğ er sınırlılık normal gelişim gösteren ergenler üzerinden çalışıldığı için, psikolojik sorun yaşayan ergenlerdeki değişimi içermemektedir. Geçmişte ve araştırma süresince yardım almayan ve yardım almaya ihtiyaç duymayan ergenlerle çalışılmış olması sonuçların bilişsel, sosyal ve duygusal açıdan zorlanan ergenlere genellebilirliğini düşürmektedir.

1.6 Tanımlar

1.6.1 Anne Baba Algısı

Anne baba tutumlarına ilişkin çocuklarının algılarını ifade etmektedir. Çocukların anne babalarıyla ilişkilerinin niteliğine yönelik yaptıkları kapsamlı ve çok boyutlu değerlendirmelerdir. Bu değerlendirmeler birden fazla boyut dikkate alınarak yapılmaktadır. Bu boyutlardan yaygın olarak kullanılanlar ocuk ve ergenlerin anne baba katılımına, anne baba yakınlığına ve anne babanın özerklik desteğine ilişkin algı ve düşünceleridir. ocuk ve ergen perspektifinden yapılan değerlendirmelerle anne baba tutumları değerlendirilmektedir.

1.6.1.1 Anne Baba Katılımı

Anne baba katılımı, ebeveynlerin çocuklarına ve onların gelişimine olan ilgisi, çocuklarının hayatına katılımı ve çocuklarıyla ilgili sorumluk almasıdır. Bu tutum çocukların yanlışı doğrudan ayırabilmelerini, söz ve davranışlarının sonuçlarını görebilmelerini önemsemektedir.

1.6.1.2 Anne Baba Yakınlığı

Anne baba yakınlığı ebeveynlerin çocuklarına yönelik yakınlık gösteren tutumlarını (kabul, sevgi, ilgi, şefkat ve memnuniyet duyguları) tanımlamaktadır.

1.6.1.3 Anne Baba Özerklik Desteği

Anne baba özerklik desteği ebeveynlerin çocuklarına yönelik özerkliği destekleyen tutumlarını (kişisel gelişimi destekleyerek eyleme geçme isteğini ve inisiyatif almayı güçlendirmek vb.) tanımlamaktadır.

1.6.2 Psikolojik İyi Oluş:

Psikolojik iyi oluş kavramı bireyin potansiyeline ilişkin farkındalığını, insanlarla ilişki kapasitesini, yaşam amaçlarını, özerk olmayı, kendini kabul düzeyini ve çevresel kontrol gücünü kapsamaktadır (Ryff ve Keyes,1995). Kavram kişinin kendine yönelik algısının olumlu olması, sınırlılıklarını bilmesi ve kendisiyle barışık olması, insanlarla güvenli ve yakın ilişkiler kurması, ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayacak şekilde çevreyi şekillendirmesi, bağımsız davranabilmesi, yaşam anlamı ve amacına sahip olması, potansiyelinin farkında olup bunu geliştirmeye çalışmasıdır (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002).

1.6.3 Öznel İyi Oluş:

İnsanların duygu durumunu, mutluluğunu ve yaşamından aldığı doyumunu yansıtır. Değerlendirme, kişinin kendi standartlarına dayanmaktadır. Daha açık bir anlatımla öznel iyi oluş kavramı araştırma veya değerlendirme yapan kişilerin gerekli ve önemli gördüğü bazı dışsal kriterleri değil, bireyin kendi değerlendirmesini merkeze almaktadır (Diener ve diğerleri, 2002). Hem duygusal tepkileri hem de bilişsel yargıları içeren iyi oluş birbirleriyle ilişkili üç bileşenden oluşmaktadır; sık pozitif duygulanım, seyrek negatif duygulanım ve yaşam doyumunu (Diener, 1984).

1.6.4 Ontolojik İyi Oluş

Ontolojik iyi oluş kavramı geçmişe, şimdiye ve geleceğe yönelik değerlendirmeler üzerinden açıklanabilen bir yaşam projesi olarak ele alınmaktadır (Şimşek ve Kocayörük, 2013). Değerlendirmeler geçmişe yönelik hem memnuniyet,

mutluluk ve gurur gibi olumlu duyguları hem de pişmanlık, memnuniyetsizlik ve yetersizlik gibi olumsuz duyguları ortaya çıkarabilmektedir (McAdams 2001; Şimşek 2009).

2 KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırma kapsamında ele alınan değişkenlerin kavramsal ve kuramsal çerçevesi ele alınmaktadır. Bu kapsamda önce ergenlik dönemi hakkında bilgi verilecek, sonrasında anne baba algısı ve anne baba algısıyla ilgili temel model ve açıklamalara yer verilecektir. Son olarak ruh sağlığı alanında iyi oluş kavramının yeri psikolojik, öznel ve ontolojik iyi kavramlarıyla açıklanacaktır.

2.1 Ergenlik

Ergenlik kelimesinin kökeni Latince yetişkinliğe giden anlamındaki “adolescere” kelimesine dayanmaktadır (Lerner ve Steinberg, 2004). Ergenlik dönemi, bilişsel, fiziksel ve sosyal alanlarda hızlanan değişimleri içeren psikolojik değişimlerle birlikte belirgin özelliklere sahip bir gelişim dönemi olarak tanımlanmaktadır (Santrock, 2004; Steinberg, 2007). Farklı gelişim alanlarında değişimlerin hızlı yaşandığı bu dönem çocukluktan yetişkinliğe geçişte bir köprü olarak görülmektedir (Gül, 2016). Ergen birey bir yandan değişime ayak uydurmaya çalışırken diğer yandan da kendini tanımaya çalışır, kendisini başkalarıyla karşılaştırarak bir kimlik geliştirir (Savin ve Williams-Bernt, 1990). Ebeveynlerinden bağımsızlaşıp özerklik kazanırlarken gelişimsel olarak yaşadığı değişimlere uyum sağlama sürecinden geçer. Yaşamlarını etkileme potansiyeline sahip olduğu için bu uyum süreci kritik bir zaman dilimidir (Steinberg, 2009). Bu zaman dilimi içerisinde bir yandan hızla değişen fiziksel görünümüne uyum sağlamaya çalışırken, diğer yandan da yaşına uygun sorumluluklar üstlenmek, yaşam amaçları belirleyip mesleğe yönelik tutum geliştirmek ve cinsiyet rolüne uygun davranmak gibi ergenlikte önem arz eden gelişim görevlerini yerine getirmeye çalışır (Havighurst, 1972). Ergenlikle beraber gelen bu gelişim görevleri ergeni zaman zaman zorlamakta ve ergen üzerinde baskı yaratabilmektedir. Ergenlerin bu zorluk ve baskıların üstesinden gelmelerinde onlara yardımcı olan ve psikolojik sağlıklarını olumlu etkileyen bazı faktörler vardır. Gelecek yönelimi ve yaşam amaçları (Kasser ve Ryan, 1996; Kuzucu ve Şimşek, 2011; Seligman, Steen, Park ve Peterson, 2005), benlik saygısı (Guillon, Crocq ve Bailey, 2003; Gür, 1996; Kuzucu ve diğerleri, 2020b), sosyal destek (Kuzucu ve diğerleri, 2020a; Kuzucu ve diğerleri, 2020b; Soylu, Taneli ve Taneli, 2013) bu faktörler arasında yer almaktadır.

Algılanan sosyal destek, kişinin yakın çevresi tarafından verilen desteği ve bu desteğin yeterliliğine ilişkin algısıdır (Park, 2007). Ergen bireyin gelişiminde, yaşamındaki önemli kişilerin varlığı ve desteği (Moksnes, Moljord, Espnes, ve Byrne, 2010), değer verdiği insanların gözünde nasıl görüldüğü ve algılandığı önemlidir (Moksnes ve Reidunsdatter, 2019). Aile ve arkadaş ilişkilerinin güçlü ve destekleyici olması ergenin duygusal gelişimini desteklemekte ve yaşam doyumunu (Zhu, 2015) ve ruh sağlığını olumlu etkilemektedir (Çakır ve Palabıyıkoglu, 1997). Bu destek ergenin karşılaştığı zorluklar karşısında işlevsel tutum sergilemesinde etkili olmakta (Akın ve Ceyhan, 2005), yaşadığı kayıp, reddedilme ve belirsizlik durumlarında yaşanan stres durumuyla baş etmesine katkı sağlamaktadır (Fiorelli ve diğerleri, 2019). Ailenin ve okulun ergene sunduğu desteğin psikolojik sağlamlığı ve yılmazlığı artırdığı, depresyonun oluşmasını veya kötüleşmesini önlediği görülmektedir (Green, Hyunsan, Gallis ve Puffer, 2019; Maiuolo, Deane ve Ciarrochi, 2019).

Algılanan destek farklı ruh sağlığı parametreleriyle ilişki göstermektedir. Örneğin sosyal destekle sürekli öfkenin (Doğan, 2008), saldırganlığın (Ustabaş, 2011), stres ve psikolojik iyi oluşun (Chao, 2012; Demaray, Malecki, Davidson, Hodgson ve Rebus, 2005), yalnızlığın (Zhao, Kong ve Wang, 2013), depresyonun (Compas, Slavin, Wagner ve Vannatta, 1986) ve kendine saygının (Hoffman, Ushpiz ve Levy-Shiff, 1988) ilişkili olduğu belirlenmiştir. Desteğin yetersizliği gibi sosyal çevrenin sağlıksız tutumları da depresyonu arttırmaktadır. Nitekim ergenlerin çok fazla eleştiriye maruz kalmaları ve arkadaşları tarafından kabul edilmemeleri, depresyon oluşmasında ciddi bir risk faktörüdür (Eisenbarth, 2012).

Ergenler akranlarıyla daha fazla zaman geçirdikleri için akranlarından ebeveynlerine göre daha yüksek düzeyde destek algılamaya başlarlar (Bokhorst, Sumter ve Westenberg, 2009). Bununla birlikte algıladıkları ebeveyn desteğinin ne kadar önemli olduğunun da farkındadırlar (Stewart ve Suldo, 2011). İlgili ve destekleyici ebeveyn tutumları ve anne baba çocuk ilişkisinin sağlıklı olması ergeni depresif semptomlara karşı korumaktayken, ilgisiz ve destekten uzak ilişkiler depresif duygu durumun sürmesine hizmet etmektedir (Wang ve Sheik, 2014). Ailelerinin sağladığı ekonomik, kültürel, sosyal ve duygusal destek ergenlik sürecinin sağlıklı bir şekilde geçmesini kolaylaştırmaktadır (Olson, 2000). Anneliğin ergenlerin olumlu davranışların gelişmesiyle babalığın ise ergenlerin sorunlu davranışların önlenmesiyle

tutarlı bir şekilde ilişkili olduğunu gösteren sonuçlar bulunmaktadır (Day ve Padilla-Walker, 2009). Anne babayla ilişki ve anne baba desteğinin önemi ergenin algısı üzerinden de araştırılmaktadır. Algılanan anne baba tutumları ile ergenlerin psikolojik gelişimleri ve işlevleri arasında ilişki olduğuna dair çok sayıda kanıt bulunmaktadır. Aşağıda algılanan anne babalıkla ilgili bazı araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

2.2 Anne Baba Algısı

Çocuk ve ergen gelişimini etkileyen faktörleri anlamak, özellikle bir çocuğun refahının akademik başarı ve sosyo-duygusal uyum gibi gelişimsel açıdan önemli sonuçlarla bağlantılı olduğu göz önüne alındığında, eğitim ve psikolojide başlıca araştırma alanı olmuştur. Bu çalışmalar içerisinde anne baba tutumları ve anne baba algısının merkezi bir yere sahip olduğu görülmektedir (Belsky ve diğerleri, 2007). Aile araştırmaları özellikle aile içi etkileşim ve anne babayla kurulan ilişkilerin çocuk gelişiminde çok önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Bozaslan, Genç ve Kaya, 2012; Day ve Padilla-Walker, 2009). Anne babanın çocuklarıyla ilişkisi, çocukluk ve ergenlik dönemiyle sınırlı kalmayıp yaşamın sonraki yıllarında da etkisini göstermektedir (Kağıtçıbaşı, Sunar ve Bekman, 2001).

Çocuğun gelişimi anne ve babadan etkilenmektedir. Çünkü çocuklar daha iyi gelişim için gerekli becerileri her iki ebeveynle etkileşim yoluyla kazanmaktadır (Kocayörük, 2012). İlk ve çok önemli bir sosyal çevre kaynağı olarak ailenin sağlıklı bir işleyişe sahip olması ergenlik dönemindeki genç bireyin gelişiminde rol oynamaktadır. Sağlıklı aile çocukların gelişim ödevlerinin yerine getirilmesini kolaylaştırmaktadır (Kocayörük, 2009). Aileyle kurulan ilişkinin iyi olmasının kişinin öznel iyi oluşunu olumlu etkilediği görülmektedir (Eryılmaz, 2012; Jorenen ve Astedt-Kurki, 2005). Aile içi ilişkiler çocuğun gelecekte diğer kişiler ile kuracağı ilişkileri etkilemektedir (Kula, 2018). Anne baba tutumlarının ve aile içi ilişkilerinin sağlıklı olması ergenlerin yakın ilişkiler kurabilme ve topluma uyum sağlama becerilerini arttırmaktadır (Güngör ve Sümer, 1999; Varan, 2005). Ayrıca sağlıklı aile ortamıyla yaşam doyumu olumlu ilişki göstermekteyken, depresif belirtilerle olumsuz yönde ilişki göstermektedir (Coty ve Wallston, 2010). Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde ebeveynleriyle iyi ilişki kuran bireylerin yüksek yaşam doyumuna sahip oldukları, ebeveyn ilgisi yetersiz olan çocukların ise psikolojik açıdan zorlandıkları belirlenmiştir (Erkman ve Rohner, 2006; Rohner, 2004).

Anne ve babaların çocuklarına yönelik ilgi, davranış ve beklentileri çocuk yetiştirme tutumlarını oluşturmaktadır (Darling ve Steinberg, 1993). Ebeveynlik stili, çok çeşitli durumlarda çocuğa karşı ifade edilen bir tutum iken, uygulamalar veya davranışlar çocuğun belirli durumlardaki davranışına karşı ifade edilir (Darling ve Steinberg, 1993). Alanyazında anababa stillerinin; anababa ilgisi/yakınlığı ve anababa kontrolü olarak iki temel yapıda çalışıldığı görülmektedir. Anababa kontrolü çocuğun aktivitelerine rehberlik etmek, çocukların okul hayatından ve arkadaşlık ilişkilerinden haberdar olmak, aile ve toplum kurallarını öğrenmelerini sağlanmaktadır (Amato ve Fowler, 2002; Durbin, Darling, Steinberg, ve Brown, 1993). Diğer yandan anababa ilgisi/yakınlığı çocuğun gereksinimlerinin farkında olunması (Baumrind, 1991), bireyselliğinin kabul edilip önemsenmesi ve öz düzenleme becerisinin desteklenmesidir (Darling ve Steinberg, 1993).

Ergenlik döneminde, gelişmiş mantıksal düşünme, artan idealist düşünce, arkadaşlık ilişkilerinde değişiklikler ve bağımsızlık kazanma motivasyonunun artması, ergen-ebeveyn ilişkisinin kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir (Santrock, 2012). Bu noktada ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumları önem taşımaktadır. Ebeveynler, çocuklarına onların kimlik gelişimlerinde önemli olan özerklik isteklerini yerine getirebilmeleri için yeterli fiziksel ve psikolojik alan sağlarken, ergenlerin her şeyi kendi başlarına yapacak kadar olgun olmadıklarının farkında olmalıdırlar (Pathak, 2012). Ergenler karar verme becerilerine sahip yetişkinler olarak algılanmak isterler, ancak aynı zamanda ergen grubunun üyesi olarak davranırlar. Ayrıca, kayıtsız bir tavır sergilemelerine ve ebeveynlerinin destekleyici tutumlarına meydan okumalarına rağmen, ebeveynlerinden destek ve ilgi isterler (Cripps ve Zyromski, 2009).

Ergenlik döneminde ebeveynle ilişkinin psikolojik iyilik üzerindeki etkisi kapsamlı olarak incelenmiştir. Nitekim son 40 yılda ebeveyn katılımını ve bunun ergen psikolojisi üzerindeki etkisini araştıran çok sayıda araştırma yapılmıştır. Araştırmalar ebeveynle ilişkinin niteliğiyle ergenlik dönemindeki olumlu iyilik hali arasındaki bağlantıya ilişkin ampirik kanıtlar sunmaktadır (Grolnick, Deci ve Ryan, 1997). Bu ilişki, ergenlerin psikososyal uyumları ve riskli davranışlarında etkili olmaktadır (Doyle ve Markiewicz, 2005). Ergenlikte kimlik duygusu, kişilerarası ilişkiler ve ruh sağlığı üzerinde kritik öneme sahip olan anne baba desteği ergenlik sonrasındaki dönemlerde de önemini korumaktadır (Özdikmenli-Demir, 2009).

Araştırmalar bebeklik, çocukluk ve ergenlik döneminde ebeveynlerle güvenli bağlanmaların, yüksek düzeyde benlik saygısı ve öz-yeterlik dâhil olmak üzere, benliğin olumlu temsilleriyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Armsden ve Greenberg (1987), yaptıkları çalışmada ebeveyne bağlanmanın ergenlerin benlik saygısı ve yaşam doyumuyla pozitif; kaygı, depresyon ve yabancılaşma duygularıyla ise negatif korelasyon gösterdiğini ortaya koymuştur. Ryan ve Deci'ye (2000) göre, ergenlik döneminde, güvenli bağlanma ilişkileri içinde temel psikolojik ihtiyaçların tatmini, kendilerini, gelecekteki olaylarla başa çıkabilen, kendi kendine yeten bireyler olarak görmelerini belirlemektedir. Benzer şekilde, bağlanma alanı dışındaki araştırmalar, sıcak ve destekleyici ebeveynlik uygulamaları ile ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki yüksek benlik saygısı arasında güçlü ilişki bulmuştur (Harter 1990). Hiç şüphesiz mizaç gibi temel özellikler duygu düzenleme becerilerinde çok önemli olsa da, ebeveynlik tutumları da duygusal gelişimi etkileyen temel unsurlar arasında yer almaktadır (Bocknek, Brophy-Herb, ve Banerjee, 2009). Duygusal gelişimin dışında, ebeveyn tutumları, kültürel değerlerin ve beklentilerin aktarımını içeren temel sosyalleşme araçlarıdır (Sümer, 2006). Çocuk yetiştirme uygulamaları kültürden kültüre farklılık göstermekte, toplumun beklenti ve değerlerine göre değişmektedir (Hess ve Kirouac, 2000).

Ergenin ebeveyn katılımına ilişkin algıları onun öz yeterliliği ve öz saygısını etkilediği için algılanan ebeveyn katılımı, ergenin psikolojik iyi oluşunda temel teşkil etmektedir. Algılanan ebeveyn katılımı, özellikle benlik saygısı, akran ilişkileri ve olumsuz ailesel yaşam olaylarının sıklığı açısından ergenlerin psikolojik iyi oluşlarını etkilemektedir. Ebeveynler çocuklarına sosyal standartları ve beklentileri zamanla içselleştirdiği, çocukların sorumluluklarını ve öz düzenleme becerilerini arttırabileceği bir ortam sunmaktadır (Halpenny, Nixon, Watson, 2010). Annelerini cesaret kırıcı algılayan çocuklar daha az akademik ve atletik yetenek, fiziksel görünümüne daha az güven, düşük özdeğer ve ebeveynlerden, öğretmenlerden ve yakın dostlarından düşük düzeyde sosyal destek aldıklarını belirtmektedir. Diğer yandan annelerini destekleyici algılayan çocuklar, atletik yeteneklerine daha fazla güven duyduklarını ve yakın dostlarından daha yüksek düzeyde sosyal destek hissettiklerini bildirmişlerdir (Sherer ve diğerleri, 1996). Ek olarak, Phares ve Renk (1998), anne ve babalara yönelik olumlu duyguların, hem düşük duygusal/davranışsal sorunlar hem de düşük dışa dönük davranış sorunlarıyla ilişkili olduğunu belirlemişlerdir. Anne ve babalara karşı daha

yüksek düzeyde olumsuz duygular, ergenlerde daha yüksek düzeyde davranış sorunlarıyla ilişkilendirilmiştir. Genel olarak, ergenlerin ebeveynleri hakkındaki algıları, ergen işlevselliğiyle güçlü bir şekilde ilişkili görünmektedir.

Yukarıda özetlediği üzere, ebeveynlik tarzıyla ilgili çalışmalar sadece anne babaların bireysel davranışlarına değil, anne baba ve çocuk arasında karşılıklı bir ilişki modeline atıfta bulunmaktadır. Nitekim yarım yüzyıl önce Baumrind (1971) ebeveynlik stilini kavramsallaştırırken, ebeveynlerin ebeveynlik hakkındaki tutum ve değerlerini, gelişimle ilgili inançlarını ve çocuklarıyla birlikte kullandıkları ebeveynlik uygulamalarını dikkate almaktadır. Aşağıda algılanan anne babalığın çocuk ve ergen gelişimindeki etkisinin daha iyi anlaşılması için konuyla ilgili öne çıkan kuram ve modellere yer verilmiştir.

2.2.1 Algılanan Anne Babalığın Kuramsal Çerçevesi

Çok sayıda araştırmacı ebeveynlik tarzlarının çocuk ve ergen gelişimine etkisini incelemiştir. Aşağıda konuyla ilgili en çok araştırılan ve referans alınan kuramlar hakkında bilgi verilerek konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

2.2.1.1 Ebeveynlikte Tipolojik Yaklaşımlar

Ebeveynlik konusunda kuramsal açıdan önemli açıklamalar getiren yaklaşımlardan arasında tipolojik yaklaşım öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım Baumrind (1961) ve Maccoby ve Martin (1983) tarafından ileri sürülen ebeveyn tarzlarına dayanmaktadır.

2.2.1.1.1 Baumrind Modeli

“Ebeveynlik Tarzları”, anne ve babaların çocuklarına karşı tutumlarıdır. Söz konusu tutumlar, aile içinde anne baba davranışlarından oluşan duygusal bir iklim oluşturmaktadır (Darling ve Steinberg, 1993). Çocuk ve ergen tarafından algılanan ebeveynlik stillerinin çocukların ruh sağlığını etkilediğini gösteren araştırma sonuçları bulunmaktadır (Baumrind, 1991). Ebeveynlik stili, çok çeşitli durumlarda çocuğa karşı ifade edilen bir tutum iken, davranışlar çocuğun belirli bir durumdaki davranışına karşı ifade edilir. Ayrıca ebeveynlik stiliyle ilgili kuramlar, sadece ebeveynlerin bireysel davranışlarıyla ilgili değildir, ebeveynler ve çocuk arasındaki çift yönlü bir ilişki

modeline atıfta bulunmaktadır (Darling ve Steinberg, 1993). Nitekim bu kuramlar arasında Baumrind'in (1966) ebeveyn tutumlarına yönelik açıklama getiren kuramı öncü çalışılmalar arasında yer almaktadır. Kuram ebeveynlerin gelişimle ilgili ebeveynlik inançları ve çocuklarıyla birlikte kullandıkları ebeveynlik uygulamaları hakkındaki tutumlarını ve değerlerini içermektedir.

Baumrind farklı gelişim dönemlerindeki çocuk ve ergenler üzerinde yaptığı araştırmaları dikkate alarak ebeveyn tarzları tanımlamıştır (Pellerin, 2005). Baumrind (1966) okul öncesi dönemdeki çocukları inceleyerek yaptığı araştırmalar neticesinde ebeveyn tutumlarının kontrol, bakım/destek, açık iletişim ve olgunluk beklentisini içeren dört farklı boyuttan oluştuğunu ileri sürmüştür. Daha sonra bu boyutlardan yola çıkarak ebeveyn stillerini üç temel stil üzerinden ele almıştır. Bunu yaparken Baldwin tarafından ileri sürülen demokratik ve kontrol edici ebeveynlik tarzlarının farklı düzeylerdeki birleşiminden oluşan üç farklı ebeveynlik tarzı ileri sürmüştür. Bunun sonucu olarak Baumrind modelinde anne babalık stilleri izin verici (permissive), demokratik/dengeli (authoritative) ve otoriter (authoritarian) ebeveyn olarak üçe ayrılmaktadır (Greenspan, 2006).

Araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan Baumrind modeline göre izin verici ebeveynler kabul edici, çocuğun isteklerine duyarlı ve cezalandırmadan uzak tutum sergilerler. Çocuğun inisiyatif alıp karar vermesine fırsat tanır, sorumluluk duygusu geliştirebilmesini desteklerler. Ebeveyn ilgi ve kabulü vardır, ancak gerekli durumlarda sınırlama getirmede ya da çocuğu kontrol etmede yetersiz kalınır. Bu nedenle izin verici ebeveynlerin yetiştirdiği çocuklar, öz düzenleme, duygu kontrolü ve stresle başa çıkmada zorlanırlar (Darling ve Steinberg, 1993, Spera, 2005).

Demokratik/dengeli tutum sergileyen ebeveynler, çocuklarını birey olma yönünde güçlendirirler. Çocuğa sorumluluklar ve kurallar hakkında gerekli açıklamaları yaparak onları yetişkin rolüne hazırlarlar. Çocuğun isteklerine ve ihtiyaçlarına yönelik katı ve kısıtlayıcı tutum yerine demokratik bir tutum geliştirirler. Aile içi iletişim kanallarının açık tutulduğu bu ebeveynlik tarzında, çocuğun özerklik gelişiminin desteklenmesi önemsenir. Anne baba disiplinden uzak olmayıp çocuğun davranışlarından haberdardır ve ondan belirli kural ve standartlara uyması istenir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010).

Otoriter tutuma sahip olanlar duygusal olarak uzak ve aşırı kontrolcü olup koydukları yüksek standartlarla çocuğun kendini yetersiz hissetmesine yol açarlar. Yapılması gerekenleri emir verici bir biçimde dile getirirken beklentileriyle ilgili gerekli mantıksal açıklamada bulunmazlar. Çocuktan ebeveyninin isteklerini sorgulamadan yerine getirmesini beklerler (Baumrind, 1966). Çocuğun özerkliğini desteklemeyen otoriter ebeveyn tutumları sadece onların karar verme imkânı engelleyerek değil, aynı zamanda kendi davranışlarından sorumlu olma fırsatı vermeyerek de bağımlı davranışlara yol açmaktadır. Bu tutumdaki ebeveynler, çocuğa boyun eğmesi beklenen katı kurallar koymakta ve çocuğun ihtiyaçlarına yeterli duyarlılığı göstermemektedir. Bu katı ve duyarsız tutumların olduğu ailelerde büyüyen çocuklar genellikle itaatkâr ve edilgen tutumlar sergilemekte, kendilerini yetersiz hissetmektedir (Darling ve Steinberg, 1993).

Bu yaklaşımlardan en sağlıklı olanı demokratik/dengeli tutum olduğu belirtilmektedir. Bu tutumla yetiştirilen çocukların uyum düzeylerinin, benlik saygılarının yüksek olduğu ve psikolojik gelişimlerinin iyi olduğu görülmektedir (Steinberg, 2001). Ayrıca bu ebeveyn tarzı öğrenmeye yönelik yüksek içsel motivasyonla ilişki göstermektedir (Baumrind 2005).

Ebeveynlik tarzlarına yönelik ilk kavramsallaştırmayı yapan bilim insanlarından olan Baumrind (1971) anne babanın temel sorumluluğunun çocuğun kişisel bütünlük duygusunu kazanmasına ve yaşadığı toplumsal çevrenin sosyal normlarına uyum sağlamasına destek olduğunu vurgulamaktadır. Baumrind anne baba kontrolü kavramını da anne ve babaların çocuklarından davranışsal uyum talep etmesi ve onları hem aileye hem de topluma dâhil etme çabası olarak tanımlamaktadır. Baumrind (1980; 1991) tarafından ebeveynlik tarzlarının kavramsallaştırılması ve kavramların birbirinden farklı ve işlevsel boyutlarla ele alınması, son yarım yüzyılda pek çok bilim insanı tarafından ebeveyn tutum ve davranışlarının çocuk ve ergenlerin gelişimindeki öneminin araştırılmasına kapı açmıştır.

2.2.1.1.2 Maccoby ve Martin Modeli

Ebeveynlik tarzlarına yönelik Baumrind (1966) tarafından ortaya koyulan kavramsallaştırmanın dışında, öne çıkan diğer kavramsallaştırma Maccoby ve Martin (1983) tarafından ileri sürülmüştür. Araştırmacılar, Baumrind tarafından tanımlanan

boyutları dikkate alarak yeni bir sınıflama geliştirmişlerdir. Buna göre ebeveyn tutumlarını duyarlılık ve talepkârlık/kontrol olarak iki kategoride toplamışlardır.

Duyarlık boyutu duyguların ifade edilmesini, çocuğun fikirlerinin değer görüp, pekiştirilmesini ve ebeveyn koruyuculuğunun derecesini göstermektedir (Desjardins, Zelenski ve Coplan, 2008). Duyarlılık çocuğun özel gereksinimleri ve arzularına karşı ilgi ve desteğin varlığıyla çocuğun kişiliğinin olgunlaştırılmasıdır. Ayrıca ebeveynin çocuğa yönelik kabul ve ilgisiyle birlikte çocuğun ihtiyaç ve taleplerini dikkate alıp bu taleplere cevap vermesini içermektedir (Lamborn, Mounts, Steinberg ve Dornbusch, 1991). Ailenin çocuğun ihtiyaçlarına ve isteklerine karşılık vermesi çocuğun kişiliğinin gelişimine katkı sağlaması anlamına gelmektedir. Duyarlılık boyutu sevgi, özen ve kabul ile ilişkili olup ebeveyn duyarlılığı, şefkat, sıcaklık, destek, bakım, ilgi, sevgi vb. duyguları içermektedir. Ebeveynlerin çocuklarına onları kabullendiklerini göstermenin yolları hem sarılma ve dokunma gibi fiziksel temasla hem de iltifat etme, güzel sözler söyleme ve hikâyeler anlatma gibi sözel ifadelerle olabilmektedir (Brobhy-Herb, Stansbury, Bocknek, ve Horodnyski, 2012). Maccoby ve Martin (1983) sıcaklığı kabullenme, tepki verme ve çocuk merkezlilikten bunların zıddına kadar uzanan bir boyutun göstergesi olarak yorumlamaktadır. Yazarlara göre duyarlı ebeveynler sadece çocuğun taleplerini cevaplamakla kalmayıp, çocuğun kendini ifade etmesine imkân tanıyan ve çocuğun bireyselliğini destekleyen tutumlar sergilerler.

Talepkâr/kontrolcü ebeveynler ise çocuğun topluma uyum sağlamasına yönelik olarak davranışlarının düzenlenmesi, denetlenmesi ve izlenmesini çok önemserler. Talepkâr/kontrolcü ebeveynler çocukları üzerinde kontrol kurma, duyarlı ebeveynler ise çocuklarıyla iyi bir ilişki kurma çabasındadırlar (Baumrind, 1971). Talepkârlık/kontrol boyutu anne babaların ergen çocuklarından taleplerini, ondan beklenti düzeylerini ve onu kontrol etme yöntemlerini içermektedir (Desjardins, Zelenski ve Coplan, 2008). Kısıtlama, kontrol ve disiplin ile karakterize edilen bu boyut, çocuğun diğer aile üyeleriyle yakınlaşmasını sağlamaya yönelik olarak ailenin çocuktan sorumluluklarının farkında olmasını ve ailenin kurallarına uyum sağlamasını istemesidir (Tuğrul, 1996).

Maccoby ve Martin ileri sürdükleri duyarlılık ve talepkârlık/kontrol boyutlarının kesişimini dikkate alarak dört tür ebeveynlik stili ortaya koymuşlardır (Darling ve Steinberg, 1993; Steinberg, Blatt-Eisengart ve Cauffman, 2006). Başka bir

anlatılma bu iki boyutta yüksek veya düşük düzeylerde olmak üzere, bu düzeylerin farklı birleşimlerinden dört kategori oluşturulmuştur; demokratik dengeli, otoriter, izin verici/şımartan ve izin verici/ihmalkâr. Boyut düzeyinde sınıflamada demokratik/dengeli (yüksek kabul/ilgi ve yüksek denetim/kontrol/) ve otoriter (düşük kabul/ilgi ve yüksek denetim/kontrol) çocuk yetiştirme tarzları Baumrind tarafından ileri sürülen demokratik/dengeli ve otoriter tarzlarına karşılık gelmektedir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010). Maccoby ve Martin'in (1983) modelinde, Baumrind'in (1966) izin verici anne babalık tarzı ise iki farklı kategoriyle tanımlanmıştır; izin verici/şımartan ve izin verici/ihmalkâr.

Demokratik dengeli ebeveynlik stilinde hem denetim/kontrol hem de ilgi ve kabul yüksektir, otoriter ebeveynlik stilinde denetim/kontrol yüksek ama kabul ve ilgi düşüktür, izin verici şımartan ebeveynlik stilinde ise kabul ve ilgi yüksek denetim/kontrol düşüktür. Son olarak izin verici ihmalkâr ebeveynlik stilinde ise hem kabul ve ilgi hem de denetim/kontrol düşüktür (Çelik 2015). Yüksek düzeyde ilginin, düşük düzeyde kontrolün bir arada olduğu ebeveyn tutumu izin verici/şımartan çocuk yetiştirme tarzı olarak tanımlanırken, ilginin ve kontrolün düşük düzeyde olduğu ebeveyn tutumu ise izin verici/ihmalkâr çocuk yetiştirme tarzı olarak tanımlanmıştır. Kısacası bu tipolojiye göre duyarlılık ve talepkarlık boyutlarında yüksek olan ebeveynler demokratik/dengeli; bu iki boyutta da düşük olanlar ise izin verici/ihmalkâr olarak sınıflandırılmaktadır. Diğer yandan duyarlılık boyutunda düşük, talepkarlık boyutunda yüksek olan ebeveynler otoriter; talepkarlık boyutunda düşük duyarlılık boyutunda yüksek olanlar ise izin verici/şımartan ebeveyn olarak tanımlanmaktadır (Tunç ve Tezer, 2006). Bu ebeveynlik uygulamalarının her biri mevcut farklı ebeveyn tarzları, tutumları ve farklı tepki verme ve talepkarlık oranlarını temsil etmektedir (Darling ve Steinberg, 1993; Sümer ve Güngör, 1999).

Maccoby ve Martin (1983), demokratik davranan ebeveynlerin ise duyarlılık ve talepkârlık düzeyini çocuğun gelişimini ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak ayarlayabildiklerini belirtmektedir (Sümer ve Güngör, 1999). Demokratik dengeli ebeveynlik, çocuğun yeterliliği, özgüveni ve ahlaki gelişimi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Davranışları kontrol etmede kullanmak için suçluluk, kaygı ve sevgiden geri çekilmeyi kullanmaktan kaçınan bu ebeveynlik tarzı, çocuklarda ve ergenlerde benlik saygısı ile olumlu bir ilişkiye sahip görünmektedir (Maccoby ve Martin, 1983).

Otoriter anne babalar özerklikten çok itaat ve bağımlılık ön planda tutmaktadır. Çocuklarına karşı talepkar olan bu ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarına karşı duyarlı olmadıkları ve çocuklarının özerkliklerini yeterince desteklemedikleri görülmektedir (Vansteenkiste, Zhou, Lens ve Soenens, 2005). Çocuklarını şımartan tutum sergileyen ailelerde tutarsız disiplin anlayışı ve kararsız tutumlar çok sık gözlenmektedir. Anne babalar çoğu kez tek yönlü ve duyarsız bir iletişim sergilerler ve çocuklarının gerçekçi olmayan talep ve isteklerine sınır koymazlar. Diğer yandan olumsuz ve riskli anne baba tarzı olarak görülen izin verici/ihmalkâr tarzda ise anne babalar tam anlamıyla ilgisiz olup, ya disiplin uygulamazlar ya da tutarsız bir disiplin anlayışı sergilerler. Ayrıca ailedeki bireyler çatışma ve münakaşaları bir sorun çözme yöntemi olarak kullanırlar.

Ebeveynlik stilleri ve bunların ergen gelişimine etkileri üzerine kavramsal önemli modeller ortaya koyulmuştur (Maccoby ve Martin, 1983). Ebeveynlik tutumları farklı sosyal öğrenme alanlarını etkilemektedir. Ebeveynlerin ebeveynlik uygulamaları ve tarzları ile neyi amaçladığı ve bu uygulamaların çocukları tarafından nasıl algılandığı çocukların duygusal gelişimlerini şekillendirmektedir (Jaffe, Gullone ve Hughes, 2010).

Baumrind ile başlayan ebeveynlik tarzlarını kavramsallaştırma çalışmalarında Maccoby ve Martin'in ebeveyn tutumlarını detaylandırması önemli yer tutmaktadır. Araştırmacıların yaptıkları açıklamalarla hem olumlu hem de olumsuz ebeveyn tutumlarının farklı açılardan ele alınmasına ve daha iyi anlaşılmasına katkı sağladıkları söylenebilir. Tipolojik yaklaşımla ilgili çalışmalardan sonra ebeveynlikte önemli bir bakış açısını temsil eden boyutsal yaklaşımlar temel noktalarıyla aşağıda ele alınmıştır.

2.2.1.2 Ebeveynlikte Boyutsal Yaklaşımlar

Farklı ebeveynlik boyutlarının etkileşimsel etkisini tespit etmede boyutsal yaklaşımın bazı dezavantajları olduğunu, bu nedenle ebeveynlik stilini incelemek için tipolojik yaklaşımı savunan araştırmacılardan (Baumrind, 1966) farklı olarak, çok boyutlu yaklaşımlarla ebeveynliği açıklamayı savunan çalışmalar da alanyazında önemli yer tutmaktadır. Tipolojik yaklaşımlardan sonra onların sınırlılığını gidermek için farklı ebeveynlik davranışlarının etkilerinin ayrı ayrı ele alınmasına fırsat veren yaklaşımlar geliştirilmiştir. Ebeveynliği farklı boyutlarda ele alıp her bir boyuta

odaklanan bu yaklaşımların kullanılması farklı ebeveyn davranışlarının ayrı ayrı etkilerinin incelenmesine imkân vermektedir (Arım ve Shapka, 2008; Barber, 1996; Barber, Stolz, Olsen ve Maughan, 2005). Steinberg (1990), bu boyutların her birinin çocuklar üzerindeki farklı sonuçlarla ilişkili olduğunu ve ebeveynliğin çocuklar üzerindeki etkilerinin daha ayrıntılı bir resmi için çok boyutlu bir yaklaşımın gerekli olduğunu ileri sürmektedir.

Bu çerçevede Schaefer (1965) tarafından sunulan model öne çıkmaktadır. Schaefer üç ebeveynlik boyutu tanımlamakta olup bu boyutların her birinin kendi içinde iki farklı kutba sahip olduğunu ileri sürmektedir. Bu boyutlardan ilki kabule karşı red, ikincisi özerkliğe karşı psikolojik kontrol, üçüncüsü ise sıkı kontrole karşı gevşek kontrol olarak tanımlanmaktadır. Schaefer (1965) tarafından ortaya koyulan model kapsayıcı bir model olup ortogonal boyutlara sahiptir. Kabule karşı reddedilme boyutu, olumlu kutupta olumlu değerlendirme paylaşımı, sevgi ifadesi, duygusal destek ve eşitlikçi muameleden; olumsuz kutupta ise görmezden gelme, ihmal ve reddetmeden oluşmaktadır. Psikolojik özerkliğe karşı psikolojik kontrol boyutu, müdahalecilik, saldırganlığın bastırılması, suçluluk yoluyla kontrol ve ebeveyn yönlendirmesinden oluşmaktadır. Sıkı kontrole karşı gevşek kontrol boyutu, sıkı kontrol kutbunda ceza ve katılık yer alırken gevşek kontrol kutbunda gevşek kontrol ve aşırı özerklik yer almaktadır.

Diğer yandan Silk, Morris, Kanaya ve Steinberg (2003) psikolojik kontrol ve özerklik desteğinin aynı boyutun farklı uçları olarak tanımlayan açıklamalara katılmayarak bu boyutların ayrı ayrı ele alınmasını savunmuşlardır. Bu araştırmacılar Schaefer (1965) tarafından ileri sürülen boyutlandırmadan farklı olarak psikolojik kontrolün varlığının özerklik desteğinin yokluğu anlamına gelmediğini ileri sürmektedirler. Ayrıca ebeveynlerin psikolojik kontrol ile özerklik desteğini birlikte yapabileceklerini belirtmektedirler (Silk ve diğerleri, 2003). Nitekim Schaefer'ın (1965) boyutsal yaklaşımı sıkı kontrol ile psikolojik özerklik desteği verilmesi arasında ayırım yapana kadar (Barber, 2002), ebeveyn kontrolünün çocuk gelişimine faydalı mı yoksa zararlı mı olduğu konusunda bir tartışma yaşanmıştır.

Çok boyutlu yaklaşımlar içerisinde Steinberg ve arkadaşları (1992) tarafından çalışılan modelde otoriter ebeveynlik yaklaşımı da yer almaktadır. Araştırmacılar tarafından ileri sürülen ve çocuklar üzerinde farklı etkileri olan yaklaşım kabul,

psikolojik kontrol/özerklik desteği ve davranışsal kontrol olmak üzere üç ebeveyn tarzını içermektedir. Bu yaklaşım Shaefer (1965) modeli kadar atıf almasa da, alanyazına katkı sağlayan çalışmalar arasında yer almaktadır.

Tipolojik yaklaşımın tüm kültürler için geçerli olmaması ve belirli ebeveynlik davranışlarının rolleri hakkında daha iyi sonuçlar elde edilebilmesi için çok boyutlu yaklaşım kullanılmaktadır (Chao, 1994). Bu nedenle ebeveynliğin farklı boyutlarının belirli bir kültür içinde önemli etkileri olabileceğini dikkate almak önem taşımaktadır (Kağıtçıbaşı, 2007).

Araştırmacıların boyutsal veya kategorik bir strateji kullanıp kullanmadığına bakılmaksızın, sonuçlar tipik olarak benzer sonuçlara yol açar. Ebeveynler sıcak ve destekleyici olduklarında, zaman ayırdıklarında, davranışlarını gözlemlediklerinde, kurallara uymalarını beklediklerinde, açık iletişimi teşvik ettiklerinde ve uygunsuz davranışlara sert cezalar yerine tartışarak tepki verdiklerinde çocuklarının gelişimine olumlu katkı yaparlar (Amato, ve Fowler, 2002). Boyutsal yaklaşım ebeveynliğin çocuklar üzerinde etkilerinin farklı açılardan değerlendirilmesi ve anlaşılmasına katkı sağlayarak aile çalışmalarını güçlendirmiştir.

2.2.1.3 Ebeveyn Kabul-Ret Kuramı

Ebeveyn Kabul-Ret Kuramıyla ilgili çok sayıda ampirik araştırma yapılmıştır. Rohner (1975) kuramı insanın sevgi ve sıcaklık ihtiyacını temel olarak oluşturmuştur. Kuram çocukların ebeveynlerine yönelik algısının onları sıcak, destekleyici ve kabul edici olarak ya da ilgisiz ve reddedici olarak algılayabildiklerini vurgulamaktadır (Rohner, 2004). Kültürler arası bazı şeyler farklılaşsa da, insanın sıcaklık ve sevgi ihtiyacının kültüre göre değişmeyen evrensel bir ihtiyaç olduğunu ileri sürmektedir. Kurama göre evrensel olarak insanlar önem verdikleri kişilerden ilgi görme ihtiyacındadır ve bu ihtiyaç coğrafya, kültür, din, dil ve ırk farkı gözetmemektedir (Rohner ve Khaleque, 2010).

Kuramda ebeveyn tutumuyla birlikte bu tutumun çocuk tarafından nasıl algılandığı da önem taşımaktadır. Çocuklar ebeveynleri tarafından sevildiği ve kabul gördüğü algısına ya da ebeveynleri tarafından seilmeyip reddedildiği algısına sahip olabilirler (Rohner, 1986). Ebeveyn kabulü ebeveynler tarafından çocuklara karşı

hissedilen ve ifade edilen şefkat, sevgi, güven, ilgi ve destek gibi duygulardan oluşmaktadır. Ebeveyn reddinde ise ebeveynlerin çocuklarına karşı şefkat, sıcaklık, ilgi ve sevgi yoksunluğu söz konusudur (Khaleque, 2013). Ebeveyn kabulü sarılma, kucaklama, öpme, gülümseme, onaylayıcı bakış gibi fiziksel davranışlardan; takdir, övgü, iltifat, olumlu geri bildirim gibi sözel ifadelerden oluşabilmektedir (Rohner, 2004). Bununla birlikte ebeveynin ret edici davranışları çocuğa karşı ilgisiz ve sevgisiz davranılmasıdır (Rohner,1986). Kuram çerçevesinde ebeveyn reddinin “soğukluk - sevgi eksikliği”, “düşmanlık - saldırganlık”, “ilgisizlik - ihmal” ve “ayrışmamış ret” olarak ifade edildiği ileri sürülmektedir (Rohner, 2016).

Sıcaklık ihtiyacı karşılandığında çocukların sosyo-duygusal gelişimleri olumlu etkilenirken, bu ihtiyaç karşılanmadığında olumsuz etkilenmektedir (Khaleque ve Rohner, 2012). Nitekim ilgisiz, ihmalkâr ve reddedici ebeveynlerin çocuklarında psikolojik ihtiyaçların karşılanmaması ve kabul görmemesi çok sık öfke ve düşmanlık duyguları yaşamalarına ve çevrelerine karşı isyankâr tutum ve davranışlar sergilemelerine yol açmaktadır (Şemin, 1979).

Kuram, sıcaklık boyutuyla birlikte kontrol boyutunu da içermektedir. Kontrol boyutu kendi içinde düşük kontrol sahibi ebeveynler ve kısıtlayıcı ebeveynler olarak ikiye ayrılmaktadır (Rohner ve Venezio, 2001). Araştırmacılar kontrol kavramını hem davranışsal olarak ele almakta hem de kontrol uygulanırken kuralların uygulama biçimine vurgu yapmaktadır. Daha açık bir anlatımla uygulanan davranışsal kontrol çocuğun davranışlarının ne kadar kısıtlandığını ve çocuk kısıtlamalara uymadığında anne ve babanın ne kadar ısrarcı olduğunu ifade etmektedir (Rohner, 2005). Düşük kontrol sahibi ebeveynler adından anlaşılacağı üzere çocuklarının hemen hemen tüm davranışlarına izin veren, kısıtlama getirmeleri ve kural koymaları gerektiği yerlerde bunu yapmayan ebeveynlerdir. Diğer yandan kısıtlayıcı ebeveynler yüksek kontrol sahibi oldukları için çocuklarını sürekli kontrol altına tutarak, çocukların inisiyatif alıp karar verebilecekleri durumlarda onları engelleyerek çocuklarının karar alma becerilerini geliştirmesine ve özgürlüğüne fırsat tanımazlar (Rohner ve Rohner, 1981).

Çocukların ebeveynleri tarafından kabul ya da ret edildiklerini düşünmelerinin sadece çocukluk dönemindeki gelişimi etkilemekle sınırlı olmayıp yetişkinlik dönemini de etkilediği görülmektedir. Ayrıca anne baba kabulü çocuk ruh sağlığını olumlu etkilerken, reddi olumsuz etkilemektedir. Kabul ve ret etme davranışlarının

şekli kültürlerarası farklılık gösterse de etkisi kültürler arasında farklılaşmamaktadır. Dolayısıyla ebeveyn kabul-ret kuramı evrensel olarak ruh sağlığını çok boyutlu etkilediğine yönelik kanıtların olduğu güçlü bir kuramdır.

2.2.1.4 Ebeveynlikte Şema Modeli

Bu model adından anlaşılacağı gibi şemaların nasıl oluştuğu ve oluşan bu şemaların nasıl bir yapıya sahip olduğu ve yaşamı nasıl etkilediğine açıklık getirmektedir. Modele göre uyumsuz şemalar; erken yaşlardan itibaren anne babayla ilişki sonucunda gelişen, sonraki yıllarda da devam eden, kararlı ve işlevsiz yapılardır. Kişinin kendisi, çevresi ve dünya hakkındaki düşünce ve duygularını etkileyen bu yapılar sadece katı ve değişmez olmayıp aynı zamanda kendi kendini sabote edici bilişsel ve duygusal temalardır (Young, 1999). Kişinin hem kendi hem de diğerleriyle ilişkilerine yönelik anılar, duygular, bilişler ve bedensel duyumlardan oluşmaktadır (Young, 1999). Kişinin yaşadığı bir sorun karşısında uygun tepki vermesini engelleyen ve probleme sebep olan şey erken çocukluk döneminden kaynağını alan bu şemalardır. Olumsuz şemaların oluşmasında erken dönemde çocuklukların temel ihtiyaçlarının ebeveynlerince karşılanmamış olması önem taşımaktadır. Çocukluk veya ergenlik yıllarında gelişen şemalar çocuğun yakın çevresini, özellikle de aile ortamını yansıtmaktadır (Young, Klosko ve Weishaar, 2003). Çocuğun içine doğduğu bu çevre ne kadar sağlıklı olursa şemalar da o kadar uyumlu olmaktadır. Bununla birlikte çevre şemaların oluşmasında etkili olsa da ebeveynlerle kurulan etkileşim sonucunda oluşan şemalar kadar güçlü ve dirençli değildir (Young ve Klosko, 2011).

Kişinin yetişkinlik yaşamında ruhsal açıdan sağlıklı olmasında, temel duygusal gereksinimlerinin erken çocukluk yıllarından itibaren kesintisiz karşılanması büyük önem taşımaktadır. Bunlar diğerlerine duyguların ifade edilmesi, kimlik algısı, özerlik, spontane olma, güvenli bağlanma ve oyun oynamadır. Bu gereksinimler erken dönem yaşantılarının önemine ve bakıcıyla kurulan iletişimin rolüne dikkat çekmektedir. Çocuğun anne babasına ve ailesine yönelik temsilleri, diğer bir ifadeyle şemaları, dış dünyayla ilgili düşüncelerinin temelini (erken dönem uyumsuz şemalar) oluşturmaktadır. Yaşamın ilerleyen yıllarında uyumsuz şemalar aktive olduğunda, anne babalarla geçmişte yaşanmış bir yaşantının benzeri yaşanmış olmaktadır. Hiç şüphesiz şemaların oluşmasında akademik hayat, akranlarla ilişkiler, içinde bulunulan sosyal çevre vb. değişkenlerin rolü de vardır. Ancak bu ilişkiler sonucu oluşan şemalar

anne babayla ilişki içinde gelişen şemalar kadar kararlı ve güçlü değildir (Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır, 2008). Dolayısıyla anne babalarla ilişki sonucu ortaya çıkan şemaların kişinin ruh sağlığı ve ruhsal gelişimi üzerindeki etkisi çok daha belirgindir.

Aile içinde kendilerini ifade edebilen ve ihtiyaçlarını söyleyebilen çocuklar sağlıklı gelişim göstermektedirler. Diğer yandan çocuğun kendisini ve ihtiyaçlarını ifade etmesine fırsat vermeyip suçlayıcı tavır sergileyen ailelerde yetişen çocuklar, duygularını ve ihtiyaçlarını bastırmayı öğrenmektedir (Young ve Klosko 2011). Erken dönemde kazanılan uyumsuz şemalar, yaşam boyunca tekrar eden olumsuz duygu ve bilişsel örüntülere dönüşmektedir. Kişinin başkalarıyla etkileşim içerisindeyken de etkisini sürdürüyor olması sorunu daha da ağırlaştırmaktadır (Young ve diğerleri, 2003). Erken dönem uyumsuz şemaların zaman içinde korunması ve benzer hale gelmesi onları değişmeyen kararlı yapılara dönüştürmektedir (Rafaeli, Bernstein, ve Young, 2011). Şemaların değişime dirençli olmaları da psikolojik iyileşmeyi güçleştirmektedir (Muris, 2006). Erken dönemde dünyayı algılamak için kestirme yollar sunan şemaların, bugünün koşullarına giderek uyumsuz hale gelmesi ve kişiler için işlevsiz de olsa başa çıkma yöntemi olarak algılanması psikopatolojinin kaynağı olarak görülmektedir (Young ve diğerleri, 2003).

Şema yaklaşımı açısından ebeveynlik biçimlerinde temel bazı boyutlar söz konusudur: Duygusal Bakımdan Yoksun Bırakıcı, Sömürücü/İstismar Edici, Aşırı koruyucu/Evhamlı, Küçümseyici/Kusur Bulucu, Kuralcı/Kalıplayıcı, Koşullu/Başarı Odaklı, Aşırı İzin Verici/Sınırsız, Kötümser/Endişeli, Cezalandırıcı, Değişime Kapalı/Duygularını Bastıran. Nitekim Young'ın (1994) Ebeveynlik Ölçeği ebeveynlik biçimlerini; aşırı koruyucu, duygusal bakımdan bastırılmış, duygusal olarak yoksun bırakan, mükemmeliyetçi, cezalandırıcı, kontrol edici, küçümseyici, koşullu/narsistik ve karamsar/korkulu ebeveynlik olarak sınıflandırmaktadır (Soygüt ve diğerleri, 2008).

Kısacası şema modeli erken çocukluk yıllarından itibaren karşılanmayan temel duygusal ihtiyaçlara ve erken dönem olumsuz yaşantılara bağlı olarak ortaya çıkan psikopatolojilerin arkasındaki uyumsuz şemaların rolüne odaklanmaktadır. Model aynı zamanda kişilerin temel duygusal ihtiyaçlarını erken dönemden itibaren giderebilmeleri için uyumlu yollar keşfetmelerinin önemini vurgulamaktadır. Şema modelinin dışında psikolojik ihtiyaçların önemine vurgu yapan bir diğer kuram da öz

belirleme kuramıdır. Kurama ilişkin temel noktalar bir sonraki başlık altında özetlenmiştir.

2.2.1.5 Öz Belirleme Kuramı

Öz belirleme kuramı (Deci ve Ryan, 2000) içinde yaşadığı topluluğa yabancılaşmadan kendi yaşam biçimini belirleyebilen özerk bireylerin temel özelliklerini anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Kurama göre birey güdülenme mekanizması aracılığıyla sosyal ilişkileri ve sosyal etkileşimleri sırasında karşılaştığı ve gözlediği değer, tutum ve davranışları benimseyerek içselleştirmektedir (Grolnick, Deci ve Ryan, 1997). Kastedilen sosyal çevreler içerisinde sağlıklı gelişim açısından en etkili sosyal çevre ailedir. Söz konusu sürecin en önemli aşamasını anne babanın ilgi ve desteğiyle aile değer ve inançlarının içselleştirilmesidir (Deci ve diğerleri, 1994). Daha açık bir anlatımla, çocukların sosyalleşmesinde önemli rol oynayan ebeveynler, çocuklarının doğal eğilimlerini destekleyerek onların kültürel değerleri, davranışları ve tutumları içselleştirmelerini katkı sağlarlar (Grolnick ve diğerleri, 1997). Bu bağlamda özerklik, içsel bir nedensellik odağına atıfta bulunur ve kişinin doğuştan gelen psikolojik ihtiyaçlarını (özerklik, yeterlilik ve ilişkili olma) tatmin etmek için içsel bir motivasyon olarak kavramsallaştırılır. Kurama göre, bu üç ihtiyaç yakın çevresindeki insanlar tarafından karşılandığında ve bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre tarafından desteklendiğinde mutluluk artmaktadır. Olumlu faktörlerin tersine, kültürel, bağlamsal veya intrapsişik güçler bu temel ihtiyaçların karşılanmasını engellediğinde psikolojik sorunlar artmaktadır. Kurama göre evrensel olan bu temel psikolojik ihtiyaçların doyurulması bireylerin büyümeleri ve psikolojik açıdan sağlıklı olmalarında önem taşımaktadır (Andersen, 2000; Ryan ve Deci, 2000).

Yukarıdaki bilgilerle tutarlı olarak, konuyla ilgili araştırma bulguları da temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının psikolojik iyi oluş göstergeleriyle ilişkili olduğunu (Cotterell, 1992; Sheldon, Ryan ve Reis, 1996), bu ihtiyaçların karşılanmamasının ise psikolojik sorunlara yol açtığını ortaya koymaktadır (Deci ve Ryan, 2000). Ergenlik süresince ebeveynlerle kurulan sağlıklı ilişkilerin ergenlerin benlik saygısını (Laible, Carlo ve Roesch, 2004), sosyal becerilerini (Elicker, Englund ve Sroufe, 1992) ve uyumunu (Grolnick, Deci ve Ryan, 1997) arttırmakta, onları madde kullanımından uzak tutmaktadır (Coker ve Borders, 2001). Diğer yandan ilgisiz ve yetersiz ebeveynlik becerileri madde kullanan arkadaş seçimi ve eğilimiyle yüksek ilişki göstermektedir (Hindelang, Dwyer ve Leeming, 2001). Ergenin

psikolojik iyi oluşu üzerinde ebeveyn etkisinin araştırıldığı boylamsal bir çalışmada, ebeveyn desteğinin temel psikolojik ihtiyaçların (yeterlik, özerklik ve ilişkili olma) karşılanmasını arttırdığı bulunmuştur (Jasper ve diğerleri, 2007).

Araştırma sonuçlarıyla desteklenen kurama göre temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasında ebeveynlerin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarının ilgi ve değerlerini biçimlendirmelerine, özgür seçimler yapabilmelerine yönelik izin verici ve destekleyici tutumları özerklik desteği olarak tanımlanmaktadır (Grolnick ve diğerleri, 1997). İlgili, şefkatli ve sıcak ebeveyn tutumları ise yakınlık olarak nitelendirilirken, çocukların yanlışı doğrudan ayırabilmeleri, söz ve davranışlarının sonuçlarını görebilmeleri ebeveyn katılımı olarak tanımlanmaktadır (Farkas ve Grolnick, 2010). Anne babaların tutumu önemli olmakla birlikte anne babalarının tutumlarına yönelik çocukların algıları da önemli olmaktadır. Anne-babalarını, yakınlık kuran, özerkliklerini destekleyen ve katılımcı ebeveynler olarak algılayan gençlerin öznel iyi oluşları daha iyi olmaktadır (Kocayörük, Altıntaş ve İçbay, 2015).

Kuram her ne kadar kişinin kendi davranışlarında çevresel faktörlerin etkisinden ziyade, içsel faktörlerin rolüne vurgu yapsa da, birey ve sosyal çevre arasındaki etkileşimi de dikkate almaktadır. Bu etkileşimde hiç şüphesiz ebeveynler öne çıkmakta ve çocukların erken dönemden itibaren temel ihtiyaçlarının karşılanmasındaki kritik konumunun altı çizilmektedir (Özdemir ve Çok, 2011). Algılanan ebeveyn ilgisi ve katılımı temel psikolojik ihtiyaçların doyurulması aracılığıyla öznel iyi oluşu anlamlı bir şekilde yordamaktadır (Cihangir-Çankaya, 2009; Müge ve Ümmet, 2018). Anne baba ilgisi, çocuğun ihtiyaçlarına duyarlılığı ve kontrole yönelik davranışları çocuğun özerklik, yeterlik ve ilişkisel olma ihtiyaçlarının doyurulmasını sağlayarak gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Baumrind, 1991; Kağıtçıbaşı, 2010; Ryan ve Deci, 2000). Konuyla ilgili alanyazın incelendiğinde, anne-babadan alınan desteğin ergenlerin temel psikolojik ihtiyaçlarına ve psikolojik iyi oluşlarına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca bireylerin ruh sağlıklarında belirleyici olan temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasında ebeveynlerin önemli bir güce sahip oldukları görülmektedir.

Araştırmacılar anne baba algısının çocuk ve ergen ruh sağlığındaki öneminden yola çıkarak çocukların (Grolnick, Ryan ve Deci, 1991) ve ergenlerin (Robbins, 1994)

anne baba algılarını değerlendiren ölçme aracı geliştirmiştir. Öz belirleme kuramı perspektifiyle geliştirilen söz konusu ölçeklerden çocuk versiyonu, çocukların anne babalarının özerklik destekleyici olma derecesine ve ebeveynlerinin katılımına ilişkin algılarını değerlendirmektedir (Grolnick, Ryan ve Deci, 1991). Ergen ve daha büyük yaşlar için olan versiyonu ise anne babaların özerklik desteği ve katılımı konusundaki algılarına ek olarak çocukların anne babalarını yakınlık açısından nasıl algıladıklarını değerlendirmektedir (Robbins, 1994). Bu araştırma kapsamında ergenlerin anne baba algıları anne babaların katılımı, yakınlığı ve özerklik desteği dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Bu kısma kadar algılanan anne babalık ve algılanan anne babalığa ilişkin kuramsal açıklamalara yer verilmiş, sağlıklı ebeveyn tutumlarının çocuk ve ergenlerin psikolojik gelişimleri üzerindeki önemini ortaya koyan çalışmalar sunulmuştur. Alanyazın göz önüne alındığında 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren farklı araştırmacılar ebeveynlik stilleri üzerine açıklamalar yapmaktadır. Bu açıklamaların anne baba tutumlarının daha iyi anlaşılmasına ve bu tutumların çocukların gelişimleri üzerindeki etkisine ışık tuttuğu görülmektedir.

Ergenlik döneminde anne baba algısının ruh sağlığıyla yüksek ilişki gösterdiği görülmektedir. Bu araştırma kapsamında pozitif ruh sağlığı kavramları arasında yer alan ontolojik iyi oluşun ergenlerin anne baba algılarıyla ilişkisi çalışılmıştır. Ontolojik iyi oluş kavramının daha iyi anlaşılması amacıyla kavramın tarihsel gelişim süreciyle birlikte ruh sağlığı alanında iyi oluşla ilgili belli başlı kavramlara yer verilmiştir.

2.3 İyi Oluş

19. yüzyılın başında psikolojik sağlık alanında insanın kaygı, mutsuzluk ve umutsuzluğa karşı verdiği mücadelede işlevsel bir metot olarak ortaya çıkan psikoterapi, aynı yüzyılın ortalarına gelindiğinde sorgulanmaya, etkisi ve işlevselliği incelenmeye başlanmıştır. Diğer yandan Seligman (2002) tarafından öncülüğü yapılan olumlu psikoloji akımı giderek önem kazanmaya başlamıştır. Seligman (2011) ruh sağlığı alanının 100 yıllık araştırma tarihinde kaygı, mutsuzluk ve depresyon konusunda çok sayıda çalışmaya karşılık, umut, başetme ve sorumluluk gibi insanın güçlü ve sağlıklı yönlerine odaklanan çalışma sayısının yetersiz olduğunu ileri sürmektedir. Seligman'ın eleştirileriyle tutarlı olarak Myers ve Diener (1995)

araştırmacıların önemli ölçüde bireyin yaşamındaki olumsuz ve zorlayıcı duyguları merkeze aldığını ve olumlu duygulara yönelik çalışmaların çok yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Yaptıkları incelemede olumsuz değişkenlere odaklanan makalelerin olumlu değişkenlere odaklanan makalelere oranının 17'ye 1 olduğunu ifade etmektedir. Çalışmalara yansıyan bu dengesizliğe yönelik olarak araştırmacılar ruh sağlığının sadece olumsuz değil olumlu yönüyle de ilgilenmeye başlamışlardır (Diener ve Lucas, 2000). Nitekim bu çabaların sonucu olarak da yüz yıldır yayın yapan ve psikoloji alanının önemli dergileri arasında yer alan “American Psychologist” dergisi yapısını revize ederek içeriğinde olumlu psikoloji başlığına yer vermeye başlamıştır. Bu gelişmeler, psikoloji alanındaki uygulamaların sadece ruhsal açıdan zorlanan insanları tedavi etmekten ziyade, psikolojik gelişime ve önlemeye giderek daha fazla önem verdiğini göstermektedir (Greenspoon ve Saklofske, 2000).

Ruh sağlığı alanında olumlu psikoloji yaklaşımına önem veren uzmanlar, daha iyi koşullar altındayken insanların psikolojik gelişimlerinin nasıl olacağına dair bilgilerin yetersiz olduğu ileri sürmüşlerdir. Bu düşünceden yola çıkarak çalışmalarını psikolojik işlevleri normal olan insanları güçlendirme ve üretken kılmayla potansiyellerini fark edip etkili bir şekilde kullanma gibi çok çalışılmayan iki alana yöneltmişlerdir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Olumlu psikolojinin çalışma alanına giren konuların bir kısmının aslında psikolojik sorunlara karşı önleyici ve koruyucu işlev görebilecek beceri ve donanımlar olduğu ifade edilmektedir (Buss, 2000). Özellikle psikolojik danışmanlık alanında sıklıkla kullanılan önleme kavramının psikolojik ve öznel iyi oluşun, psikolojik esnekliğin ve dayanıklılığın artırılmasıyla ilişkisi bulunmaktadır. Psikolojik açıdan sağlıklı gelişime vurgu yapan bu kavramlar bazı müdahale ve uygulamalarla insanlara kazandırılabilir niteliktedir. Söz konusu uygulamalar hem ruhsal gelişimin olumlu olmasını sağlamakta hem de sorunların ortaya çıkmasını engellemektedir (Korkut, 2004).

Alanyazında, olumlu psikoloji gibi psikolojik sağlığın olumlu yönüyle ilgili olan ve araştırma yapılan diğer konular “öznel iyi oluş” ve “psikolojik iyi oluş” konularıdır. İyi-oluş araştırmaları 1950'li yıllarda öznel iyi oluşa yönelik dikkatin yoğunlaştığı bir akademik iklimde yaşam kalitesini değerlendirmek amacıyla başlamış ve öznel iyi-oluş çalışmaları olarak tanımlanmıştır. 1980'li yıllarda ortaya çıkan ve psikolojik iyi-oluş olarak tanımlanan ikinci kavram ise mevcut kaynakların kişinin potansiyelini

geliştirmeye ve kendini kabulüne yönelik kullanılmasının anlamlı bir yaşam için önemini vurgulamaktadır. Psikolojik iyi-oluş, insanın psikolojik gelişimi ve yaşamın varoluşsal zorluklarıyla başetmesi olarak formüle edilmektedir. İki kavram da hayatı iyileştiren, insan kapasitesini artırmayı öne çıkaran değerler içermektedir (Keyes, Smothing ve Ryff, 2002).

Çalışmalara yakından bakıldığında iyi oluş konusunda eudaimonic ve hedonic kavramlarının öne çıktığı görülmektedir (Ryan ve Deci, 2001). Kişisel olarak belirlenen ilke ve standartlara göre yaşamın değerlendirilmesi hedonic bakış açısidir ve bu bakış iyi oluşu yaşamdan doyum almak ve mutlu olmak üzerinden açıklamaktadır. Diğer bir ifadeyle iyi oluşun yaşam doyumunu ve mutluluğa göre kavramsallaştırılmasıdır. Kavram bireyin farklı yaşam alanlarındaki doyumuna yönelik olarak yaptığı bilişsel değerlendirmenin iyi olmasını ve olumsuz duyguları daha az olumlu duyguları daha fazla deneyimlemesini açıklamaktadır (Diener, 1984). Eudaimonic bakış açısında iyi oluş kişinin tam olarak fonksiyonda olması ve kendini gerçekleştirmesidir (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999). Fonksiyonel olma ve kendini gerçekleştirme de psikolojik iyi oluş olarak kavramsallaştırılmaktadır (Deci ve Ryan, 2001). Hedonic bakış açısını temsil eden öznel iyi oluş mutluluk, huzur ve sorunların azalması anlamına gelirken, eudaimonic bakış açısına karşılık gelen psikolojik iyi oluş meydan okuma, potansiyeli kullanma ve gelişme için çaba harcama anlamına gelmektedir (Waterman, 1993). Psikolojik iyi oluş kişinin psikolojik açıdan fonksiyonel olduğunda gerçekleşmektedir. Psikolojik iyi oluşta yaşamın anlamı ve yaşam amaçları için kişinin bir çaba harcaması gerekmektedir. Daha açık bir anlatımla kişiler mutlu olmaya ve amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadır (Ryff ve Singer, 1998).

Psikolojik iyi oluş ve öznel iyi oluş kavramları birlikte iyi oluşun iki farklı boyutunu temsil eden kavramlardır (Ryff, 1989; Deci ve Ryan, 2001). Kashdan, Biswas-Diener ve Kin'in g (2008) tanımlamasıyla hedonik ve eudömonik bakış açıları hem birbiriyle örtüşen hem de birbirini tamamlayan psikolojik mekanizmalardır. İyi oluşun psikolojik ve öznel iyi oluş olarak ayrımı psikolojik yardımda da yapılmaktadır (Lent, 2004). Danışanlar çok farklı sorunlarla psikolojik yardım arayışında olsalar da bu arayışlar temel olarak iki başlıkta toplanmaktadır; ilki öznel iyi oluşla ilgili olup kişinin sorunlardan kurtulma ve yaşam doyumunu arttırma isteğine karşılık gelir. Yardım arayanların önemli bir kısmı bu grup içinde olup yaşamın farklı alanlarında

artan mutsuzluk ve negatif duygulardan mustariptirler. İkinci başlık ise kendini kabul ve gerçekleştirmeye, psikolojik olarak gelişme ve büyümeye karşılık gelen psikolojik iyi oluşla ilgilidir. Bu grupta yer alan danışanlar ise büyüme ve gelişme isteğinin yanı sıra, yaşam amaçları ve anlamı gibi varoluşsal konularla yardım arayışına gelmektedir. Sorunlarından kurtulmak amacıyla yardım arayan danışanların sayısı yüksek olmaktadır. Bununla birlikte başta öznel iyi oluş için yardım arayanlar, zaman içinde psikolojik iyi oluşun önemini fark edip yardım talep ve sürelerini arttırabilmektedir (Lent, 2004).

Aşağıda hem öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş kavramları hem de bu kavramlarla ilgili alanyazındaki diğer kavramlar konuyla ilgili araştırma sonuçlarıyla birlikte ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca yeni bir iyi oluş kavramı olan ve araştırmada ergenlerde yıllar içindeki değişimi çalışılan ontolojik iyi oluş kavramı açıklanmıştır.

2.3.1 Öznel İyi Oluş

Öznel iyi-oluş, bireyin yaşantısına yönelik değerlendirme yapması olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel olarak çok eski dönemlere kadar giden, filozofların bin yıldır ilgisini çeken bir kavram olsa da, sistematik bir şekilde ele alınması ve ölçülmesi 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra başlamış ve çalışmaların sayısı giderek artmıştır (Kahneman ve diğerleri,1999; Myers, 1992).

İnsanlar mutlu ve huzurlu bir hayatları olmasını arzularlar. Mutluluk, psikoloji araştırmalarında önemli bir yere sahiptir ve öznel iyi-oluş ile beraber çalışılmaktadır (Haybron, 2000). Bununla birlikte, öznel iyi oluşun olumlu ölçütler içermesi, olumsuz unsurları içermediği anlamına gelmemektedir (Busseri ve Sadava, 2011). Öznel iyi oluş araştırmaları bazı özelliklere sahiptir. Bu özelliklerden birincisi, öznel iyi-oluş araştırmacıları depresyon ve umutsuzluğun yanısıra mutluluk düzeyi düşük insanların, orta düzeyde mutlu ve çok mutlu olanlardan farklılaşan özelliklerini incelerler. Bir diğer nokta ise öznel iyi oluş bireyin içsel deneyimlerine göre tanımlandığı için öznel iyi oluşa dışsal çerçeveden bakılmaz. Ruh sağlığına ilişkin tanı ve değerlendirme ölçütleri çeşitli dış kriterlerle oluşturulmasına rağmen öznel iyi oluş, kişinin öznel perspektifini değerlendirmektedir (Diener, Suh ve Oishi, 1997). Bilinçli olarak düşünmeseler de insanların kendilerine ve yaşamlarına ilişkin değerlendirme yaparak

oluşturdukları öznel bir iyi oluşları vardır. Kişi mutluluğunu kendisince belirlediği ölçütlere göre değerlendirir. Yapılan değerlendirmeler kişinin koşulları, yaşam tecrübeleri, değerleri ve beklentileri temelinde değerlendirildiği için kişiden kişiye farklı olmaktadır (Diener ve Lucas, 2000). Öznel iyi-oluşun özelliği, belirlenen ölçütleri değil, kişinin öznel değerlendirmesini dikkate almasıdır (Diener, 1984).

Öznel iyi oluş kişinin kendi yaşamına yönelik pozitif değerlendirmelerini kapsar ve olumsuz faktörlerin yokluğuyla sınırlı olmayıp olumlu faktörleri de içerir. Yaşamın bir alanından yâda bir anından alınan doyum öznel iyi oluş için bir ölçüt olsa da yeterli değildir. Çünkü öznel iyi oluş yaşamın geneline yönelik olarak yapılan geniş kapsamlı bir değerlendirme içerir (Diener (1984). Öznel iyi oluşla ilgili insanlar kısa süreli veya genel değerlendirme yapabilmektedir. Kısa süreli değerlendirmede, duygular genel değerlendirmeye dönüştürülürken, değerlendirmeye önyargı karışmaktadır. Genel değerlendirmeyi formüle ederken yaşantının zirve noktalarına önem vermekte ve sürecin nasıl sonuçlanacağını düşünerek bir hazırlık yapmaktadır (Diener, Suh ve Oishi, 1997). Kişi açısından süreç iyi sonuçlandığında, yaşantı daha olumlu anımsanmaktadır (Fredricson ve Kahneman, 1993). Aynı zamanda öznel iyi-oluş değerlendirmesi duygunun ne kadar yoğun yaşandığından çok duygunun sürekliliği ve sıklığıyla daha çok ilişkilidir (Lucas ve Diener, 1998). Yoğun yaşanan olumlu duygular nadir olarak hissedildikleri ve yarattığı bedel ile dengelendiğinden dolayı sanıldığı aksine duygusal iyi-oluşa belirleyici rol oynamamaktadırlar (Diener ve Lucas, 2000). Ayrıca insanlar duyguların yoğunluğunu çift uçlu yaşamaktadır; bir kişi olumlu duyguyu yoğun olarak yaşıyorsa, olumsuz duyguyu da yoğun yaşamaktadır (Larsen ve Diener, 1987).

İnsanın yaşamıyla ilgili bir değerlendirme yapması hem bilişsel hem de duygusal olabilmektedir. Bilişsel değerlendirme yaşam doyumunu göz önüne alırken, duygusal değerlendirme hem olumlu hem de olumsuz duygu üzerinden yapılmaktadır. Bilişsel değerlendirme kişinin yaşamının bütünüyle ilişkili olabileceği gibi yaşamının belli alanları için de söz konusu olabilir. Duygusal olarak ise kişinin yaşamına ilişkin olumlu ve olumsuz duygulara sahip olmasıdır (Ryff ve Keyes, 1995). Öznel iyi oluşun bilişsel ögesini oluşturan ve öznel yargılarından oluşan yaşam doyumunu bireyin yaşamına ilişkin memnuniyetini göstermektedir. Olumlu duygu heves ve ilgi gibi duyguları; olumsuz duygu ise tedirginlik ve suçluluk gibi duyguları deneyimleme

eğilimine karşılık gelmektedir (Robinson, Solberg, Vargas ve Tamir, 2003). Olumlu ve olumsuz duygu daha belirgin ve yoğun durumları (gururlu veya güçlü hissetmek) araştırırken, yaşam doyumu göreceli olarak daha soyut ve geniş bir duyguyu (yaşamdan mutluluğunu ve memnuniyetini) araştırmaktadır (Lent, 2003). Çalışmalar öznel iyi oluş kavramını yaşam doyumu ile olumlu ve olumsuz duyguyu kapsayan üç boyutlu bir yapıdan oluştuğunu ifade etmektedir (Andrews ve Withey, 1976). Bu üç boyut birlikte alınıp değerlendirme yapıldığında, öznel iyi oluşları iyi olan kişilerin genellikle mutlu, nadiren üzüntülü ve yaşamından memnun kişiler olduğu söylenmektedir (Kashdan, 2003).

Yaşam doyumu kavramı ile olumlu ve olumsuz duygu kavramları, düşünceye karşı duygu gibi kategorik bir farklılıktan öte, içerik olarak duygunun yoğunluğu ve evrenselliğini anlatan niceliksel bir farkı açıklamaktadır (Lent, 2003). Yaşam doyumu yaşamın tüm alanlarına yönelik genel bir yaşam doyumu olabildiği gibi, evlilik, iş vb. özel bazı yaşam alanları üzerinden de değerlendirilebilmektedir (Biswas- Diener, Diener ve Tamir, 2004). İnsanlar her zaman belli bir düzeyde duygu hissettikleri için, iyi-oluşu değerlendirirken duygular önem taşımaktadır. Duyguların öznel iyi oluşun merkezinde yer almasının bir diğer nedeni ise, duyguların yaşantılara yönelik olarak yapılan öznel değerlendirmelerden ve yorumlarından oluşmasıdır (Diener ve Lucas, 2000). İyi-oluş halinde olumlu duyguların olumsuzlara oranla daha fazla olması beklenir (Diener ve Lucas, 2000). Olumlu ve olumsuz duyguların yaşanmasındaki bu denge, yaşam doyumunu desteklemektedir (Diener ve Larsen, 1993). Nitekim öznel iyi oluşun olumlu ve olumsuz duygu arasındaki farklılıktan kaynaklandığını ileri süren denge modeli (Bradburn, 1969) iyi oluş alanına çok önemli bir katkı sunmaktadır. Bradburn, insanların öznel iyi oluşlarının yüksek olmasını olumlu duyguların olumsuzlardan fazla olması ile açıklamaktadır (Hills ve Argyle, 2001). Kahneman ve Deaton (2010) duygusal iyi oluşu kişinin gündelik yaşantılarının duygusal niteliğiyle ilişkilendirmektedir. Diğer bir ifadeyle duygusal iyi oluş, insanı hoşnut eden yâda etmeyen sevgi, mutluluk, öfke ve üzüntü gibi duyguların sıklığıdır. Keyes (2006) bu açıklamayı biraz daha detaylandırarak, duygusal iyi oluşun yaşam doyumuyla ve hoşagiden duygularla hoş gitmeyen duygular arasındaki olumlu dengeyle ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Garling ve arkadaşları (2015) ise öznel iyi oluş olumlu ve olumsuz duyguların sıklığı (süresi) ve yoğunluğu arasındaki dengeyle ilişkilendirilmiştir.

Duygu değerdendirmesi tek boyutlu duygu değerdendirmesinden, birbirinden bağımsız olduğu düşünölen olumlu ve olumsuz duygu olarak iki boyutta değerdendirmeye doğru bir değışim göstermiştir (Watson, Clark ve Tellegen, 1985). Araştırma sonuçları, olumlu ve olumsuz duygu arasında işlevsel bir farkı desteklemektedir (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002). Çalışmalar olumlu ve olumsuz duyguların ortogonal bir ilişkiye sahip olduğunu ve her iki boyutun farklı psikolojik değışkenlerle korelasyon gösterdiğini ortaya koymaktadır (Watson, Clark ve Tellegen, 1988; Costa ve McCrae, 1980). Ayrıca birbirleriyle de ilişkileri zannedildiğinden düşük olmaktadır (Diener ve Emmons, 1985). Bununla birlikte olumlu duygu olumsuz duygunun zıttı değildir ve olumsuz duygunun yokluğu anlamına gelmemektedir (Myers ve Diener, 1995). Nitekim duygu araştırmalarında sıklıkla kullanılan, King ve Emmons (1990) tarafından duyguları ifade etmeyi değerdendirmek için geliştirilen ölçeğın faktör yapısının; yakınlık, olumsuz duygu ve olumlu duygu olmak üzere üç boyutlu olması, olumlu ve olumsuz duyguların birbirinden bağımsız olduğu görüşünü desteklemektedir.

Olumlu duyguyu ölçmek için geliştirilen ölçekler olumlu duygusu yüksek olan kişilerin yaşama aktif bir şekilde katıldıklarını ve daha iyi hissettiklerini göstermektedir (George, 1996). Olumsuz duygu boyutu kişinin kendisini açmada ve yansıtmada isteksizliğiyle ilişkiliyken, olumlu duygu sosyal ve dışa dönük olmakla ilişkili olmaktadır (Watson ve Clark, 1984). Ayrıca yüksek oranda olumlu duyguya sahip kişilerin sosyal ilişkilerden daha çok hoşlandıkları ve sosyalleşmeye daha fazla yer ayırdıkları bulunmuştur (Diane ve Hansen, 1996). Olumlu duyguların hem yakın ilişkileri biçimlendirme ve koruma becerisini geliştirdiğı hem de öğrenmeyi ve mantık yürütmeyi sağlayarak gelişime katkı sağladığı bilinmektedir. Olumsuz duyguların ise bireyin sadece zihinsel performansını değil aynı zaman kişiler arası ilişkilerini de olumsuz etkilediğı ortaya koyulmuştur (Collins ve Gunnar, 1990). Olumlu duygu durumunun dikkatin artmasıyla, olumsuz duygu durumunun ise dikkatin azalmasıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir (Basso ve ark, 1996). Benzer şekilde olumlu duygu kişinin geleceğı daha iyimser değerdendirmesi (Seligman, 1991), kendini üretken hissetmesi (Forgas, Bower ve Moylan, 1990), yeni düşöncelere açıklık, bilişsel esneklik ve yaratıcılıkla ilişki göstermektedir (İsen, 1987). Olumlu duygu kişinin sadece bugün iyi hissetmesine katkı sağlamadığı, yarın da iyi hissetme olasılığını yükselttiğı bulmuştur (Fredricson ve Joiner, 2002).

Duyguların özsaygıda önemli rol oynadığı bilinmektedir. Çünkü özsaygı, kişinin kendisine yönelik genel değerlendirmesidir (Robin ve diğerleri, 2001). Olumlu duygunun yüksek olduğu kişiler kendilerinden hoşnut, olumsuz duygunun yüksek olduğu kişiler de kendileriyle hoşnutsuz olma eğilimindedir (Brawn ve Marshall, 2001). Olumlu duygunun yüksek olduğu kişiler, genellikle kendilerine güvenli, motive ve coşkulu olarak tanımlamaktayken, olumsuz duygunun yüksek olduğu kişiler ise kendilerini sinirli, kaygılı ve suçlu olarak tanımlamaktadır (Diane ve Hansen, 1996). Benzer şekilde mutlu insanların yaşadıkları olumlu duyguların miktarını olduğundan daha fazla, mutsuz insanlarınsa yaşadıkları olumsuz duyguların yoğunluğunu abarttığı bulunmuştur (Scollon ve diğerleri, 2004).

Mutlulukta genetiğin rolünün kültürün rolünden daha fazla olduğunu ileri sürülmektedir (Lykken ve Tellegen, 1996). Genetiğin önemi, farklı ortamlarda yetiştikleri halde benzer duygusal tepkiler gösteren ikiz çalışmalarıyla desteklenmiş olsa da, mutluluğun sadece genetik yapının sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek güçtür. Çünkü mutluluk yaşam koşullarından, düşünme örüntülerinden ve kişisel faaliyetlerden de etkilenmektedir (Diane ve Hansen, 1996). Ayrıca kişinin yaşamından aldığı doyum hem kişilik özelliklerinden hem de değişebilir çevresel faktörlerden etkilenmektedir (Fujita ve Diener, 2005).

Kişiliğin öznel iyi oluşa katkıda bulunan temel faktörlerden biri olduğu görülmektedir. Mutluluk ve kişilik arasındaki ilişki döngüsel olabilmekte, mutluluk dışa dönüklüğü dışa dönüklük de mutluluğu etkileyebilmektedir (Magnus ve Diener, 1991). Dışa dönük kişilerin öznel iyi oluş açısından daha iyi oldukları görülmektedir (McCrae ve Costa, 1991). Olumlu ve olumsuz duygular dışa dönüklük ve nörotizm eğiliminden etkilenmektedir (Schmutte ve Ryff, 1997). Olumsuz duygu nörotizmle anlamlı, dışa dönüklükle anlamsız ilişki gösterirken, olumlu duygu dışa dönüklükle anlamlı ilişki göstermektedir (Costa ve McCrae, 1980; Tellegen, 1985). Mutluluk hem dışa dönüklük hem de sosyal aktivitelere katılımı ilişkilidir (Argyle ve Lu, 1990). Bununla birlikte mutsuz insanların duygularını daha az paylaştığı ve daha içe dönük oldukları görülmektedir (Argly, 1987; Wright ve Walton, 2003). Dışa dönük insanlar içe dönüklere oranla daha mutludurlar (Diener ve diğerleri, 1992; Pavot, Diener ve Fujita, 1990). Dışadönük kişiler huzur ve mutluluk gibi olumlu duyguları daha çok yaşarlarken, nörotik kişiler kaygı ve pişmanlık gibi olumsuz duyguları daha çok

yaşamaktadır (Diane ve Hansen, 1996; Feldman-Barrett, 1997). Dışadönük olma kişilik özelliğinin mutluluğun önemli bir yordayıcısı olmasının nedeni mutlulukta arkadaşlık ilişkilerinin ve sosyal faaliyetlerin oynadığı roldür (Hills ve Argyle, 2001). Ayrıca kişilik özelliklerine ilişkin yargı ve değerlendirmeler kişinin kendisine ve çevresine ilişkin algısını etkileyerek mutlulukla ilişkilendirilmektedir. Olumlu duygusu yüksek ya da dışa dönük kişilerin hem kendi yeterliliklerini hem de çevre desteğini olumlu görme eğilimine sahip iyimser kişiler oldukları görülmektedir (Lent, 2004). Diğer yandan nörotizme yatkın kişilerin, öz yeterliliği geliştiren yaşantılara yönelmedikleri görülmektedir. Nörotizm eğilimi yüksek kişilerde performans düşüklüğü öz yeterlilikle ilişkili bulunmuştur (Lent, Brown ve Hackett, 1994).

Psikolojik ve öznel iyi oluş ilişkili olup konuyla araştırmalarında öne çıkan değişkenler arasında sosyal destek ve kültür önemli yer tutmaktadır. İnsanların önemli bir kısmı yaşamlarının genelinde yoğun mutsuzluk ve depresyon yaşamazlar. Bu durumun varlığı iyi oluşun olumlu yönüne duyarlılığı arttırmaktadır. Nitekim iyi oluş yaşam kalitesini arttıran özellikler barındırır ve fiziksel ihtiyaçları karşılanan insanlar yaşam kalitelerinin iyi olmasıyla daha çok ilgilenirler (Diener, Suh ve Oishi, 1997). İnsanların karşılamak zorunda olduğu ihtiyaçları ve yaşam amaçları araştırma konusu olmuştur (Diener ve Lucas, 2000). Amaçlarla iyi oluş arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar amaçların iyi oluşun önemli bir yordayıcısı olduğunu (Diener, Suh ve Oishi, 1997) ve kişinin amaçlarına ulaşmaya ilişkin algısının, amaçlarına ulaşmasının getirdiği kişisel doyumdan daha fazlasını sağladığı ortaya koymuştur (Diener ve diğerleri 1999). Amacın öznel iyi oluş açısından önemi kişinin kendini iyi hissetmesine katkı sağlayan anlamlı bir yaşamla ilişkisinde yatmaktadır (Lent, 2004).

Kuramsal yaklaşımlar temellinde geliştirilen öznel iyi oluş ile psikolojik iyi oluş kavramları birbirinden farklılık göstermektedir (Diener, Sapyta ve Suh, 1998). Öznel iyi oluş kavramının kişinin öznel değerlendirmesine bağlı olması onu psikolojik iyi oluş kavramından ayıran önemli bir özelliktir. Bu özelliğiyle geleneksel klinik psikoloji bakış açısından uzaklaşmaktadır. Kişinin kendi değerlendirmesinin hem avantajı hem de dezavantajı bulunmaktadır. Sadece öznel iyi oluşla ruh sağlığını açıklamak sınırlılık teşkil etmektedir. Çünkü psikolojik sağlık için yeterli bir koşul değildir. İnsanlar ruhsal olarak bir hastalık yaşadıklarında bile mutlu olabilmektedirler. Örneğin takıntılı bir kişi de yaşamından doyumlu ve mutlu olabilir. Buna rağmen bu

kişinin ruh sağlığı iyidir denilemez. Diğer yandan duygularının farkında olmayan bir kişi de mutlu olduğunu ifade edebilir, fakat bu ifadeden yola çıkarak bu kişinin ruhsal açıdan tamamen iyi olduğunu varsaymayız (Diener, Suh ve Oishi, 1997).

Bireyin yaşamına yönelik kişisel değerlendirmelerini içeren öznel iyi oluş, iyi oluşun ve psikolojik sağlığın kavramlaştırılmasında önemli yer tutmaktadır (Diener, Suh ve Oishi, 1997). Ruh sağlığının öznel ve kişisel değerlendirmesinin yanısıra nesnel ve kuram temelli değerlendirilmesi de olmalıdır. Bu noktada psikolojik sağlığın kavramsallaştırılmasında diğer bir önemli kavram olan psikolojik iyi oluş kavramı ön plana çıkmaktadır. Kavrama ilişkin detaylı bilgiler aşağıda ele alınmıştır.

2.3.2 Psikolojik İyi Oluş

Psikolojik iyi oluş, kişinin belirli yaşam amaçlarına yönelmesi, insanlarla olumlu ilişkiler kurması ve kişisel olarak gelişmek için çabalamasını ifade etmektedir. Daha açık bir anlatımla, kişinin anlamlı amaçlarının olması, diğerleri ile iyi ilişkiler kurması ve kişisel olarak gelişmesi gibi varoluşsal meydan okumalarıdır (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002). Bu kavram, kuram temelli kavramsallaştırma gereksiniminin bir sonucu olarak öznel iyi oluşun yaşam anlamı, yönelim ve gelişim gibi varoluşsal boyutlarına yönelik sınırlılığından dolayı ileri sürülmüştür (Schwarz ve Strack, 1991). Öznel iyi oluş bireyin dünyasına odaklanmaktadır. Ancak, yaşam doyumunun ve duygusal iyi oluşun bir arada ele alınması yapısal ve deneysel değerlendirme açısından soruna yol açabilmektedir (Lent 2004). Nitekim psikolojik iyi oluşun en önemli temsilcilerinden Ryff (1989) alanyazında iyi oluşu açıklamada yararlanılan mutluluk ve yaşam doyumu gibi kavramların yetersiz kaldığını belirtmektedir. Benzer şekilde olumlu duyguların, olumsuzlardan daha baskın olma halinin psikolojik iyi oluşu sağlamayacağını ileri sürmektedir. Psikolojik iyi oluş öznel iyi oluşa benzer şekilde hem kuramsal hem de uygulamalı olarak gelişim ve kişilik çalışmalarında yer almaktadır. Örneğin uzmanların danışanlarının hedeflerine ulaşmalarında onlara yardımcı olacak klinik araştırmalara bir yol gösterici olarak psikolojik iyi-oluş, psikolojik yardım ve yardım amaçları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Cristopher, 1999).

Psikolojik iyi oluşla öznel iyi oluş arasındaki farka bakıldığında temelde birkaç önemli noktanın öne çıktığı görülmektedir. Psikolojik iyi oluş geleneğine göre iyi oluş

insanın gelişmesi ve ontolojik zorluklarla başa çıkması olarak açıklarken, öznel iyi oluş geleneğinde yaşam doyumu ve mutluluk olarak ele almaktadır. Psikolojik iyi oluş kişinin psikolojik gelişimini ve psikolojik açıdan işlevselliğini ele alırken, öznel iyi oluş kişinin yaşadığı olumlu ve olumsuz duygularla yaşam doyumunu esas almaktadır (Dodge ve diğerleri 2012).

Psikolojik iyi oluş kişinin fiziksel, duygusal, bilişsel ve sosyal süreçlere ilişkin özelliklerini kavramsallaştırabilmektedir (Rothman, Kirsten ve Wissing, 2003). Neugarten ve Erikson gibi gelişim kuramcıları gelişim görevlerini ve bu görevleri başarıyla yerine getirmenin önemini vurgulamışlardır. 20 yüzyılın ortalarında oluşan kapsamlı bir literatür, yaşam zorluklarıyla başetmeye yönelik etkili çözüm yollarını ele almıştır. Nitekim kişisel gelişim ve büyüme üzerine çalışan araştırmacılar, olgunluk (Allport, 1961), tam olarak fonksiyonda bulunma (Roger, 1961), kendini gerçekleştirme (Maslow, 1968) ve bireyselleşme (Jung, 1933) gibi ruh sağlığı parametrelerini ileri sürmüşlerdir. Diğer yandan Jahoda (1958) tarafından tanımlanan psikolojik sağlık ölçütleri, çok geniş kapsamlı olup, psikolojik sağlığı tanımlayan bu kavramların birçoğunu kullanmaktadır (Akt; Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002). Alanyazında konuyla ilgili önemli bir birikim olduğu söylenebilir. Nitekim Ryff'in (1989) psikolojik iyi oluş kavramını ortaya koyarken bu birikimi dikkate aldığı fonksiyonel insan, olgunluk, kendini gerçekleştirme ve bireyselleşme kavramlarına ek olarak Erikson'un (1984) psiko-sosyal gelişim modelinden faydalandığı görülmektedir. Ayrıca Neugarten'ın (1968) yetişkinlik dönemindeki kişilik değişimine yönelik açıklamalarından, Bühler'in (1935) ihtiyaçlara yönelik yaşam eğilimlerinden, Frankl'ın (1988) anlam arayışıyla ilgili açıklamalarından ve Jahoda'nın psikolojik sağlık açıklamalarından yararlanarak "Çok Boyutlu Psikolojik İyi Oluş" modelini geliştirmiştir (Ryff, 1989). Yukarıda özetlenen açıklamalar psikolojik iyi oluş kavramının insanın psikolojik açıdan fonksiyonelliğini inceleyen kuramların eklektik bir şekilde biraya getirilmiş hali olduğunu göstermektedir (Özen, 2010).

Psikolojik iyi oluşa geniş açıdan bakmak kişinin potansiyelinin farkında olup olmamasından kişiler arası ilişkilerinin kalitesinden ve kişinin yaşamıyla ilgili duygularına kadar pek çok unsuru kapsamaktadır (Ryff ve Keyes, 1995). Geçmişte psikolojik sağlığa ilişkin açıklamalar hem yeterli düzeyde araştırmaya dayanmıyordu hem de geçerliği ve güvenilirliği olan bir ölçek bulunmuyordu. Ryff (1989) bu eksikliği

dikkate alarak konuyla ilgili birçok tanımı ve açıklamayı birleştirerek, psikolojik sağlığa ilişkin altı temel noktayı içeren çok boyutlu bir model ileri sürmüştür. Ryff'ın psikolojik sağlığa yönelik kapsamlı iyi oluş modelinde yer alan her bir boyut, farklı gelişim ve büyüme unsurlarına karşılık gelmektedir (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002). İyi oluş ele alınırken sadece duygu ve yaşam doyumu temelli açıklamaların sınırlı olduğunu ileri süren Ryff (1989), olumlu işlev görme bakış açısının önemini vurgulamaktadır. Nitekim ruhsal sağlık, gelişim ve klinik perspektiften yararlanarak geliştirdiği kapsayıcı iyi oluş tanımlaması, iyi oluşu mutlu olmaktan öte bireyin potansiyelini gerçekleştirme gayreti olarak ele almaktadır (Ryff, 1995). Bu yaklaşımda mutluluk temel unsur olmayıp, iyi yaşanan bir yaşamın sonucu olarak değerlendirilmektedir. İyi yaşam kendini kabul, özerlik, yaşam amaçları, kişisel gelişim, çevresel kontrol ve başkalarıyla olumlu ilişkilere karşılık gelmektedir (Ryff ve Singer, 1989). “Kendini kabul”, tüm yetersizlikleri ve sınırlılıklarıyla beraber kişinin kendinden hoşnut olmasını, geçmişine ve bugününe dair olumlu duygular beslemesini; “yaşam amaçları”, kişinin hem yaşam amaçlarının hem de yaşamının anlamı olmasını; “özerklik”, kişinin içinde yaşadığı çevre içerisinde bireyselliğini sağlamak için kişisel özerklik kazanmasını, sosyal çevrenin baskılarıyla baş edip, kişisel ilke ve prensiplerine göre düşünce ve davranışlarını düzenleyebilmesini; “kişisel gelişim”, yetenek ve olanaklarına ilişkin kişisel farkındalığını, potansiyelini geliştirme gayretini, yeni yaşantılara karşı açıklığını; “çevresel kontrol”, bireyin istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesine imkan verecek şekilde çevreyi biçimlendirmesini ve çevredeki olanaklardan yararlanabilmesini; “diğerleriyle olumlu ilişkiler”, kişiler arası yakın ve içten ilişkiler kurabilmesini, güçlü bir şekilde empati yapabilmesini, başkalarının mutluluğuyla ilgilenmesini temsil etmektedir (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002). Kısacası öznel iyi oluşun unsurları içinde yer alan olumlu-olumsuz duygu ve yaşam doyumundan farklı olarak, psikolojik ve sosyal boyutları olan, ruh sağlığıyla ilişkili davranışları içeren ve yaşam tutumlarından oluşan dinamik ve geniş yelpazeye sahip bir yapı tanımlanmıştır (Ryff, 1989).

Psikolojik iyi oluş kavramına ilişkin Ryff'ın (1989) tanımının dışında başka işlevsel açıklamalar da bulunmaktadır. Bu açıklamalara yakından bakıldığında; kişinin yaşam anlamı ve amacının değerlendirilmesi (McGrogan ve Little, 1998), kişinin kendini gerçekleştirme motivasyonu (Ryan ve Deci, 2000) ve sosyo-psikolojik iyi oluş yaklaşımı (Diener, 2009) öne çıkmaktadır. Psikolojik iyi oluş amaçları, kişinin

yaşamına anlam vermesiyle ilişkili olarak ele almaktayken, öznel iyi oluş amaçlarının yaşam doyumunu arttırması ve sorunlar karşısında kişiye yardımcı olması açısından ele almaktadır. Amaçlar psikolojik iyi oluşun, yaşam doyumu ise öznel iyi oluşun parametresi olarak ele alınmaktadır. Amaçlar psikolojik iyi oluş bakış açısının merkezinde bulunan yaşam görevleri ve yaşamın anlamıyla da ilişkilidir (Ryan ve Deci, 2001). Psikolojik iyi-oluş kavramı psikolojik açıdan gelişim ile yaşam anlamı gibi ontolojik unsurlar içermektedir (Diener 1984).

Bu modeldeki boyutlar arasında yaşamın anlamı ve yönü üzerinde duran ve varoluşla ilişkili olan boyut yaşam amacıdır. Varoluşçu terapinin önde gelen isimlerinden Frankl (2009) amaç kavramını psikolojik açıdan güçlülük ve yaşamsal açıdan motive edici bir ahlaki ve spritüel kendilik hali olarak açıklamaktadır. Amaç kavramı uzun süreli ve geniş etki alanına sahip hedeflerden oluşmaktadır. Kişinin hem anlam arayışına hem de kişinin kendinden çok dünyada bir fark yaratma arzusuna dikkat çekmektedir (Crumbaugh ve Maholick, 1964). Yaşamın anlamı ve amacı kelimeleri eşanlamlı kullanılsalar da gerçekte eş anlamlı değildirler. Amaç terimi anlamın altında yer almaktadır. Anlam bir amaca sahip olmak ve amaca yönelik çaba harcamaktır. Amaç yönelimi, yapılacak işler ya da başarılabacak hedefler anlamına gelmektedir (Reker, Peacock ve Wong, 1987). Amaç yönelim ve işleve, anlam ise değer ve tutarlılık duygusunu içeren varoluşsal bir algıya vurgu yapmaktadır (Reker, 1992; Yalom, 1999). Amaç kavramı yaşamak için kişinin amaca sahip olması hem geçmişine hem de bugüne dair yaşamının anlamı olmasıdır (Ryff ve Singer, 1998). Yaşamdaki olumlu amaçların varlığı psikolojik iyi oluşu olumlu etkilemektedir (Cantor ve Sanderson, 1999; Fry, 2000; Ryff ve Singer, 1989; Pinquart, 2002).

Öznel iyi oluş çalışmalarının en önemli isimlerinden olan Diener (2009) psikolojik iyi oluş konusunda da çalışarak iyi oluşun her iki yelpazesinde yer almıştır. Diener hem Ryff'ın (1989) hem de Deci ve Ryan'ın (2001) psikolojik iyi oluş modellerini dikkate alarak kendi modelini ortaya koymuştur (Diener ve diğerleri, 2009). Ayrıca bu iki insancıl temelli modele ek olarak akış deneyimi (flow), yaşantılara katılım (Seligman, 2002), diğerlerine yardım (Dunn ve diğerleri, 2008) saygı duyulma ihtiyacı (Maslow, 1958) ve iyimserlik (Scheier ve Carver, 2003) açıklamalarından yararlanmıştır (Diener ve diğerleri, 2009; 2010). Diener ve arkadaşları (2010) kavramı ortaya koyarlarken psikolojik sağlığın göstergesi olarak

değerlendirilen ve işlevsellikle iyi hissetmenin birleşimi olarak tanımlanan Flourishing kavramını kullanmışlardır. Türkçeye gelişen olarak çevrilen bu kavramı tercih etmelerinin arkasında psikolojik iyi oluşun değişme ve gelişme özelliğine vurgu yapma amacı olduğu düşünülebilir.

Konuyla ilgili çalışmalar, sosyal çevrinin ve sosyal desteğin psikolojik iyi oluşu sadece arttırmada değil sürdürmede de önemini vurgulamaktadır (Huppert, 2009; Ryan ve Deci, 2001). Fiziksel, zihinsel ve sosyal aktivitelerle kişinin dışa yönelmesi ve çevresindeki aktivitelere katılması olumlu duyguları arttırmaktadır (Watson, 2002). Olumlu duygular üzerinde önem verilen, ilgi duyulan yaşam aktivitelerine katılım gibi sosyal çevre kaynaklarının da rolü incelenmiştir. Sosyal destek kişinin kişisel yeterliliğine yönelik yakın çevresinden olumlu geribildirim almasını ve kendisini yetersiz hissettiğinde moral toplamasını sağlamaktadır (Lent ve Lopez, 2002). Sağlam ve güvenilir sosyal ilişkilerin varlığının mutluluğu yordayan önemli bir parametre olduğu bilinmektedir. Nitekim mutlu kişilerin arkadaşlık ilişkilerinin ve aile desteklerinin daha iyi olduğu belirlenmiştir (Aycan, 1999; Biswas-Diener, Diener ve Tamir, 2004; Tofi, Flett ve Timutimuthorpe, 1996). Sosyal destek psikolojik iyi oluşu doğrudan etkilerken, algılanan destek (başa çıkma ve değer biçmeyle) dolaylı şekilde etkilemektedir (Koproe ve diğerleri, 1996). Akran dışlaması ergenlerin psikolojik iyi oluş düzeyleriyle olumsuz ilişki göstermektedir (İalongo, Vaden-Kiernan ve Kellam, 1998). Ayrıca hem kadın hem erkeklerde eşin ve ailenin destekleyici tutumları psikolojik iyi oluşu arttırmaktadır (Walen ve Lachman, 1999).

Psikolojik iyi oluşun kişilikle de ilişkili olduğu görülmektedir. Yetişkin nüfusu üzerinde Beş-Faktör Kişilik Envanteri (Costa ve McCrae, 1992) ile Psikolojik İyi-Oluş Ölçeği'nin (Ryff, 1989) alt ölçekleri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmanın sonuçları, beş kişilik özelliğinin psikolojik iyi oluş alt ölçekleriyle arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Çevresel hâkimiyet, kendini kabul ve yaşam amaçları; dışadönüklük ve sorumlulukla, kişisel gelişim ise dışadönüklük ve deneyime açıklıkla ilişkili bulunmuştur. Bununla birlikte diğerleriyle olumlu ilişkiler uyumlulukla, özerklik de nevrozizmle ilişkilidir. Dışa dönüklük psikolojik iyi oluşun artmasıyla ilişkilirken, nörotizm psikolojik iyi oluşta azalmayla ilişkilidir (Schmutte ve Ryff, 1997).

Psikolojik iyi oluş kavramı sosyal destek ve kişilik dışında temel psikolojik ihtiyaçların içerisinde yer alan özerklik kavramıyla kesişmektedir. Ryan ve Deci (2000a) tarafından ileri sürülen özerklik kuramının kavramları Ryff'ın (1989) çok boyutlu modeliyle benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Ryff (1989) psikolojik ihtiyaçları psikolojik iyi oluşu tanımlamada kullanırken, Ryan ve Deci (2000b) psikolojik ihtiyaçları iyi oluşta ana unsur olarak görmektedir. Tüm bu açıklamalar, genelde tam olarak fonksiyonda bulunarak kendini gerçekleştiren insanların hümanist kavramlarla tanımlamasıdır (Lent, 2003). Yukarıdaki bilgiler özetlenecek olursa, psikolojik iyi oluşun öznel iyi oluşla kesişmekten çok tamamlayıcı özelliği olduğunu söylemek mümkündür. Her iki kavramın birlikte ruh sağlığının daha iyi anlaşılmasına yaptıkları katkı dikkate değer ve önemlidir. Bunun yanısıra bilimde gelişmeler süreklilik arz ettiği için yeni kavram ve açıklamalarla ruh sağlığının daha iyi anlaşılmasına dönük çabalar da devam etmektedir. Bu çabaların bir ürünü olarak ileri sürülen ontolojik iyi oluş kavramının alanyazına katkı sağlayan ve insana dair yeni bakış açıları getiren bir kavram olduğu görülmektedir.

2.3.3 Ontolojik İyi Oluş

Pozitif psikoloji kavramı insanın güçlü yönlerini yeteri kadar dikkate almayan ve insanı klinik perspektiften anlamaya ve açıklamaya çalışan tıbbi modele bir eleştiri olarak Martin Seligman (1998) tarafından ileri sürülmüştür. Tanı temelli tıbbi modelin hastalık ve nedenlerine bakış açısının insanı anlamayı sınırlaması pozitif psikoloji ve iyi oluş vb. farklı bakış açılarının gelişmesine olanak sağlamıştır. Öznel ve psikolojik iyi oluş, yaşam doyumu, yaşamın anlamı, yaşam amaçları, umut, kişisel potansiyel, farkındalık kavramlarına önem veren pozitif psikoloji hastalığın nedenlerinden çok gelişen ve güçlü insan yönlerine odaklanarak kişinin bu özelliklerinin desteklenmesini amaçlamaktadır (Luthans 2002).

Yukarıda detaylı bir şekilde ele alınan öznel iyi oluş kavramının duygusal ve bilişsel boyutlardan oluşması kavramı çok boyutlu yaparak güçlendirmektedir. Bununla birlikte öznel iyi oluşun duygusal boyutunun işevuruk tanımını yaparken genel duygusal yaşamı ele almasını ve “yaşam doyumu” ifadesinde yaşamdan kastın ne olduğunun anlaşılmasında bir sınırlılık olarak görülmektedir (Şimşek, 2009). Şimşek (2009), öznel iyi-oluşun duygusal boyutunu bireyin yaşamını incelemekten çok duygusal durumunu ele aldığı için, bilişsel boyutunu temsil eden yaşam doyumu

kavramını da açık olarak tanımlanmadığı için eleştirmektedir. Öznel iyi-oluş kuramının (Diener 1984), bilişsel ve duygusal boyut arasındaki ilişkinin belirsizliğine yönelik eleştirilerinden yola çıkan Şimşek (2009), “ontolojik iyi-oluş” kavramını ileri sürmüştür. Bu kavram bireyin kendi yaşamını “geçmiş”, “gelecek” ve “şimdi” ile birlikte ele aldığı bir proje şeklinde değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır. İnsanların yaşantılarını geçmiş, gelecek ve şimdide değerlendirmenin tüm zaman perspektifini içermesinin ötesinde benlik gelişimi (Bortner ve Hultsch 1974), mutluluk (Robinson ve Ryff 1999) ve psikolojik iyi-oluş (Ryff ve Heidrich 1997) açılarından önemi bilinmektedir.

Ontolojik iyi oluşta öznel iyi oluş kapsamında yer alan duygusal ve bilişsel boyutlar yaşam amacı başlığı altında birleştirilmektedir. Diğer bir anlatımla yaşamı bir bütün olarak değerlendirirken amaç kavramıyla yaşamın tıpkı bir proje olarak ele alınıp değerlendirilebileceği anlatılmaktadır. Yaşamın tamamını kapsayan bu yapıda, farklı zaman perspektiflerini dikkate almak önem taşımaktadır (Şimşek ve Kocayörük, 2013). Dolayısıyla ontolojik iyi oluş kavramı, olumlu duygular, olumsuz duygular ve bilişsel ifadelerden oluştuğu varsayılan öznel iyi oluşun yeni bir çerçevede yorumlanmasıyla oluşturulmuştur. Bu yeni çerçeve iyi oluşu hiçlik/anlamsızlık, eylemlilik, pişmanlık ve umut olmak üzere dört alt boyutta ele almaktadır (Şimşek, 2009).

İnsanoğlunun temel arayışları arasında yer alan yaşamın anlamı ve amacıyla ilgili bir kavram olarak ontolojik iyi-oluş, yaşam amacını kişinin geçmişten başlayıp şimdi devam eden ve gelecekte de sürmesi beklenen bir yaşam projesi olarak görmektedir (Şimşek, 2009). Kişisel varoluşu için anlam, beraberinde de amaç arayışında olan kişi kendi yaşamını da öyküsel bir şekilde değerlendirir (McAdams, 2001). McAdams (2001) insanların kişisel varoluşları için anlam veya amaç ararken yaşamlarının da öyküsel bir değerlendirmesini yaptıklarını ifade etmektedir. Bu öyküsel değerlendirme, kişinin yaşam projesindeki geçmiş (tamamlanmış), şimdi (süren) ve gelecek (olası) duygusal yargılarını/çıkarımlarını içermektedir. İnsanların yaşamları ve mutlulukları üzerine düşündükleri hesaba katıldığında, herkesin bir yaşam projesine sahip olduğu varsayılmaktadır (Shmotkin 2005; Staudinger 2001).

Anlam ve amaç oluşturma süreci zor ve zahmetli bir süreç olup kişinin tüm yaşamını değerlendirdiği ve bu değerlendirmeyle bir sonuca vardığı varoluşsal bir

çabadır. Kişinin hedeflerini ve yaşam projesini, iyi oluş olarak gördüğü varsayılır. Bu noktadan hareketle kişisel mutluluğun kişinin kendi varoluşunu, duygusal ve bilişsel açıdan değerlendirmesi olduğu söylenebilir (Şimşek, 2009). Nitekim insan beyni tarafından bireylerin oluşturduğu yaşam amaçları temel yapı taşları olarak değerlendirilmekte ve yaşam da, amaçların genel bir yekûnu olarak görülmektedir (Gallese ve Metzinger, 2003). Amaçlılık ve anlatımsal terapinin varsayımlarıyla açıklanan “bütün yaşam” bakış açısı, hem oluşturulan yaşam projesini hem de geniş bir zaman perspektifini içeren bir yapıyı tanımlamaktadır (Şimşek, 2009).

Yukarıda da vurgulandığı gibi, ontolojik iyi-oluş kavramı geçmişe, şimdiye ve geleceğe yönelik değerlendirmeler üzerinden açıklanabilen bir yaşam projesi olarak ele alınmaktadır (Şimşek ve Kocayörük, 2013). Kavram geçmişe dair hoşnutluğu ya da pişmanlığı, bugüne dair doyumu ya da edilgenliği, geleceğe dair beklenti ya da anlamsızlığı içerebilmektedir (McAdams 2001; Bauer ve diğerleri 2005). Daha açık bir anlatımla insanlar geçmiş yaşantılarına baktığında yaşamlarından memnun olup olmadıklarını, bugünkü yaşamlarına baktıklarında yaşam projelerine yönelik amaçlarının sürüp sürmediğini, geleceğe baktıklarında ise projelerinin ne kadar iyi olduğunu hesaplarlar. Bu değerlendirmeler kişinin hem gelişme hem de kendini gerçekleştirme yönelik memnuniyetini göstermektedir (Şimşek ve Kocayörük, 2013). Değerlendirmeler geçmişe yönelik memnuniyet, mutluluk ve gurur gibi olumlu duygularla pişmanlık, memnuniyetsizlik ve yetersizlik gibi olumsuzları ortaya çıkarabilmektedir (McAdams 2001; Şimşek 2009). Ontolojik iyi-oluşa şimdiki zamandan bakıldığında kişinin hali hazırdaki yaşam projesiyle bu projeyi ne kadar sahiplendiğini göstermektedir. Gelecek zamandan bakıldığında ise iyimser olmanın ve umudun varlığı olarak değerlendirilmektedir (Lucas 2004; Şimşek 2009).

Kişinin yaşam projesi, başka bir ifadeyle ontolojik iyi-oluş, temel ve bitmeyen bir arayış olan hayatın anlamı veya amacına çok yakın bir yapıdır. (Şimşek ve Kocayörük, 2013). Anlam veya amaç arayışı içinde olan insan kendi yaşamının farklı zaman perspektiflerini dikkate alarak bir değerlendirme yapar. Kişinin farklı zaman perspektiflerini dikkate alarak yaşamıyla ilgili yaptığı bu muhasebe kişinin büyüme, gelişme ve kendini gerçekleştirmeyle yakından ilgilidir (Şimşek, 2009). Hayatı bir öykü gibi yaşamının mutlulukla ilişkisi olduğu bilinmektedir (Brown, 1999). Yapılan bu öyküsel değerlendirme kişinin yaşam projesinde yer alan tamamlanmış yargıların

dışında, hali hazırda devam eden ve olası duygusal yargıları da barındırmaktadır (Şimşek ve Kocayörük, 2013). Bu araştırma kapsamında üzerinde çalışılan bir değişken olan ontolojik iyi oluş kavramının daha iyi anlaşılması için kavramın boyutlarını detaylandırmak önem taşımaktadır. Aşağıda kavram hem alt boyutlarıyla ele alınmış hem de araştırma sonuçları çerçevesinde açıklanmıştır.

2.3.3.1 Ontolojik İyi Oluş Kavramının Boyutları

Ontolojik iyi-oluşla, öyküsel terapi arasında ilişkisi bulunmaktadır. Ontolojik iyi-oluş bakış açısı, yaşamı geçmişten geleceğe giden bir öykü şeklinde görmektedir. Herkes yaşarken aslında kendi hayatının yazarı olarak kendi kişisel öyküsünü yazmaktadır. Ontolojik iyi-oluş ve yaşamın anlamı aynı varoluş kaygılarından beslenir ve tüm zaman perspektiflerinde yaşamın bilişsel ve duyuşsal olarak değerlendirilmesini içerir (Şimşek 2011; Zika ve Chamberlain 1992). Bireyin yaşam projesinde bugüne ilişkin duygusal değerlendirme kişinin yaşamında etkin olması ve çevreyle anlamlı ilişkilere sahip olmasını ve olumlu/olumsuz duygusal değerlendirmeler de kişinin duygu durumunda ele alınmaktadır (Şimşek 2009).

Ontolojik iyi-oluş kapsamında ele alınan “pişmanlık” alt boyutu geçmiş ile ilişkili varoluşsal bir duygu olarak ele alınmaktayken, “eylemlilik” ve “hiçlik/anlamsızlık” alt boyutları şimdiki zamandaki motivasyonunu, “umut” alt boyutu ise gelecek yönelimini ortaya koymaktadır (Kuzu Taşçı, 2014). Pişmanlık boyutu geçmiş yaşantılarımızla ve yaptığımız seçimlerle doğrudan ilişkili olan varoluşsal bir duygudur (Lucas 2004). Geçmişe yönelik pişmanlık ya da memnuniyet duyguları psikolojik iyi oluşu etkilemektedir (Santor ve Zuroff, 1994). Bitmemiş işler de pişmanlık duygusu gibi kişinin yaşamını değerlendirmesi üzerinde etkili olabilmektedir (McAllister ve Wolff 2002). Sadece geçmiş değil içinde bulunulan zaman dilimi de kişinin istek ve motivasyonları değerlendirmesini etkilemektedir. Motivasyonu yüksek olan kişiler projelerine bağlıyken ve eylemlilik içindeyken, motivasyonu düşük olanlar hiçlik/anlamsızlık duygularıyla kendilerini boşlukta, beceriksiz ve amaçsız hissedebilmektedir (Şimşek 2009). Gelecek zamanda, insanlarda ümit ve olumlu beklentiler uyandırdığı için “umut” alt boyutu olumlu duygularla (Karniol ve Ross 1996, McAdams 2001), beraberinde de iyi-oluşla ilişkilidir (Bauer ve diğerleri 2005).

Geçmişe ilişkin zamansal boyut, olumlu ve olumsuz duyguları; şimdiye ilişkin zamansal boyut yaşam projesi oluşturma ve uygulama ya da uygulamayacağı fikrinden hareketle “hiçlik/anlamsızlık” içermektedir (Şimşek ve Kocayörük, 2013). Gelecek zamana ilişkin boyut ise sadece olumlu duyguları içermektedir. Şimşek ve Kocayörük (2013) tarafından yapılan araştırmada ontolojik iyi oluş ölçeğinin psikolojik ve öznel iyi oluş değişkenleriyle ilişkisi çalışılmıştır. Hiçlik/anlamsızlık boyutu Psikolojik İyi Oluş modelinin (Ryff, 1989) alt ölçeklerinden kişisel gelişim ve çevresel üstünlük değişkenleriyle negatif, öznel iyi oluş boyutlarından olan olumsuz duygu durumuyla pozitif korelasyon göstermektedir. “Hiçlik/anlamsızlık” boyutunda yer alan kaybolmuşluk ve boşluk hissi ile amaçsızlık gibi olumsuz değerlendirmeleri olan bireylerde depresyon yaşama olasılığının daha fazla olduğu değerlendirilmektedir. Hiçlik duygusuna sahip olmayan kişilerde daha az olumsuz duygu durum gözlenmekteyken, çevreleri üzerinde daha fazla kontrol ve yaşam amacı gözlenmektedir. Nitekim ontolojik iyi-oluşu kavramın bilişsel, duygusal ve çevresel faktörlerle ilişkisi incelendiğinde depresyon ve kaygının “hiçlik/anlamsızlık” boyutuyla yüksek ilişki gösterdiği bulunmuştur. “Eylemlilik” boyutu ise olumlu duygu durumuyla pozitif yönde ilişkidir. Ayrıca eylemlilik boyutu psikolojik iyi oluşun çevresel üstünlük ve kendini kabul, kişiliğin ise dışadönük yapısıyla pozitif yönde ilişkilidir. Yaşam projesinin geçmişle ilgili kısmındaki “pişmanlık” boyutunun olumsuz duygu durum dışında psikolojik iyi-oluşun çevresel üstünlük ve kendini kabul alt ölçekleriyle yüksek korelasyon gösterdiği belirlenmiştir. Geçmişe olumlu bakış kendini kabul ve çevresel kontrolü arttırmaktadır. Bununla birlikte yaşam projesinin “umut” boyutu kişilik özellikleri arasında yer alan yeniliklere açık olmayla yüksek korelasyon göstermektedir (Şimşek ve Kocayörük, 2013). Umut boyutunun psikolojik iyi-oluşla ilişkisi başka araştırma sonuçlarıyla da desteklenmektedir (Prenda ve Lachman 2001).

Son yıllarda giderek artan bir şekilde ontolojik iyi oluşla ruh sağlığı değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar yapılmaktadır. Ontolojik iyi-oluş kavramını ele alan çalışmalara yakından bakıldığında birkaç temel nokta dikkati çekmektedir. Öncelikle konuyla ilgili çalışmalar giderek artmakta olup (Barczyk ve diğerleri 2014, Chen ve diğerleri 2012; Linton ve diğerleri 2016; Lipowski, 2012) kavramın farklı ruh sağlığı parametreleriyle ilişki gösterdiği görülmektedir. Örneğin Travma Sonrası Stres Bozukluğu tanı kriterlerini karşılayan kişiler üzerinde yapılan bir çalışmada, bu kişilerin yaşam projesinde yer alan “pişmanlık, hiçlik/anlamsızlık,

umut, eylemlilik” boyutlarının travma sonrası stres bozukluğu ve depresyon ilişkisine aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Açıkgöz-Karaoğlu, 2016). Ontolojik iyi-oluş faktörleri arasında yer alan hiçlik/anlamsızlık, pişmanlık, umut ve eylemliliğin depresyonla ilişkili olduğu gözlenmiştir. Ayrıca erken dönem uyumsuz şemaların ontolojik iyi oluş aracılığıyla depresyonla ilişkisi olduğu belirlenmiştir (Kuzu-Taşçı 2014). Ontolojik iyi-oluşun hiçlik/anlamsızlık faktörüyle, beş faktörlü kişilik ölçeğinin nevrotiklik alt boyutunun yüksek korelasyon gösterdiği saptanmıştır (Şimşek ve Kocayörük 2013). Başka bir çalışmada da olumsuz duygu durum ontolojik iyi-oluşun ‘hiçlik/anlamsızlık’ ve ‘pişmanlık’ faktörleri ile ilişkili bulunmuştur (Shmothin ve diğerleri, 2006). Suça sürüklenen çocuklar ve anneleriyle çalışılan bir araştırmada, annelerinin ontolojik iyi-oluşlarıyla çocukların öz-kontrol düzeyi ilişkili bulunmuş ve bu ilişkide biriciklik algısı ile temel psikolojik ihtiyaçların aracı olduğu belirlenmiştir (Tuncel 2016). Dil ve yaşantı arasında boşluğun depresyonla ilişkisinde, ontolojik iyi-oluş ile duygusal zekânın aracı rolüne sahip olup olmadığının incelendiği araştırmanın sonucu, dile dökülemeyen yaşantıların depresyonla hem doğrudan hem de ontolojik iyi-oluş ve duygusal zekâ aracılığıyla ilişkisi olduğunu göstermektedir (Şahin, 2018).

Duygusal iyi oluş, duyarlı sevgi, yaşam amacının ve cinsiyetin ontolojik iyi oluşla ilişkisinin incelendiği araştırma sonuçları bu değişkenlerin üniversite öğrencilerinin ontolojik iyi oluşu üzerinde yordayıcı etkisi olduğunu göstermektedir (Yaman-Karahan, 2016). Mutlak gerçeklik ihtiyacıyla depresyonun ilişkisinde ontolojik iyi oluşun aracılık etkisi ortaya koyulmuştur. Ek olarak sonuçlara göre ontolojik iyi oluş değişkeninin pişmanlık ve hiçlik/anlamsızlık boyutları depresyonla olumlu korelasyon gösterirken, ‘umut’ ve ‘eylemlilik’ alt boyutları ise olumsuz korelasyon göstermektedir (Şenol, 2018). Kaya (2019) tarafından üniversite öğrencileri üzerinin beden algısı ve ontolojik iyi oluş arasında ilişki bulunmuş, yeme tutumuyla beden algısı arasında ontolojik iyi oluşun aracılık rolüne sahip olduğu görülmüştür. Bağlanmanın ontolojik iyi oluş ve duygusal zekâ değişkenleri aracılığıyla depresyonla ilişkisinin incelendiği araştırma sonuçları da bağlanmanın ontolojik iyi oluş üzerinden depresyonla ilişkili olduğu belirlenmiştir (Doğan, 2017). Madde bağımlılarının yaşam pozisyonlarıyla depresyon düzeyleri arasında ilişkide, madde bağımlısı bireylerin ontolojik iyi oluş seviyelerinin aracılık rolüne sahip olduğu saptanmıştır (Tilbe-Konur, 2018).

Ontolojik iyi-oluş çalışılan araştırmalar incelendiğinde ontolojik iyi oluşun, duygusal iyi oluş, yaşam amacı (Yaman-Karahan 2016), yaşam pozisyonu (Konur, 2018), erken dönem uyumsuz şemalar (Kuzu-Taşçı 2014), travma sonrası stres bozukluğu, depresyon (Açıkgöz-Karaoğlu 2016), mutlak gerçeklik ihtiyacı (Şenol 2018), dil kullanımı (Şahin 2018), duygusal zekâ, bağlanma stilleri (Doğan 2017), anne baba tutumları ve benlik algısıyla ilişkisinin (Kocayörük ve diğerleri 2018; Tuncel 2016) ele alındığı görülmektedir. Çalışmalar ontolojik iyi oluş değişkeninin hem olumlu hem de olumsuz ruh sağlığı parametreleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte araştırmaların büyük ölçüde ülkemizde yapıldığı görülmektedir. Bu çerçevede, ontolojik iyi-oluşun farklı sosyo-ekonomik ve yaş gruplarından kişilerde incelenmesinin, farklı kültürlerde çalışılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Yaşamı tümüyle değerlendirmeyi hedefleyen bir yapının zaman perspektifini geniş tutması, geçmiş, şimdi ve gelecek zaman perspektiflerini hesaba katması önemlidir. Ruh sağlığı konusunda farklı tanımlar ileri sürülmekte ve farklı kavramlar üzerinde durulmaktadır. Giderek artan bir şekilde olumlu ruh sağlığı alanındaki kavramların sayısı artmaktadır. Bu artış ruh sağlığını sadece klinik perspektifle sınırlı kalmayıp psikolojik gelişim ve sağlık açısından da ele alınmasına katkı sağlamaktadır. Ontolojik iyi oluş, olumlu ruh sağlığı kavramları arasında yeni sayılabilecek bir kavram olup, kavramın hem teorik hem de uygulamalı araştırmalarla çalışılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kavramın farklı değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi ontolojik iyi oluşun gelişimine ve alanyazına katkı sağlayacaktır.

Ergenlik dönemi kişinin çocukluktan çıkıp yetişkinliğe doğru yol alırken tamamladığı önemli bir geçiş dönemidir. Bu geçiş döneminde genç birey yetişkinliğe hazırlanırken kendini tanımaya, kişiliğini şekillendirmeye, kendi potansiyelini ve çevrenin olanaklarını farketmeye çalışır. Bu süreçte bir yandan aileden uzaklaşmanın ve özerkleşmenin belirginleştiği, diğer yandan ise arkadaşlık bağlarının güçlendiği ve akranlarıyla vakit geçirme sürelerinin arttığı görülmektedir. Aileden özerkleşip kendi ayaklarının üzerinde durma ve kimlik inşa etme sürecinde olan ergen bireylerin anne ve babalarını nasıl algıladıklarının kendi psikolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi önem taşımaktadır. Yaşamın ilerleyen yıllarını etkileyen ve gelişim açısından önem arz eden

bu dönemdeki gelişimi dikkate alarak anne baba algısının ergenlerin ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisini incelemek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

3 YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada kullanılan yöntem hakkında bilgi verilmektedir. Bu amaçla araştırmada kullanılan model, araştırma evren ve örnekleme, katılımcıların özellikleri, kullanılan veri toplama araçları ve elde edilen verilerin analizine ilişkin ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir.

3.1 Araştırma Modeli

Bu araştırma 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin anne baba algıları (anne baba katılımı, anne baba yakınlığı ve anne baba desteği) ile ergenlerin ontolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiyi boylamsal olarak incelemeyi amaçlayan nicel bir çalışmadır. Araştırmada ilk aşamada ontolojik iyi oluşun yıllar içindeki değişimi koşulsuz örtük büyüme modeliyle incelenmiştir. Bir sonraki aşamada ontolojik iyi oluşun zaman içindeki değişiminde cinsiyetler arasında fark olup olmadığını görmek için modele cinsiyet değişkeni eklenerek zamana bağlı değişmeyen koşullu örtük büyüme modeli test edilmiştir. Bu aşamalardan sonra ergenlerin anne ve baba algıları modele dâhil edilerek söz konusu algıların ergenin ontolojik iyi oluşunun zaman içindeki değişimini yordama gücü araştırılmıştır. Son model olan anne baba algısının yer aldığı zamana bağlı değişimi gösteren koşullu örtük büyüme modeli araştırmanın ana modelidir.

3.2 Araştırmanın Evreni ve Örnekleme:

Bu çalışmaya 218 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırma verileri İstanbul ilinden toplanmıştır. Türkiye’de zorunlu eğitim 12 yıl olduğu için ergenlere ulaşmak amacıyla liselerde öğrencileriyle çalışılmıştır. Ayrıca 18 yaşında olan 12 sınıf öğrencileri üniversite sınavına hazırlanırken yoğun kaygı ve stres yaşayabilmektedir. Bu durum olası karıştırıcı etkisi göz önüne alınarak 18 yaşındaki ergenlerden ölçüm alınmamıştır. Örneklem grubu farklı sosyo-ekonomik düzeyleri temsil edecek şekilde oluşturulmuştur. Buna göre örneklemin 66 (%30,2)’si alt, 98 (%44,9)’si orta ve 54 (% 24,7)’ü üst sosyo-ekonomik düzeyde yer almaktadır. Kadın ve erkek ergen oranının dengeli olduğu çalışmada, örneklemin 116’sı (%53,2) erkek, 102’si (%45,8) kadın ergenlerden oluşmaktadır. Ergenlerin yaşları 15 ile 17 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 16.08 ve standart sapması ise 1.72’dir. Araştırma kapsamında kullanılan ölçekler katılımcılara birer yıl arayla olmak üzere toplamda üç kez uygulanmıştır.

3.3 Araştırmanın Veri Toplama Araçları:

3.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Araştırma kapsamında katılımcıların sosyo-demografik bilgilerinin (yaş cinsiyet, okul bilgileri, akademik başarı ve anne babanın eğitim düzeyi) öğrenilmesi amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kullanılan kişisel Bilgi Formu Ekler Bölümünde paylaşılmıştır (Bkz. Ek 1).

3.3.2 Anne Baba Algı Ölçeği (ABAÖ);

Robbins (1994) tarafından çocukların ebeveynlerinin özerklik desteği, katılımı ve sıcaklığına ilişkin algılarını değerlendirmek için geliştirilmiştir. Ölçek, ebeveynlerin sağlanan özerklik desteği, katılımı ve sıcaklığına ilişkin geriye dönük algılarını ölçmek için tasarlanmıştır. ABAÖ, anneler için 22, babalar için 22 maddeden oluşan 44 maddelik bir ankettir (Bkz. Ek 2). Bu maddelerden 6 alt ölçek puanı hesaplanmaktadır: Anne Özerklik Desteği, Anne Katılımı ve Anne Yakınlığının yanı sıra Baba Özerklik Desteği, Baba Katılımı ve Baba Yakınlığıdır (Grolnick, Deci ve Ryan, 1997; Robbins, 1994,). Her iki ebeveyn için Özerklik Desteği alt ölçeği, ebeveynlerin çocuklarına yönelik özerkliği destekleyen tutumlarını (kişisel gelişimi destekleyerek eyleme geçme isteğini ve başlatmayı güçlendirmek vb.); Yakınlık alt ölçeği ebeveynlerin çocuklarına yakınlığını; Katılım ölçeği ise ebeveynlerin çocuklarına ilgisini, onların hayatına katılımını ve sorumluk almasını ölçmektedir. Sorular 7’li likertle değerlendirilmektedir (1 hiç doğru değil - 7 çok doğru). Ölçme aracının Türkçeye uyarlanması Kocayörük (2012) tarafından yapılmıştır. Uyarlama çalışması kapsamında gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonuçları hem anne hem de baba formunda yer alan 1 soru (2. Soru) ölçekten çıkarılmıştır. DFA sonucuna göre üç faktörlü ölçeğin her iki formda da iyi uyum değerlerine sahip olduğu belirlenmiştir. Alfa katsayı değerleri (α) genel anne algısı maddeleri için .91, anne özerkliği desteği için .90, anne katılımı için .61, anne sıcaklığı alt boyutları için .58 olarak bulunmuştur. Ayrıca iç tutarlılık değerleri (α) toplam baba algısı için .93, baba özerklik desteği için .92, baba katılımı için .69, baba sıcaklığı alt boyutları için 35 ve .62 olarak bulunmuştur (Kocayörük, 2012). Bu çalışmada alfa katsayı değerleri (α) genel anne algısı maddeleri için üç ölçümde sırasıyla .92, .93, .91 anne özerkliği desteği için .84, .87, .86, anne katılımı için .86, .85, .87; anne sıcaklığı alt boyutları

için .71, .73, .73 olarak bulunmuştur. Ayrıca iç tutarlılık değerleri (α) toplam baba algısı için üç ölçümde sırasıyla .95, .95, .96; baba özerkliği desteği için .86, .85, .87; baba katılımı için .93, .91, .92 ve baba sıcaklığı alt boyutları için .80, .79, .82 olarak hesaplanmıştır.

3.3.3 Ontolojik İyi Oluş Ölçeği:

Ontolojik İyi Oluş Ölçeği (OIÖ) Şimşek ve Kocayörük, (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek geçmiş, şimdiki zaman ve geleceği geniş bir zaman perspektifinde değerlendirerek kişinin yaşam projesinin (ontolojik iyi oluşu) incelenmesini amaçlamaktadır. Kişinin kendi projelerine dair tamamlanmamış, devam eden ve olası projeleriyle ilgili duygusal yargıları değerlendirilir. Ölçekte pişmanlık, hiçlik/anlamsızlık, eylemlilik ve umut olmak üzere dört boyut bulunmaktadır. Kişinin geçmiş zaman projesini değerlendirmek amacıyla kullanılan hayal kırıklığı, tatmin, gurur duyma, pişmanlık, üzüntü, suçluluk ve yetersizlik maddeleri pişmanlık boyutunda yer almaktadır. Kişinin şimdiki yaşam projesini değerlendirmek için kullanılan yorgunluk, amaçsızlık, sorumsuzluk, çaresizlik, kaygılı olma, motive olma, heyecanlı olma, enerjik olma ve coşkulu olma maddeleri eylemlilik ve hiçlik/anlamsızlık boyutlarını oluşturmaktadır. Kişinin gelecek yaşam projesini değerlendirmek için kullanılan umutlu olma, güçlülük, kendinden emin olma, cesur hissetme, geleceği düşünmek/beklemek ve hevesli hissetmek maddeleri umut boyutunu oluşturmaktadır (Kaba, 2020). Ontolojik iyi-oluş ölçeği boyutlarından geçmiş, olumlu ve olumsuz duyguları içerirken; gelecek olumlu duyguları içermektedir. Kişi yaşamını şimdiki zamanda değerlendirirken herhangi bir gelişme olmayacağını düşünüyorsa “hiçlik” duygusu yaşanmaktadır. Şimdiki zaman durumunu ifade eden “eylemlilik” faktörü kişinin yaşam projesini oluşturmadaki isteği ve motivasyonu olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan “pişmanlık” ve “umut” faktörleri hem geçmiş hem geleceği temsil etmekte, olumlu ve olumsuzluk içermektedir. Ölçek 5’li likert (1=çok az veya hiç, 5=aşırı derecede) derecelendirmeyle değerlendirilen 24 maddeden oluşmaktadır (Bkz. Ek 3). Ölçeğin pişmanlık, eylemlilik, hiçlik/anlamsızlık ve umut olmak üzere dört alt boyutu olduğu gösterilmiştir. Pişmanlık alt ölçeği (7 madde), katılımcıların yaşam projelerinin tamamlanmış kısmına (geçmişe) ilişkin duygularını değerlendirir. Hiçlik/anlamsızlık (6 madde) ve Eylemlilik (5 madde) alt ölçekleri, devam eden yaşam projelerine (şimdiki zamana)

yönelik duyguları ölçer. Son olarak, Umut alt ölçeği (6 madde), kişinin gelecekteki yaşam projeleri (gelecek) hakkındaki duygularına odaklanmaktadır. Orijinal ölçek .78 ile .90 arasında değişen iyi bir iç tutarlılığı göstermektedir. İki hafta arayla bakılan test-tekrar test güvenilirliğinde, sonuçların zaman içinde yeterli tutarlılığı (.72 ile .92 arasında değişen) gösterdiği tespit edilmiştir. OİÖ, Pozitif ve Negatif Duygulanımın (Watson ve diğerleri, 1988) olumsuz duygulanım alt ölçeği ile pozitif duygulanım alt ölçeği ile pozitif ($r = .57$), negatif ($r = -.55$) ve Yaşamdan Memnuniyet Ölçeği ile pozitif korelasyon göstermiştir (Diener ve diğerleri, 1985; $r = .55$). Bu araştırmada alt ölçeklerin güvenilirlikleri .84 (Hiçlik/anlamsızlık) ile .95 (Umut) arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamı için alfa katsayısı .94'tür.

3.4 Verilerin Analizi

Mevcut çalışmanın amacına uygun olarak, ergenlik döneminde bireylerden üç farklı yaşta (15, 16, 17) alınan ölçümlerin ölçme değişmezliği analizi ve bu ölçümlerin zaman içindeki değişimini incelemek için de örtük büyüme analizi yapılmıştır. Aşağıda önce ölçme değişmezliği analizleri, sonrasında ise örtük büyüme analizleri hakkında bilgi verilmiştir.

Boylamsal çalışmalarla değişkenlerin zaman içindeki değişimi incelenmektedir. Zamanla meydana gelen değişimi değerlendirirken farklı zamanlarda elde edilen tekrarlı ölçümlerin psikometrik olarak eşdeğer olması önem taşımaktadır (Schmitt, 1982). Bu analizle ölçülen değişkenin farklı zaman noktalarında aynı bireyler tarafından benzer şekilde cevaplanıp cevaplanmadığı karşılaştırılmaktadır (Meade ve diğerleri, 2005). Ölçümlerin eşdeğerliği, sonuçların genellenebilirliğini güçlendirmektedir (Brown, 2015). Tekrarlı ölçümlerdeki farklılıkların belirlenmesine yönelik yapılan bu karşılaştırmalar, ölçülen özelliğin zaman içerisinde değişmediği varsayımına dayanmaktadır (Marsh ve Grayson, 1994). Söz konusu varsayım, farklı koşullar altında yapılan ölçümlerin aynı psikometrik özellikleri gösterme derecesi olarak düşünülmektedir. Bu nedenle varsayım doğrulanmadığında elde edilen değerlerdeki farklılıkların yorumlanması zorlaşmaktadır (Cheung ve Rensvold, 1999). Değişimin doğru bir şekilde incelenmesi için ölçülen değişkenin farklı zamanlarda yapılan tekrarlı ölçümlerinin eşdeğer olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Ölçme eşdeğerliliği karşılanamadığında ölçme sonuçlarındaki potansiyel farklılıkların nedeni belirsizleşmektedir (Sözer, Eren ve Kahraman, 2021). Böyle bir durumda

ortaya çıkan farklılıkların veri toplama aracından mı, ölçümlerdeki farklardan mı ya da ölçüm yapılan örneklemin kendi değişiminden mi kaynaklandığını anlamak güçleşmektedir (Şahin, Kılınç ve Altınpulluk, 2020).

Yukarıda açıklanan riskler nedeniyle bu araştırmada kullanılan ölçme araçlarının farklı zaman dilimlerinde yapılan ölçümlerde aynı ölçümü yaptığını göstermesi için üç farklı zaman dilimi için ölçme değişmezliği test edilmiştir (Vandenberg ve Lance, 2000). Ölçme değişmezliğinde amaç, ölçme aracının faktör yapısını farklı gruplar için test etmek ve karşılaştırılan gruplar için benzer bir faktör yapısına ulaşmaktır. Ölçme değişmezliği sıklıkla çoklu grup doğrulayıcı faktör analizi (ÇG-DFA) yoluyla kontrol edilir (Jöreskog ve Sörbom, 1993; Meredith, 1993). Ek olarak, bu modeller, gözlenen değişkenler ve gizli faktör(ler) arasındaki ilişkilere yönelik giderek daha kısıtlayıcı varsayımlara dayanır. Bu hiyerarşik modeller, sırasıyla en az katı olandan en çok olana doğru yapısal (şekilsel) değişmezlik, metrik (zayıf) değişmezlik, güçlü (ölçek/skalar) değişmezlik ve katı (tam) değişmezlik olarak adlandırılır. Yapısal değişmezlik için gruplar arasında aynı yapının aynı maddelerle ölçüldüğü varsayılır. Bu gereklilik karşılandığında, çeşitli gruplardan katılımcıların yanıt verirken aynı kavramsal çerçeveyi kullandıkları anlamına gelir (Cheung ve Rensvold, 1999). Faktör yükleri, kesişim parametreleri ve hata varyanslarının serbest kestirimine izin verilir. Metrik değişmezlik, faktörlerin yüklerinin gruplar arasında aynı olduğunu ve değişkenler arasındaki ilişkilerin gruplar arasında karşılaştırılabileceğini gösterir (Iurino ve Saucier, 2020; Milfont ve Fischer, 2015). Üçüncü adım, güçlü değişmezlik, eşdeğer kesişimleri (sürekli değişkenler için) veya eşdeğer eşikleri (sıralı değişkenler için), gruplar arasında değişmez kesişimleri gerektirir ve gruplar arasındaki ortalamaların karşılaştırılabileceğini gösterir (Gustavsson, Eriksson, Hilding, Gunnarsson, ve Östensson, 2008). En katı model olan katı bir değişmezlik, eşdeğer hata varyansları ifade eder ve sistematik ölçüm hatasının gruplar arasında değişmez olduğunu gösterir (Iurino ve Saucier, 2020; Meredith, 1993). Katı değişmezlik hem faktör yüklerinin hem kesişim parametrelerinin hem de hata varyanslarının zaman içinde eş değer olduğunu ifade eder. Bu modeller arasında hiyerarşik bir şekilde bir modelin gereksinimlerini karşılamak, önceki model(ler)in gereksinimlerini karşılamak anlamına gelmektedir. Bu araştırmada boylamsal ölçme değişmezliği incelenmekte olup tekrarlı ölçümlerin geçerlik ve güvenilirliklerinin belirlenmesinde yararlanılabilecek bir yöntem olarak ölçme değişmezliği ve model

tanımlama kısıtlamaları (faktör yapısı, faktör yükleri, kesişim ve ölçme hatalarının eşdeğerliği) kullanılmaktadır.

Yapısal eşitlik modellerinin (YEM) boylamsal veriler için geliştirilmiş biçimi olarak da ifade edilen örtük büyüme modellerinin (ÖBM), gelişimin incelenmesinde güçlü sonuçlar ürettiği bilinmektedir (Fan ve Sivo 2005). Modelin kullanımında en az üç kez ölçüm yapılmış olması, sürekli düzeyde bir bağımlı değişkenin varlığı, ölçümlerin farklı zamanlarda olması ve aynı yapıyı ölçmesi, (zamana göre ölçme değişmezliğinin sağlanması) ve alınan ölçümlerin tüm katılımcılardan aynı zaman diliminde toplanması önem taşımaktadır (Kline, 2005). Bu model, modelde yer alan örtük değişken ortalamalarının farklı zamanlarda yapılan değerlendirmelere göre değişimine ve hataların kovaryans yapılarına ilişkin hipotez geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. ÖBM’de ölçülmek istenen özelliğin zamana bağlı olarak değişimini incelerken başlangıç noktası veya ilk durum/sabit ile değişim oranı olmak üzere iki örtük gelişim faktörüne ait parametreler hesaplanır (Sayer ve Cumsille, 2001). Modelde başlangıç sabite (intercept); değişim ise eğime (slope) karşılık gelmektedir. Sabit ve eğim tahminleri tekrarlı ölçümlerin azalan veya artan bir yapıda değişim gösterip göstermediğini ortaya koyar. Sabit ve eğim parametreleri modelde örtük faktörler olarak yer alırlar ve bu örtük faktörlerin ortalama ve varyans kestirimleri hesaplanır (Kelloway, 2015). Diğer bir ifadeyle sabit ve eğimdeki bireysel farklılıkların ortalamaları, varyansları ve kovaryansları kestirilir. Ayrıca YEM analizi olduğu için modelin veriye uyumunu değerlendirme, örtük değişkenlerdeki değişimi inceleme ve ölçme hatasını elimine etme yeteneğini içerir (Şen, 2020). Bu araştırma kapsamında ortalama, varyans, kovaryans ve uyum değerleri de raporlanmıştır.

Yapısal eşitlik analizlerinde genellikle kovaryans-ortalama matrisleri veri seti olarak kullanılmaktadır. Ancak veri seti normal dağılıma sahip olduğunda ham verilerin kullanılması tercih edilmektedir (Dural, Somer, Korkmaz, Can ve Öğreten, 2010). Bu çalışmada örtük büyüme eğrisi analizleri ham veri seti üzerinden yapılmıştır.

Sabit parametresinin ortalama değeri kişinin ölçüm yapılan özellik açısından başlangıçta sahip olduğu ortalama değeri ortaya koyarken, sabit parametresinin varyansı başlangıçta ilgili özellik açısından veri setinde yer alan bireyler arasındaki farklılığı göstermektedir. Eğim parametresinin ortalaması, zaman içerisinde ilgili

özelliğe ait değişim (artış/durağan/azalış) oranını göstermekteyken; eğitim parametresine ait varyans değeri, değişimde bireyler arasındaki farklılığın düzeyini ortaya koymaktadır (Aşkar ve Yurdugül, 2009).

Örtük büyüme modeli zamana bağlı değişimleri ortaya koyarken, bireyler arasındaki değişimin homojenliğini/heterojenliğini belirler. Zaman üzerinden elde edilen verilerin gelişimini ortaya çıkaran bir yaklaşım olarak ÖBM, iç içe iki farklı modellemeyi oluşturur. Düzey I bir tek kişinin zamana göre gelişim yörüngesini (intra individual/ within person change) ortaya koyar, Düzey II kişiler arası değişimin (inter individual /between person) modellenmesidir (Bollen ve Curan, 2006). Modeller temel olarak hem bireyiçi hem de bireylerarası değişimi vermektedir. Bireyler arası farkın yanı sıra bireyiçi değişimin raporlanması sistematik bireylerarası farklılıkların tanımlanmasını sağlamaktadır (Sayer ve Cumsille, 2001). Bu çalışmada bireyler arası farklılıklar incelenmiştir.

Zamanla değişen (time variant) ve zamanla değişmeyen (time invariant) değişkenler de örtük büyüme modeline eklenerek farklı hipotezler test edilebilmektedir (Kelloway, 2015). Araştırma kapsamında cinsiyet zamanla değişmeyen koşul, algılanan anne baba tutumu ise zamanla değişen koşul olarak modele alınmıştır. Buna göre koşullu değişken analize dâhil edilmeden koşulsuz model analiz edilmiştir. Sonrasında sırasıyla zamanla değişmeyen ve zamanla değişen değişkenler modele eklenerek koşullu modeller oluşturulmuştur. İşlem sırası daha detaylı anlatıl modele zamanla değişmeyen bir değişken olarak cinsiyet değişkeni eklenerek ilk koşullu model analiz edilmiştir. Son olarak hem kadın hem de erkek ergenler için algılanan anne baba tutumu zamana bağlı değişen koşullu değişken olarak modele dâhil edilmiştir.

Araştırmanın analizleri G*Power 3.1.9.7 (Faul, Erdfelder, Lang ve Buchner, 2007), SPSS 25 (Statistical Package for the Social Sciences) ve *Mplus* 8 (Muthén ve Muthén, 1998-2017) programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Parametre kestirimleri için MLR (Maximum Likelihood Estimation with Robust) kestirim yöntemi kullanılmıştır. Bulgular bölümünde yapılan analizler sonucu elde edilen değerler sunulmuştur.

4 BULGULAR

Bu bölümde araştırma verileri üzerinde yapılan analiz sonuçları raporlandırılmıştır. Analiz sonuçları belli bir sistematik içerisinde sunulmaktadır. Bu sistematığe göre önce verinin ön analizleri yapılarak veri seti analizlere uygun hale getirilmiştir. Sonrasında sırasıyla betimsel istatistikler, boylamsal ölçme değişmezliği ve örtük büyüme modeli sonuçlarına yer verilmiştir.

4.1 Ön Analizler

Araştırmanın örneklem büyüklüğünü hesaplamak için G*Power 3.1.9.7 kullanılmıştır. Yapılan analizlere göre % 95 oranında istatistiksel güç ve .05 oranında hata payı için ulaşılması gereken örneklem sayısı 220 olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini belirlenirken G*Power programının dışında ikinci bir yöntemden daha yararlanılmıştır. Örtük büyüme modeli yapısal denklemler yöntemine dayandığından, gizli ve gözlemlenebilir değişkenlerin sayısına göre hesaplama yapan (Soper, 2022) hesaplayıcı kullanılmıştır. Bu hesaplayıcı modelde gözlenen ve gizli değişkenlerin sayısı, beklenen etki büyüklüğü ve istenen olasılık ve istatistiksel güç seviyeleri göz önüne alındığında, yapısal eşitlik modeli kullanılan bir çalışma için gereken örneklem büyüklüğünü vermektedir. Buna göre önerilen minimum örneklem sayısı 200 olarak hesaplanmıştır. Örneklemin yetersiz ve eksik verinin fazla olduğu durumlarda örtük büyüme eğrisi analizlerinde sabit ile eğimin ortalama ve varyans tahminleri yanı sıra olabilmektedir (Preacher, 2010). Araştırmaya katılan kişi sayısının birey düzeyinde etkileri ortaya koyacak yeterlilikte olması ve her ölçüm için çalışmada en az katılımcı sayısının 200'ün altına kalmamasına önem verilmiştir (Willett ve Sayer, 1994). Veri kaybı olasılığı dikkate alınarak 250 kişilik örnekleme ulaşılmıştır. Nitekim ön analizler sonucu bu sayı 218'e düşmüştür.

Parametre tahminlerinde hataya sebep olmaları (Davey ve Savla, 2010) ve analizlerin gücünü olumsuz etkilemeleri (Wolf, Harrington, Clark ve Miller, 2013) nedeniyle kayıp veriler üzerinde çalışılmıştır. Birer yıl arayla toplanan üç yıllık veri setindeki hem hatalı veri girişleri hem de aykırı/uç değerler belirlenip elimine edilmiştir. Veri setinde toplamda %5'ten fazla veri kaybı olan ölçüme ilişkin veriler çıkarılmıştır. Kayıp verilerin veri setinde nasıl dağıldığını belirlemek için Tamamıyla Rastlantısal Olan Kayıp Veriler - TROK (Little's Missing Completely at Random - MCAR) testi kullanılmıştır. TROK testinin sonuçları ($\chi^2 = 102,15$, ss = 78, $p = .056$)

eksik verilerin rastgele dağıldığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç araştırmadaki kayıp verilerin değişkenlerin düşük ya da yüksek değer almasıyla ilişkili olmayan ve başka değişkenlerin etkisine bağlı olmayan rastlantısal dağılan veriler olduğunu göstermektedir (Demir, Çüm, Gelbal ve Kışla, 2018).

Araştırmada önce kutu grafiğiyle tek yönlü uç değerler sonra da Mahalanobis uzaklığı kullanılarak çok değişkenli uç değerler hesaplanmıştır. Tek yönlü test sonucunda 3 uç değer veri setinden çıkarılmıştır. Mahalanobis değeri veri setinde yer alan her bir bireyin diğer bireyler için hesaplanan ve tüm değişkenlerin ortalamalarının kesişim noktası olan ağırlık merkezinden uzaklığını ölçmektedir (Tabachnick ve Fidell, 1996). Bu değer ki-kare değeri referans alınarak belirlenmekte ve hesaplanan ki-kare değerinin üzerindeki değerler uç değer olarak kabul edilmektedir (Pallant, 2005). Yapılan analizlere göre hesaplanan ki-kare ($\chi^2=14.11$) değerinin üzerinde bir değer belirlenmemiştir. Analiz sonucunda .001 düzeyinde anlamlı başka herhangi bir değer olmadığı için analizlere 218 kişi ile devam edilmiştir.

Değişkenler arasındaki ilişkilerin yüksekliği sonuçların güvenilirliğini (Alin, 2010) ve uyum değerlerini (Browne, MacCallum, Kim, Anderson ve Glasser, 2002) olumsuz etkilemektedir. Çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) olarak adlandırılan bu sorun önce Durum Endeksi (Condition Index = CI), sonrasında da Varyans Artış Faktörü (Variance Inflation Factor = VIF) teknikleriyle kontrol edilmiş, CI değerleri ise 4 ile 28 arasında, VIF değerleri ise 2.7 ile 8.6 arasında hesaplanmıştır. Hesaplanan değerler (CI için ise 30'un, VIF için 10'nun altında olması) çoklu bağlantı sorununun olmadığını göstermektedir. Veri setinin hazır hale getirilmesine yönelik analizler tamamlandıktan sonra betimsel istatistikler gerçekleştirilmiştir.

4.2 Betimsel İstatistikler

Çalışma kapsamında kullanılan değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma, maksimum, minimum, basıklık, çarpıklık ve normallik (Kappa curtosis indeksi) değerleri hesaplanmıştır.

En yüksek olabilirlik tahminleyicisi yapısal eşitlik modellerinde kullanılan temel kestirim yöntemlerindendir. Bu yöntemin kullanılabilmesi için de çok değişkenli varsayımların karşılanması gerekmektedir (Weston ve Gore, 2006). Bu amaçla hem tek hem de çok değişkenli normallik varsayımları test edilmiştir. Çok değişkenli normallik için tek değişkenli normallik varsayımının karşılanması gerektiği için önce tek değişkenli normallik test edilmiştir.

Tek değişkenli normallik dağılımına, çarpıklık (puan dağılımının diklik endeksi) ve basıklık (dağılım asimetrisi endeksi) değerleri kullanılarak bakılmıştır. Tablo 1’de, değişkenlere ait en yüksek ve en küçük değerler, ortalama ve standart sapma puanları ve normallik değerleri verilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlere ilişkin Betimleyici İstatistikler

Değişkenler Ölçme Zamanları	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
ANNEKTLM1	1,00	37,00	33,75	2,12	-1,16	1,48
ANNEKTLM2	12,00	42,00	34,33	6,85	-,854	,133
ANNEKTLM3	6,00	42,00	34,60	7,32	-1,05	,567
ANNEYKNLK1	2,60	38,40	34,97	3,23	-1,15	1,18
ANNEYKNLK2	13,00	42,00	35,18	6,04	-1,14	,931
ANNEYKNLK3	13,00	42,00	35,86	6,59	-1,09	,628
ANNEOZRK1	1,78	36,89	46,10	3,99	-,829	,192
ANNEOZRK2	14,13	63,00	46,62	9,22	-,927	,673
ANNEOZRK3	14,00	63,00	47,05	9,45	-,939	,564
BABAKTLM1	6,00	42,00	31,50	9,08	-,899	-,023
BABAKTLM2	6,00	42,00	32,96	8,92	-,688	-,294
BABAKTLM3	6,00	42,00	34,14	8,81	-,791	-,125
BABAYKNLK1	8,00	42,00	32,14	7,74	-,908	,060
BABAYKNLK2	6,00	42,00	33,29	7,89	-1,02	,673
BABAYKNLK3	11,00	42,00	34,54	8,24	-,782	-,290
BABAOZRK1	9,00	61,00	42,02	11,55	-,902	,011
BABAOZRK2	9,00	63,00	43,73	11,03	-,757	,008
BABAOZRK3	10,00	63,00	44,40	11,30	-,913	,345
ONT-İYİOLUŞ1	31,00	120,00	84,06	17,943	-,474	,016
ONT-İYİOLUŞ2	32,00	120,00	85,50	17,196	-,444	,206
ONT-İYİOLUŞ3	24,00	120,00	86,56	19,815	-,530	-,081

Not: ONT-İOLUŞ=Ontolojik İyi Oluş, ANNEKTLM=Anne Katılım, ANNEYKNLK= Anne Yakınlık, ANNEOZRK=Anne Özerklik Desteği, BABAKTLM=Baba Katılım, BABAYKNLK=Baba Yakınlık, BABAOZRK=Baba Özerklik Desteği

Normalliğin hesaplanmasında çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri kullanılmış ve bu değerlerin -1.5 ve +1.5 aralığında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1’de yer alan değişkenlere ait basıklık ve çarpıklık değerleri incelendiğinde basıklık değerlerinin -1.04 ve -.44 arasında; çarpıklık değerlerinin ise -.05 ve .92 arasında yer aldığı görölmektedir. Elde edilen bu sonuçlar tek değişkenli normallik varsayımının karşılandığını kanıt olarak sunulmuştur.

Çok değişkenli normalliğini test etmek için Mardia tabanlı Kappa katsayısı hesaplanmıştır. Mardia (1970) kappa’sının 1.96 değerinden büyük olması basıklığın anlamlı olduğu anlamına gelmekte ve çok değişkenli normallik olmadığını göstermektedir. Araştırmada kullanılan değişkenler için hesaplanan Kappa katsayısını üç farklı zamanda yapılan ölçümler için (1.23, 1.44, 1.39) referans değerin altında kalması çok değişkenli normalliğin olduğunu ortaya koymaktadır.

4.3 Boylamsal Ölçme Değişmezliği

Bu araştırma kapsamında çalışılan değişkenlerin ölçme değişmezliği varsayımı test edilmiştir. Söz konusu varsayımın boylamsal araştırma desenleriyle yapılan tekrarlı ölçümler için sağlanıyor olması, ölçme sonuçlarına dayalı olarak yapılan karşılaştırmaların geçerliği için önem taşımaktadır (Shadish, Cook, ve Campbell, 2002). Ölçme değişmezliği analizlerinde ölçme araçlarının farklı durumlarda (grup veya zaman noktası) aynı şekilde çalışıp çalışmadığını test etmek için çoklu grup analizleri kullanılmaktadır. Bu çalışmada ölçme değişmezliği, üç zamanda yapılan ölçümler arasındaki eşdeğerlik incelenerek test edilmiştir. Kullanılan ölçme değişmezliği modellerinden her biri daha güçlü değişmezlik formuna ulaşmak için model parametreleri üzerinde ek eşitlik kısıtlamaları getirerek öncekilerle karşılaştırma imkânı sunmaktadır (Şen, 2020). Araştırmada yer alan değişkenler için dört modelin hepsi test edilmiş, değişkenlerin hangi seviyede ölçme eş değerliliğine sahip olduğu belirlenmiştir.

Boylamsal bakış açısı kullanılarak, gizil faktörler ve gözlenen değişkenler arasındaki ilişkinin zaman serisi olarak kodlanmış farklı ölçme durumlarındaki değişmezliği incelenmiştir. İlk aşamada yordayan değişken olarak anne ve baba algısının her bir boyutu için (katılım, yakınlık ve özerklik desteği) değişmezliğe dört değişmezlik kategorisinde (yapısal, metrik, güçlü ve katı) bakılmıştır. İkinci aşamada yordanan değişken olan ontolojik iyi oluşa ait ölçme değişmezliği incelenmiştir. Elde edilen değerler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Boylamsal Ölçme Değişmezliği Sonuçları

Değişmezlik Testleri	Model Uyum Ölçütleri						Model Farklılıkları		
	χ^2	sd	CFI	TLI	RMSEA	SRMR	$\Delta\chi^2$	Δsd	ΔCFI
ANNEKTLM									
Yapısal	82.645	27	.925	.885	.090	.047	-	-	-
Metrik	86.286	37	.934	.919	.078	.055	3.4	10	.1
Güçlü	98.725	47	.930	.933	.071	.063	9.15	10	.001
Katı	107.89	59	.934	.950	.062	.101	9.17	12	.004
ANNEYKNLK									
Yapısal	61.727	27	.933	.888	.077	.047	-	-	-
Metrik	72.336	37	.931	.916	.066	.076	11.27	10	.002
Güçlü	91.145	47	.914	.918	.066	.076	18.53	10	.017
Katı	112.785	59	.895	.920	.065	.11	21.64 *	12	-.019
ANNEOZERK									
Yapısal	240.217	81	.885	.863	.090	.057	-	-	-
Metrik	259.213	97	.883	.868	.087	.080	21.59	16	0
Güçlü	280.744	113	.878	.884	.083	.080	14.98	16	.01
Katı	330.631	131	.868	.891	.084	.10	49.88 *	18	-.012
BABAKTLM									
Yapısal	81.934	27	.947	.912	.091	.043	-	-	-
Metrik	87.793	37	.951	.941	.081	.053	4.99	10	.004
Güçlü	97.443	47	.952	.954	.071	.055	6.31	10	.001
Katı	106.999	59	.954	.965	.062	.067	9.55	12	.002
BABAYKNLK									
Yapısal	59.889	27	.954	.923	.076	.041	-	-	-
Metrik	65.539	37	.960	.951	.061	.052	5.64	10	.004
Güçlü	74.746	47	.961	.963	.053	.059	7.14	10	.001
Katı	78.615	59	.963	.979	.040	.075	3.91	12	.002
BABAOZERK									
Yapısal	296.024	81	.884	.875	.100	.060	-	-	-
Metrik	311.775	97	.884	.881	.090	.068	9.06	16	0
Güçlü	329.421	113	.886	.888	.085	.069	6.86	16	0
Katı	334.017	131	.890	.910	.086	.077	4.59	18	.004
ONT-İYİOLUŞ									
Yapısal	1879.153	738	.873	.853	.084	.091	-	-	-
Metrik	1926.092	778	.889	.863	.082	.092	45.60	40	.00
Güçlü	1992.266	818	.836	.836	.088	.092	60.62*	40	.053

Not: * $p < 0.05$ düzeyinde anlamlıdır. ONT-İYİOLUŞ=Ontolojik İyi Oluş, ANNEKTLM=Anne Katılım, ANNEYKNLK= Anne Yakınlık, ANNEOZERK=Anne Özerklik Desteği, BABAKTLM=Baba Katılım, BABAYKNLK=Baba Yakınlık, BABAOZERK=Baba Özerklik Desteği

Ölçme değişmezliğinin ilk aşamasında yapısal eşdeğerlik test edilmiştir. Bu amaçla araştırmadaki değişkenler (Anne Katılım, Anne Yakınlık Anne Özerklik Desteği, Baba Katılım, Baba Yakınlık ve Baba Özerklik Desteği ve Ontolojik İyi oluş) için tüm parametreler serbest bırakılarak herhangi bir sınırlama getirilmeyerek analiz yapılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü gibi gruplar/zamanlar arası aynı yapının aynı maddelerle ölçüldüğü varsayımına dayanan yapısal (şekilsel) model analizi sonucunda

ulaşılan uyum değerleri kabul edilebilir düzeyde bulunmuştur. Buna göre, araştırmada kullanılan bütün değişkenlerin yapısal eşdeğerliği üç farklı zamanda elde edilen veriler açısından sağlanmıştır.

Bir sonraki aşamada metrik (zayıf) değişmezlik test edilmiştir. Farklı zaman noktaları arasında faktör yüklerinin katılımcılar tarafından aynı düzeyde anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemek için yapılan metrik değişmezlik testi tüm değişkenler için yapılmıştır. Tablo 2 içerisinde görüldüğü gibi tüm değişkenler için yapısal eşdeğerlik ve metrik eşdeğerlik modellerin farkından elde edilen değerler modelde bozulma olmadığını göstermektedir. Ki-kare farklılık ($\Delta\chi^2$) testinden elde edilen değerler anlamlılık düzeyinin, üç zaman dilimi arasında yapısal değişmezlik düzeyinde faktör yapısının eşdeğer, metrik değişmezlik düzeyinde faktör yüklerinin eşdeğer olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre araştırmada incelenen tüm değişkenlerin metrik eşdeğerliği 15, 16 ve 17 yaştaki ölçümlerde sağlanmıştır. Boylamsal analizlerde yanlılık açısından faktör yüklerindeki farklılıklar, kesişim noktalarındaki farklardan daha ciddi bir sorun olarak görüldüğü için, faktör yüklerinin değişmezliğini gösteren metrik değişmezlik boylamsal analizler için önemli bir koşuldur (Cooke, Kosson ve Michie, 2001). Metrik değişmezlik sağlandıktan sonra güçlü değişmezliğin testine geçilmiştir.

Hiyerarşik olarak yapılan bu analizlerin üçüncü aşamasında üç farklı zaman için kesişimin sınırlandırıldığı güçlü değişmezlik test edilmiştir. Ontolojik iyi oluşa ait değerler dışında incelenen tüm değerler için metrik eşdeğerlik ve güçlü eşdeğerlik modellerinin farkından elde edilen değerler, modelde anlamlı düzeyde bir kötüleşme olmadığını göstermektedir. Ayrıca, Tablo 2 ki-kare farklılık testinden elde edilen değerlerin anlamsız olduğu, kesişimelerin farklı zamanlarda değişmedi ve katılımcıların leği üç zaman diliminde aynı şekilde cevapladıkları görülmektedir. Kesişimlerin eş değer olması gruplar arasındaki ortalamaların karşılaştırılmasına imkân sağlamaktadır. Ontolojik iyi oluşa ait metrik ve güçlü eşdeğerliğe ilişkin değerler ise modelde kötüleşme olduğunu göstermektedir. Metrik ve güçlü eşdeğerlik modeller arasındaki farkın (60.62, 40: $p<.05$) anlamlı olması, iki model arasında güçlü değişmezlik düzeyinde eşdeğerliğin sağlanamadığını göstermektedir.

Son olarak katı eşdeğerlik testi yapılmıştır. Bu testte tüm parametre yapıları sınırlandırılmaktadır. Gruplar arası faktör yükleri, kesişim parametrelerinin ve hata varyanslarının değişmediği varsayılmaktadır. Güçlü eşdeğerlik ve katı eşdeğerlik

modellerin farkından elde edilen uyum değerleri anne yakınlık ve anne özerklik desteği dışındaki değişkenlerde farklılık göstermemektedir. Diğer bir ifadeyle sadece anne yakınlık ve anne özerklik desteğinde uyum değerlerinde kötüleşme olmuştur. Nitekim modele ait ki-kare farklılık testinden elde edilen değerler hem anne yakınlık (21.67, 12: $p < .05$) hem de anne özerklik desteğinde (49.88, 18: $p < .05$) anlamlı olduğu, bu değişkenler için üç farklı zamanda alınan ölçümler arasında katı eşdeğerlik düzeyinde eşdeğerliğin sağlanmadığını göstermektedir.

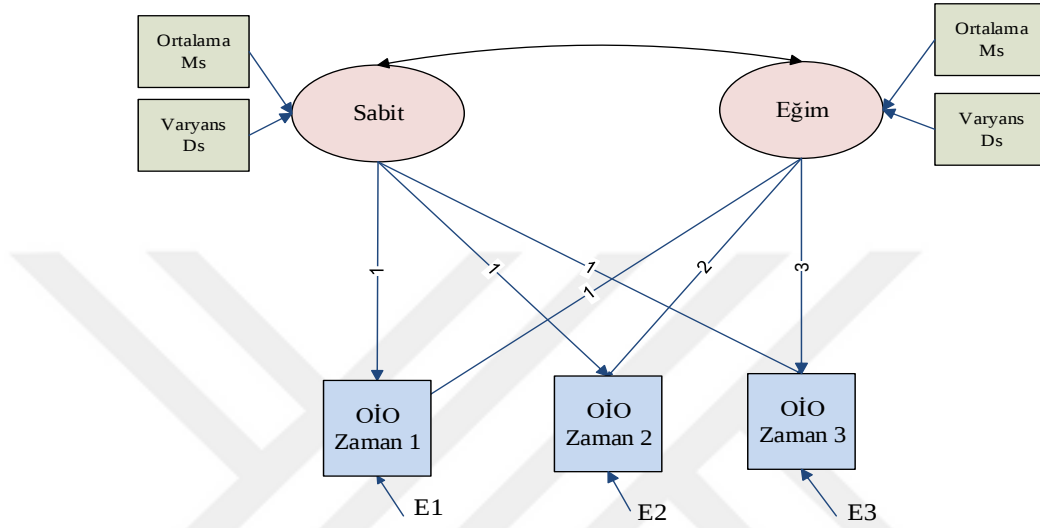
Bu araştırma kapsamında boylamsal ölçme değişmezliği test edilirken uyum indekslerindeki değişiklikten de yararlanılmıştır. Yapılan simülasyon çalışmaları, Karşılaştırmalı Uyum İndeksinin (Comparative Fit Index – CFI) faktör başına gösterge sayısı gibi modele ait özelliklerden çok az etkilendiğini göstermektedir (Cheung ve Resvold, 2002). Bu nedenle alternatif eşdeğerlik testinde, CFI farklılık değerinin (Δ CFI) hesaplanması kullanılmıştır. Bu değer için herhangi bir istatistiksel anlamlılık testine gerek olmayıp sadece modeller karşılaştırılırken modellere ait CFI farkının (Δ CFI değerinin) -0.01 değerine eşit olması veya bu değerden küçük olmasına bakılmıştır. Sonuçların anne yakınlığa ait güçlü değişmezlik değeri dışında, diğer tüm ki-kare sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir.

Model farklılık değerleriyle birlikte modelin uyum değerleri de incelenmiştir. Anne özerklik desteği, baba özerklik desteği ve ontolojik iyi oluş değişkenlerine ait uyum değerlerindeki bozulmalar araştırma açısından sınırlılık teşkil etmektedir. Sonuçlar özetlenecek olursa, araştırma kapsamında kullanılan değişkenlere ilişkin üç farklı zamanda elde edilen verilerin tümünde yapısal ve metrik değişmezliğin sağlandığı, anne yakınlık ve özerklik desteği dışında güçlü eş değeri, ontolojik iyi oluş değişkeni dışında ise katı eş değeri olduğu belirlenmiştir.

4.4 Örtük Büyüme Modeli (ÖBM)

Örtük büyüme modeline ilişkin analizler hem koşulsuz hem de koşullu olarak gerçekleştirilmiştir. Önce ergenlerde ontolojik iyi oluşun 15, 16 ve 17 yaş için zamana bağlı değişiminin incelendiği tek göstergeli örtük büyüme modeli test edilmiştir. Bu modelde ergenlerin ontolojik iyi oluşlarının üç yıl içindeki değişimi incelenirken herhangi bir yordayıcı değişkene yer verilmediği için koşulsuz örtük büyüme modeli olarak adlandırılmaktadır. Koşulsuz modelin testinden sonra zamana bağlı olarak

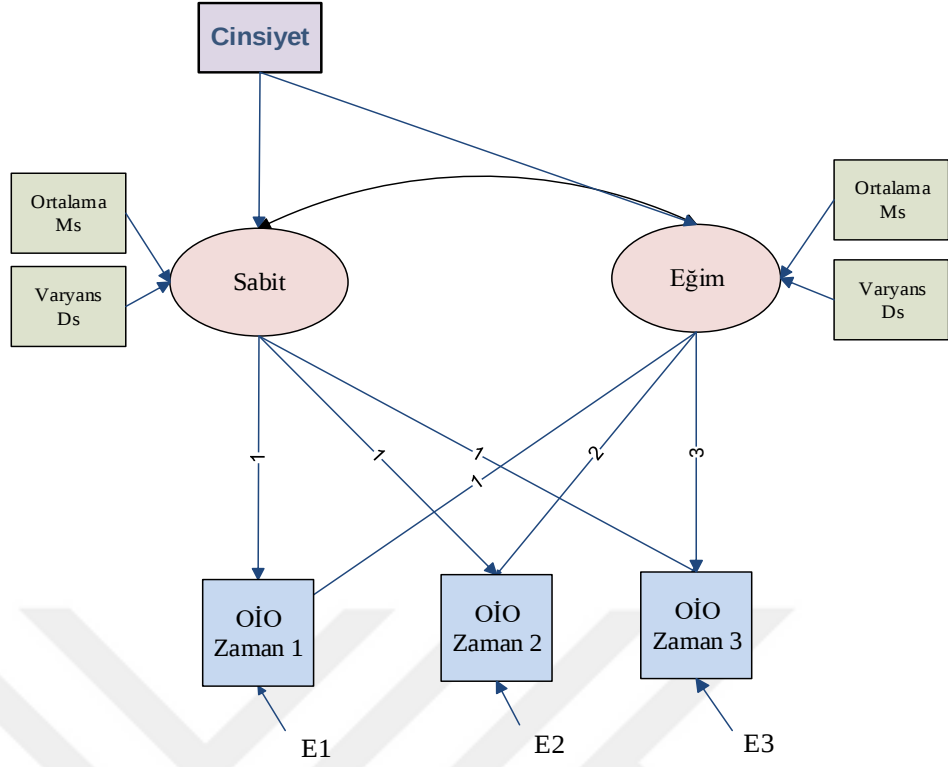
değişen ve zamana bağlı olarak değişmeyen koşulların eklendiği koşullu modeller test edilmiştir. Araştırma kapsamında zamana bağlı değişmeyen koşul cinsiyet, zamana bağlı değişen koşul ise anne baba algısıdır. İlk aşamada test edilen ve ergenlerin ontolojik iyi oluşlarının üç yıllık zaman dilimindeki değişimini gösteren örtük büyüme modeli Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Koşulsuz ÖBM

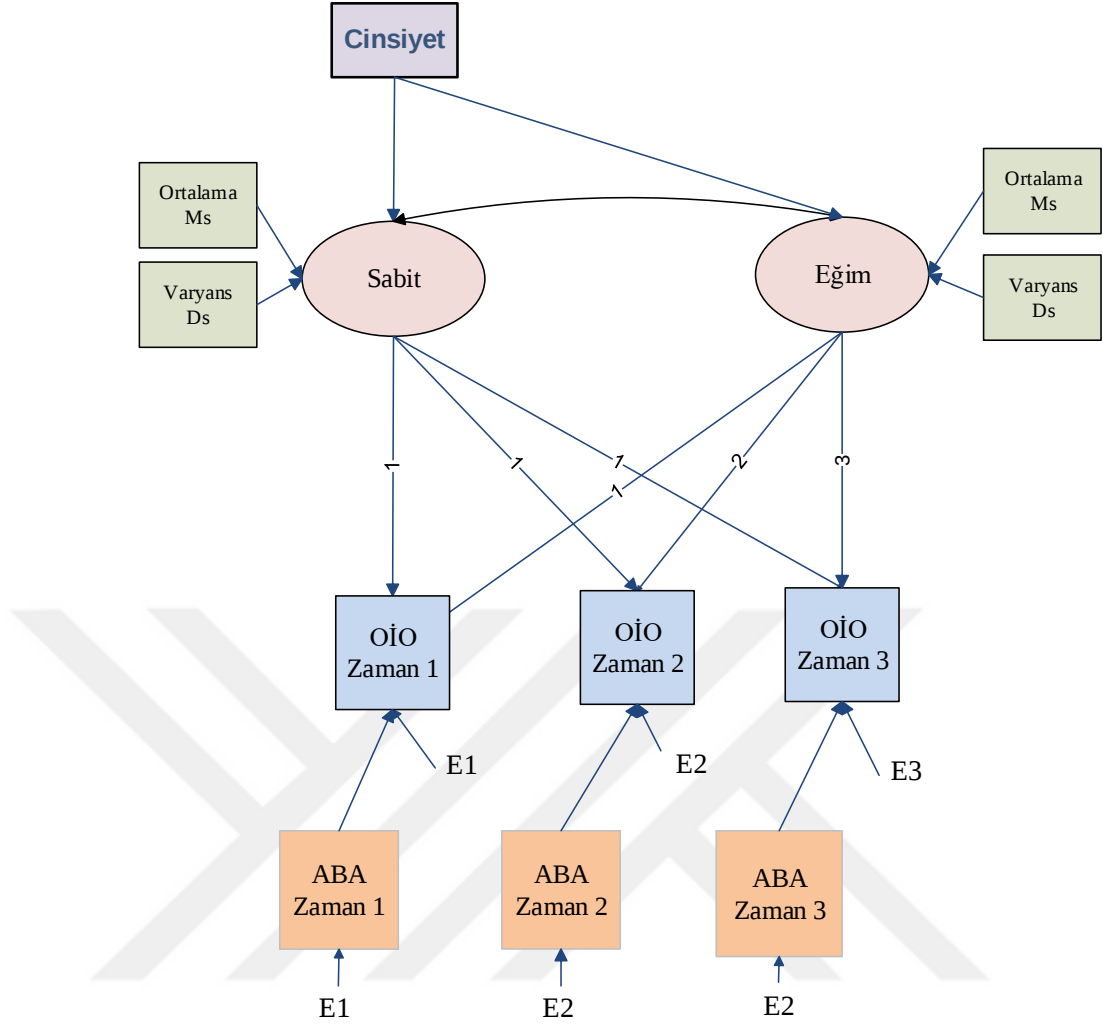
Not: OİO = Ontolojik İyi Oluş. Zaman 1, 2 ve 3 yıllara ilişkin OİO değerleridir.

İkinci aşamada modele cinsiyet değişkeni eklenerek ontolojik iyi oluşun ölçüm yapılan yıllar içindeki değişiminde cinsiyetin rolü incelenmiştir. Bu modelde cinsiyet zaman bağlı değişmeyen kovaryant değişken olarak modele alınmıştır. Zamana bağlı değişmeyen koşullu örtük büyüme modeli olarak adlandırılan bu model Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Zamana bağlı değişmeyen (time-invariant) koşullu ÖBM

Son aşamada araştırmanın ana modeli test edilmiş, zamana bağlı değişim gösteren koşullu uyarıcı olarak ergenler tarafından algılanan anne ve babalık modele alınmıştır. Ergenlerin anne babalarına ilişkin algılarının ergenlerin ontolojik iyi oluşunu ne kadar yordadığının test edildiği model Şekil 3’de sunulmuştur.

Şekil 3. Zamana bağlı değişen (time-variant) koşullu ÖBM

Not: OİO= Ontolojik İyi Oluş. ABA= Anne Baba Algısı

Şekil 3’de anne baba birlikte gösterilmiş olsa da analizlerde hem anne hem baba algısına ilişkin alt boyutlar zamana bağlı koşullu değişken olarak modellenmiştir. Şematize edilen tüm aşamalar ve her bir aşamada elde edilen analiz sonuçları bundan sonraki bölümde sırasıyla açıklanmıştır.

4.4.1 Koşulsuz ÖBM Analizi

Araştırma kapsamında zamana bağlı değişimi incelemek için yapılan koşulsuz örtük büyüme analizleri sonucunda elde edilen uyum indeksleri; $\chi^2(3) = 4.11$, CFI = .89 ve RMSEA = 0.089 (% 90 güven aralığı .08-.10) olarak bulunmuştur. Bulunan bu sonuçlar zamana bağlı koşulsuz değişim modelinin iyi bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir.

Analiz sonuçlarına göre, sabit faktörüne ait ortalama değer 28.87 olup anlamlıdır ($p<.000$). Bu değer, ergenlerin ontolojik iyi oluş açısından başlangıç düzeyindeki ortalama değerini göstermektedir. Ayrıca 260.9 ($p<0.003$) olarak hesaplanan sabit faktörünün varyans değeri ergenlerin ontolojik iyi oluş düzeylerinin çalışmaya başlangıç noktası olan 15 yaşında homojen olmadığını, bireylerarası farklılıkların olduğunu göstermektedir. Ergenlerin ontolojik iyi oluş düzeylerindeki değişimin (eğimin) ortalaması ise 1.28 ($p<0.003$) olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar ergenlerin ontolojik iyi oluş düzeylerinde yıldan yıla 1.28 oranında bir artış kaydedildiğini ortaya koymaktadır. Değişim faktörünün varyansı ise 29.43 ($p<.037$) olarak hesaplanmış olup söz konusu bulgu ontolojik iyi oluş düzeylerindeki değişim oranı açısından ergenler arasında farklılık olduğunu ve yıllara göre değişimin anlamlı olduğunu göstermektedir. Varyanslara ait sonuçlar hem başlangıç noktasında hem de yıllar içerisindeki değişim açısından ergenlerin ontolojik iyi oluş açısından homojen bir grup olmadığını göstermektedir. Sabit ve değişim faktörlerine ait ortalama ve varyansların sıfırdan anlamlı ölçüde farklılaşmasının her iki faktörün bireyler arasında manidar ölçüde değiştiğini göstermektedir.

Sabit ve değişim arasındaki kovaryans değeri negatif bulunmuştur (-.84) ve bu değer istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<.001$). Bu değere göre başlangıçtaki ontolojik iyi oluş düzeyi ile bu düzeydeki artış oranı birbiriyle ilişkilidir ve ontolojik iyi oluş düzeyi başlangıçta düşük olan ergenler diğerlerine göre daha fazla gelişim göstermektedir.

4.4.2 Koşullu ÖBM Analizi

Analizler zamana bağlı değişmeyen (time-invariant) ve zamana bağlı değişen (time-varying) kovaryant değişkenler dikkate alınarak yapılmıştır. Zamana bağlı değişmeyen değişken olarak cinsiyet, zamana bağlı değişen cinsiyet olarak anne baba algısı modele eklenerek analizler tekrarlanmıştır. Yapılan analiz sonuçları detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

4.4.2.1 Zamanla Değişmeyen (Time-Invariant) Koşullu ÖBM

Örtük büyüme analiziyle zamana bağlı değişimin incelendiği modele değişimdeki bireysel farklılıklarla ilişkili olduğu düşünülen yordayıcı bir değişkenin eklenmesine karar verilmiştir. Bu amaçla ergenlerde ontolojik iyi oluşun zaman içerisindeki değişimiyle ilişkili olabileceği düşünülen zamana bağlı değişmeyen (time-

invariant) cinsiyet değişkeni modele kovaryant olarak alınmıştır. Cinsiyet kategorik değişkeninin modele eklenmesiyle oluşturulan koşullu örtük büyüme modeli için yapılan analizler sonucunda bulunan uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir ($\chi^2(2) = 31.6$, CFI=.89, TLI=.88 ve RMSEA = 0.07 (% 90 güven aralığı .069-.085). Kovaryant değişkenin örtük gelişim faktörleri üzerindeki doğrudan etkileri sabit faktörü için (1.84) istatistiksel olarak anlamlı değilken ($p > .26$), değişim faktörü için (-1.19) anlamlı ($p < .012$) bulunmuştur. Cinsiyet sabit faktörü için anlamlı bir yordayıcı değilken, değişim faktörü için anlamlı bir yordayıcıdır. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşları başlangıç düzeyinde farklılaşmazken zaman içinde farklılık göstermeye başlamıştır. Cinsiyet sadece eğitim faktörü için anlamlı bir yordayıcıdır. Erkek ergenler kadın ergenlere göre zaman içindeki değişimde daha yüksek ontolojik iyi oluş düzeyine sahip olmaktadır. Örtük gelişim faktörleri için elde edilen R^2 değeri bu ilişkinin çok yüksek düzeyde olmadığını göstermektedir. Cinsiyet faktörü başlangıçtaki varyasyonun %3'ünü, değişimde gerçekleşen varyasyonun ise % 12'sini açıklamaktadır. Cinsiyet değişkeni koşul olarak alındığında ontolojik iyi oluşun yıllar içindeki değişimini yordamaktadır. Bu sonuç dikkate alınarak zamana bağlı değişen koşullu örtük büyüme modelinde cinsiyet grup değişkeni olarak ele alınarak çoklu grup örtük büyüme analizi uygulanmıştır.

4.4.2.2 Zamanla Değişen (Time-Variant) Koşullu ÖBM

Araştırma kapsamında ergenlerin anne baba algıları zamanla değişen (time-variant) kovaryant değişken olarak modele alınmıştır. Anne baba algısının ergenlerin ontolojik iyi oluşlarında zaman içindeki değişimi yordayıp yordamadığını belirlemek için çok gruplu koşullu örtük büyüme analizi yapılmıştır. Kadın ve erkek ergenlerin anne ve babaya ilişkin katılım, yakınlık ve özerklik desteklerinin değerlendirildiği anne baba algısına ait ölçümleri ile ontolojik iyi oluş ölçümleri aynı zaman diliminde yapılmıştır. Anne baba algısının koşul olarak alındığı modellere ait sonuçlar katılım, yakınlık ve özerklik desteği için ayrı ayrı analiz edilip raporlandırılmıştır. Buna göre önce kadın ergenlerin anne ve baba katılım, yakınlık ve özerklik desteği sonuçları raporlanmıştır. Sonrasında erkek ergenlerin anne baba algısındaki söz konusu boyutlara ilişkin sonuçlar sunulmuştur. Cinsiyete göre her bir parametreye ait değerler sunulduktan sonra değerlerin anlamı ve önemi açıklamıştır.

4.4.2.2.1 Anne Katılımının Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları

Ergenlerin anne algılarının onların ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi 15 yaşından 17 yaşına kadar incelenmiş, kadın ve erkek ergenler için analiz edilmiştir. Aşağıda önce anne algısının boyutlarından olan anne katımına, arkasından da anne yakınlık ve özerklik desteğine ilişkin ergen algılarının sonuçlarına yer verilmiştir. Örtük büyüme modeliyle ulaşılan sonuçlar Tablo 3 içerisinde sunulmuştur.

Tablo 3. Anne Algısının Zamanla Değişen Koşul Olduğu Model Sonuçlar

Koşul Değişkenler	Kadın				Erkek		
	Tahmin	Standart Hata	<i>p</i>	Tahmin	Standart Hata	<i>p</i>	
ANNEKTLM							
MEAN							
Sabit	65.05	8.82	.00**	71.04	7.80	.00**	
Eğim	-1.32	4.09	.74	-2.29	3.39	.50	
VARYANS							
Sabit	347.16	91.06	.00**	187.19	77.61	.01**	
Eğim	43.58	17.81	.01*	26.47	16.26	.104	
KOVARYANS	-0.72	38.15	.00**	-0.52	0.215	.01**	
ANNEYKNLK							
MEAN							
Sabit	42.45	8.98	.00**	71.13	9.07	.00**	
Eğim	7.44	4.10	.05*	-10.75	3.82	.005	
VARYANS							
Sabit	300.36	85.15	.00**	230.89	74.12	.002*	
Eğim	40.70	17.05	.017*	34.42	14.69	.019*	
KOVARYANS	-0.69	0.09	.00**	-0.68	0.10	.00**	
ANNEOZRK							
MEAN							
Sabit	65.12	8.47	.00**	327.69	3.61	.00**	
Eğim	1.00	4.02	.80	41.05	2.26	.023*	
VARYANS							
Sabit	327.69	90.74	.00**	180.19	72.49	.01**	
Eğim	41.00	18.09	.02*	25.40	15.38	.99	
KOVARYANS	-0.69	0.09	.00*	-0.53	0.71	.45	

Not: **p<0.00 düzeyinde, *p<0.05 düzeyinde anlamlıdır.

ANNEKTLM=Anne katılım, ANNEYKNLK=Anne Yakınlık, ANNEOZRK=Anne Özerklik Desteği, BABAKTLM=Baba Katılım, BABAYKNLK=Baba Yakınlık, BABAOZRK=Baba Özerklik Desteği.

Kadın ergenler için

Yordayıcı değişken olarak kadın ergenlerin anne katılımına yönelik algılarının alındığı örtük büyüme modeli için uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde, uyum eksikliği değerlerinin ise yetersiz olduğu görülmektedir; $\chi^2(14) = 18.95$, $p < .01$ CFI = .94, TLI = .90, SRMR = .085 ve RMSEA = 0.090 (% 90 güven aralığı .06 -.12). Tablo 3 içerisinde her bir değişkene ilişkin ÖBM parametre değerleri verilmiştir. Buna göre kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimin incelenmesine yönelik olarak anne katılımının yordayıcı etkisi hesaplandığında, sabit faktörü için bulunan ortalama değer 65.0 istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .00$). Bu değer anne katılımı modele alındığında, kadın ergenlerin başlangıçtaki ontolojik iyi oluş değerlerinin ortalamasını göstermektedir. Değişim faktörü için bulunan ortalama değer ise -1.32 anlamsız ($p = .74$) çıkmıştır. Bu sonuca göre anne katılımı ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki artışı yordamamaktadır. Diğer bir ifadeyle kadın ergenlerin anne katılımına yönelik algılarının onların ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi başlangıçta anlamlıyken, yıllar içindeki değişimde anlamsız bulunmuştur. Ayrıca hem sabit faktörünün varyans değeri 347.1, hem de değişim faktörünün varyans değeri -1.32 anlamlıdır ($p < .01$). Bu değerler anne katılımı dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından kadın ergenlerde başlangıçta ve zaman içindeki değişimde bireylerarası farklılık olduğunu ortaya koymaktadır.

Erkek ergenler için

Erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarını yordamak için anne katılımının modele alındığı analize ait uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde, uyum eksikliği değerlerinin ise yetersiz olduğunu görülmektedir; $\chi^2(14) = 18.76$ $p < .01$ CFI = .94, TLI = .90, SRMR = .085 ve RMSEA = 0.090 (% 90 güven aralığı .06 -.12). Tablo 3 içerisinde her bir değişkene ilişkin ÖBM parametre değerleri sunulmuştur. Erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimin incelenmesinde anne katılımının yordayıcı etkisi hesaplanmış, sabit faktörü için hesaplanan ortalama değer 71.04 anlamlı ($p < .00$), değişim faktörü için ise bu değer -2.94 anlamsız ($p = .50$) bulunmuştur. Bu sonuçlara göre anne katılımına yönelik erkek ergenlerin algısının onların ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi başlangıç düzeyinde anlamlıyken, yıllar içindeki değişimde anlamsız ilişki göstermektedir. Ayrıca sabit faktörünün varyansı 187.1 anlamlıyken ($p < .00$), değişim faktörünün varyansı 26.47 anlamsız ($p = .10$) bulunmuştur. Bu değerler, anne katılımı dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından erkek ergenlerde başlangıçta

bireylerarası farklılık olduğunu, zaman içindeki değişimde ise bireylerarası farklılık oluşmadığını göstermektedir.

4.4.2.2.2 Anne Yakınlığının Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları

Kadın ergenler için

Kadın ergenler için anne yakınlığının yordayıcı değişken olduğu örtük büyüme analizinde, uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir; $\chi^2(14) = 11.23$, $p < .01$ CFI = .95, TLI = .92, SRMR = .08 ve RMSEA = 0.090 (% 90 güven aralığı .06 -.12). Her bir değişkene ilişkin ÖBM parametre değerleri Tablo 3 içerisinde sunulmuştur. Kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimin incelenmesine yönelik olarak anne yakınlığının yordayıcılığı hesaplandığında, sabit faktörü için bulunan ortalama değer 42.45 istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .00$). Bu değer anne yakınlığı dikkate alındığında, kadın ergenlerin başlangıçtaki ontolojik iyi oluş değerlerinin ortalamasını göstermektedir. Değişim faktörü için bulunan ortalama değer de 7.44 anlamlıdır ($p < .05$). Bu sonuca göre anne yakınlığı kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimi yordamaktadır. Anne yakınlığına yönelik kadın ergenlerin algısının onların ontolojik iyi oluşlarıyla ilişki hem başlangıç düzeyinde hem de yıllar içindeki değişimde anlamlıdır. Ayrıca hem sabit faktörünün varyansı 300.3, hem de değişim faktörünün varyansı 40.7 anlamlıdır ($p < .01$). Bu değerler anne yakınlığı dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından kadın ergenlerde başlangıçta ve zaman içindeki değişimde bireylerarası farklılık olduğunu göstermektedir.

Erkek ergenler için

Yordayıcı değişken olarak erkek ergenlerin anne yakınlığına yönelik algılarının olduğu ÖBM için uyum değerleri kabul edilebilir düzeydedir; $\chi^2(14) = 27.55$ $p < .01$ CFI = .94, TLI = .90, SRMR = .08 ve RMSEA = 0.090 (% 90 güven aralığı .06 -.12). Her bir değişkene ilişkin ÖBM parametre değerleri Tablo 3 içerisinde sunulmuştur. Erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimin incelenmesinde anne katılımının yordayıcı etkisi hesaplanmış, hem sabit faktörü için hesaplanan ortalama değer 71.04 ($p < .00$), hem de değişim faktörü için ortalama değer -10.75 anlamlı ($p = .005$) bulunmuştur. Bu sonuçlara göre anne yakınlığına yönelik erkek ergenlerin algısı onların ontolojik iyi oluşlarıyla başlangıç düzeyinde ve yıllar içindeki değişimde anlamlı ilişki göstermektedir. Ayrıca sabit faktörünün varyansı 230.8 ($p = .002$) ve değişim faktörünün varyansı 34.42 anlamlı ($p = .019$) bulunmuştur. Bu

değerler, anne yakınlığı dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından erkek ergenlerde başlangıçta ve zaman içindeki değişimde bireylerarası farklılık olduğunu göstermektedir.

4.4.2.2.3 Anne Özerlik Desteğinin Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları

Kadın ergenler için

Kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarını yordamak için anne özerlik desteğinin modele alındığı analize ait uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu göstermektedir; $\chi^2(14) = 25.29$, $p < .01$ CFI = .95, TLI = .92, SRMR = .06 ve RMSEA = 0.088 (% 90 güven aralığı .06-.12). Tablo 3’de her bir değişkene ilişkin ÖBM parametre değerlerine yer verilmiştir. Buna göre kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimin incelenmesine yönelik olarak anne özerklik desteğinin yordayıcılığı hesaplandığında, sabit faktörü için bulunan ortalama değer 65.12 istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .00$). Bu değer anne özerklik desteği dikkate alındığında, kadın ergenlerin başlangıçtaki ontolojik iyi oluş değerlerinin ortalamasını göstermektedir. Değişim faktörü için bulunan ortalama değer ise 1.00 anlamsızdır ($p = .80$). Bu sonuca göre anne özerklik desteğinin kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarında zamanla oluşan değişimi yordamamaktadır. Sonuçlara göre anne özerklik desteğine yönelik kadın ergenlerin algısının onların ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi başlangıç düzeyinde anlamlıyken yıllar içindeki değişimde anlamlı değildir. Ayrıca hem sabit faktörünün varyansı 327.6 ($p < .00$), hem de değişim faktörünün varyansı 41.05 anlamlı ($p = .023$) bulunmuştur. Bu sonuç anne özerklik desteği dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından kadın ergenlerde başlangıçta ve zaman içindeki değişimde bireylerarası farklılık olduğunu göstermektedir.

Erkek ergenler için

Yordayıcı değişken olarak erkek ergenlerin anne özerklik desteğine yönelik algılarının çalışıldığı ÖBM için uyum değerleri kabul edilebilir düzeydedir; $\chi^2(14) = 10.95$ $p < .01$ CFI = .94, TLI = .90, SRMR = .08 ve RMSEA = 0.090 (% 90 güven aralığı .06 - .12). Tablo 3 içerisinde değişkenlere ilişkin ÖBM parametre değerleri sunulmuştur. Erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimin incelenmesinde anne özerklik desteğinin yordayıcı etkisi hesaplanmış, sabit faktörü için hesaplanan ortalama değer 59.10 ($p < .00$), değişim faktörü için ortalama değer -2.70 anlamsız ($p = .44$) bulunmuştur. Bu sonuçlara göre anne özerklik desteğine yönelik erkek

ergenlerin algısının onların ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi başlangıç düzeyinde anlamlıyken, yıllar içindeki değişimle anlamsız ilişki göstermektedir. Ayrıca sabit faktörünün varyansı 180.1 anlamlıyken ($p=.013$), değişim faktörünün varyansı 25.40 anlamsız ($p=.099$) bulunmuştur. Bu değerler, anne özerklik desteği dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından erkek ergenlerde sadece başlangıçta bireylerarası farklılık olduğunu göstermektedir.

4.4.2.2.4 Baba Katılımının Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları

Ergenlerin baba algılarının ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi 15 yaşından 17 yaşına kadar incelenmiştir. Bu kapsamda önce baba algısının boyutlarından olan baba katılımına, arkasından da baba yakınlık ve özerklik desteğine ilişkin ergen algılarının sonuçlarına yer verilmiştir. Örtük büyüme modelleriyle elde edilen sonuçlar Tablo 4 içerisinde sunulmuştur.

Tablo 4. Baba Algısının Zamanla Değişen Koşul Olduğu Model Sonuçları

Koşul Değişkenler		Kadın			Erkek		
		Tahmin	Standart Hata	<i>p</i>	Tahmin	Standart Hata	<i>p</i>
BABAKTLM							
	MEAN						
	Sabit	80.16	5.64	.00**	72.70	5.24	.00**
	Eğim	-8.53	2.62	.00**	-4.42	2.35	.05*
	VARYANS						
	Sabit	331.63	87.08	.00**	249.92	73.61	.00**
	Eğim	32.95	16.53	.05*	41.71	14.97	.00**
	KOVARYANS	-0.711	0.092	.00**	-0.66	.095	.00**
BABAYKNLK							
	MEAN						
	Sabit	59.12	6.90	.00**	73.15	5.79	.00**
	Eğim	-1.142	3.15	.71	-7.64	2.49	.00**
	VARYANS						
	Sabit	264.56	84.60	.00**	186.11	72.30	.10*
	Eğim	22.36	16.53	.17	26.10	14.55	.73
	KOVARYANS	-0.67	0.13	.00**	-0.61	0.15	.00**
BABAOZRK							
	MEAN						
	Sabit	73.60	6.39	.00**	71.08	5.57	.00**
	Eğim	-3.97	2.95	.18	-4.59	2.53	.05*
	VARYANS						
	Sabit	255.44	89.96	.00**	137.13	73.83	.06
	Eğim	22.85	18.23	.21	18.13	15.54	.24
	KOVARYANS	-0.63	0.68	.00**	-0.41	0.35	.23

Not: ** $p<0.00$ düzeyinde, * $p<0.05$ düzeyinde anlamlıdır.

ANNEKTLM=Anne Katılım, ANNEYKNLK=Anne Yakınlık, ANNEOZRK=Anne Özerklik Desteği
BABAKTLM=Baba Katılım, BABAYKNLK=Baba Yakınlık, BABAOZRK=Baba Özerklik Desteği.

Kadın ergenler için

Kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarını yordamak için baba katılımına yönelik algılarının modele alındığı ÖBM uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde, uyum eksikliği değerlerinin ise yetersiz olduğu görülmektedir; $\chi^2(14) = 18.04$, $p < .01$ CFI = .92, TLI = .88, SRMR = .011 ve RMSEA = 0.11 (% 90 güven aralığı .081 -.148). Tablo 4 her bir değişkene ilişkin ÖBM parametre değerlerini göstermektedir. Buna göre kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimin incelenmesine yönelik olarak baba katılımının yordayıcı etkisi hesaplandığında, sabit faktörü için bulunan ortalama değer 80.16 istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .00$). Bu değer baba katılımı modele alındığında, kadın ergenlerin başlangıçtaki ontolojik iyi oluş değerlerinin ortalamasını göstermektedir. Değişim faktörü için bulunan ve anlamlı olan ($p = .001$) ortalama değer -8.53, baba katılımının kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki artışı yordadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle baba katılımına yönelik kadın ergenlerin algısının onların ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi hem başlangıç düzeyinde hem de yıllar içindeki değişimde anlamlıdır. Ayrıca hem sabit faktörünün varyans değeri 331.6 ($p < .00$) hem de değişim faktörünün varyans değeri 32.95 anlamlı ($p < .01$) bulunmuştur. Bu değerler baba katılımı dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından kadın ergenlerde başlangıçta ve zaman içindeki değişimde bireylerarası farklılık olduğunu göstermektedir.

Erkek ergenler için

Yordayıcı değişken olarak erkek ergenlerin baba katılımına yönelik algılarının alındığı örtük büyüme modeli için uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde, uyum eksikliği değerlerinin ise yetersiz olduğu görülmektedir; $\chi^2(14) = 33.22$ $p < .01$ CFI = .94, TLI = .90, SRMR = .085 ve RMSEA = 0.090 (% 90 güven aralığı .06 -.12). Tablo 4 içerisinde değişkenlere ilişkin ÖBM parametre değerleri yer almaktadır. Sonuçlara göre erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimin incelenmesinde baba katılımının yordayıcı etkisi hesaplanmış, hem sabit faktörü için hesaplanan ortalama değer 72.70 ($p < .00$), hem de değişim faktörü için hesaplanan ortalama değer -4.42 anlamlı ($p = .05$) bulunmuştur. Baba katılımına yönelik erkek ergenlerin algısının onların ontolojik iyi oluşlarıyla ilişki hem başlangıç düzeyinde hem de yıllar içindeki değişimde anlamlıdır. Ayrıca hem sabit faktörünün varyansı 249.9 ($p < .00$) hem de değişim faktörünün varyansı 41.7 anlamlıdır ($p < .01$). Varyans değerleri, baba katılımı

dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından erkek ergenlerde başlangıçta ve zaman içindeki değişimde bireylerarası farklılık olduğunu göstermektedir.

4.4.2.2.5 Baba Yakınlığının Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları

Kadın ergenler için

Kadın ergenlerin baba yakınlığı yönelik algılarının alındığı örtük büyüme modeli için uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde, uyum eksikliği değerlerinin ise yetersiz olduğu görülmektedir; $\chi^2(24) = 15.44$, $p < .01$ CFI = .95, TLI = .92, SRMR = .09 ve RMSEA = .09 (% 90 güven aralığı .06 -.13). Her bir değişkene ilişkin ÖBM parametre değerleri Tablo 4 içerisinde sunulmuştur. Ulaşılan değere göre kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimin incelenmesine yönelik olarak baba yakınlığının yordayıcı etkisi hesaplandığında, sabit faktörü için bulunan ortalama değer 59.12 istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .00$). Bu değer baba yakınlığıyla ilişkili olarak kadın ergenlerin başlangıçtaki ontolojik iyi oluş değerlerinin ortalamasını göstermektedir. Değişim faktörü için hesaplanan ortalama değer -1.14 anlamsız olup ($p = .71$) algılanan baba yakınlığının kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimi yordamadığını göstermektedir. Sabit faktörünün varyans değeri 264.5 anlamlı ($p < .01$) değişim faktörününki ise 22.36 anlamsız ($p < .17$) bulunmuştur. Bu değerler baba katılımı dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından kadın ergenlerde başlangıçta ve zaman içindeki değişimde bireylerarası farklılık olduğunu göstermektedir.

Erkek ergenler için

Yordayıcı değişken olarak erkek ergenlerin baba yakınlığına yönelik algılarının alındığı örtük büyüme modeli için uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde, uyum eksikliği değerlerinin ise yetersiz olduğu görülmektedir; $\chi^2(14) = 33.22$ $p < .01$ CFI = .94, TLI = .90, SRMR = .085 ve RMSEA = 0.090 (% 90 güven aralığı .06 -.12). Her bir değişkene ilişkin ÖBM parametre değerleri Tablo 4 içerisinde sunulmuştur. Erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimin incelenmesinde baba katılımının yordayıcı etkisi hesaplanmış, hem sabit faktörü için hesaplanan ortalama değer 73.15 ($p < .00$), hem de değişim faktörü için hesaplanan ortalama değer -7.65 anlamlı ($p = .01$) bulunmuştur. Baba katılımına yönelik erkek ergenlerin algısının onların ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi hem başlangıç düzeyinde hem de yıllar içindeki değişimde anlamlıdır. Ayrıca hem sabit faktörünün varyansı 186.1 ($p < .01$) hem de

değişim faktörünün varyansı 26.47 anlamlıdır ($p=.10$). Varyans değerleri, baba yakınlığı dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından erkek ergenlerde sadece başlangıçta bireylerarası farklılık olduğunu göstermektedir.

4.4.2.2.6 Baba Özerlik Desteğinin Koşul Olduğu ÖBM Sonuçları

Kadın ergenler için

Baba özerlik desteğinin modele alındığı analize ait uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde, uyum eksikliği değerlerinin ise sınırda olduğu görülmektedir; $\chi^2(14)=20.25$, $p<.01$ CFI =.94, TLI= .90, SRMR=.07 ve RMSEA= 0.09 (% 90 güven aralığı .063-.131). Tablo 4’de her bir değişkene ilişkin ÖBM parametre değerleri sunulmuştur. Kadın ergenlerin ontolojik iyi oluş puanlarındaki değişimde baba özerklik desteğinin yordayıcılığı hesaplandığında, sabit faktörü için bulunan ortalama değer 73.60 istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<.00$). Bu değer baba özerklik desteği dikkate alındığında, kadın ergenlerin başlangıçtaki ontolojik iyi oluş değerlerinin ortalamasını göstermektedir. Değişim faktörü için bulunan ortalama değer ise -3.97 anlamsızdır ($p=.17$). Bu sonuca göre baba özerklik desteği kadın ergenlerin ontolojik iyi oluşlarında zamanla oluşan değişimi yordamamaktadır. Ayrıca sabit faktörünün varyansı 255.4 anlamlı ($p<.01$), değişim faktörünün varyansı ise 22.87 anlamsız ($p=.21$) bulunmuştur. Bu sonuç baba özerklik desteği dikkate alındığında ontolojik iyi oluş açısından kadın ergenlerde başlangıçta ve zaman içindeki değişimde bireylerarası farklılık olduğunu göstermektedir.

Erkek ergenler için

Erkek ergenlerin baba özerklik desteğine yönelik algılarının çalışıldığı ÖBM için uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde, uyum eksikliği değerlerinin ise sınırda olduğu görülmektedir; $\chi^2(14)=20.56$, $p<.01$ CFI =.94, TLI= .90, SRMR=.07 ve RMSEA= 0.09 (% 90 güven aralığı .063-.131). Her bir değişkene ilişkin ÖBM parametre değerleri Tablo 4’de sunulmuştur. Bu sonuçlara göre erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki değişimde baba özerklik desteğinin yordayıcı etkisini görmek için hesaplanan hem sabit faktörü ortalama değeri 71.08 ($p<.00$) hem de değişim faktörü ortalama değeri -4.59 anlamlı ($p=.05$) bulunmuştur. Baba özerlik desteğinin erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi hem başlangıç düzeyinde hem de yıllar içindeki değişimde anlamlıdır. Ayrıca sabit faktörünün varyansı 137.1 ($p=.06$) ile değişim faktörünün varyansının 18.13 anlamsız ($p=.24$) olması, baba

özerklik desteği modele alındığında ontolojik iyi oluş açısından erkek ergenlerde başlangıçta ve zaman içinde bireylerarası farklılık oluşmadığı görölmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular özetlenecek olursa, anne katılımına ve özerklik desteğine yönelik hem kadın hem de erkek ergenlerin algılarının onların ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi başlangıç düzeyinde anlamlıyken, yıllar içindeki değişimde anlamsız ilişki göstermektedir. Anne katılımı ve özerklik desteği her iki cinsiyet içinde değişimi yordamamaktadır. Diğer yandan anne yakınlığına yönelik kadın ve erkek ergenlerin algıları onların ontolojik iyi oluşlarıyla hem başlangıç düzeyinde hem de yıllar içindeki değişimde anlamlı ilişki göstermektedir. Sonuçlar kadın ve ergen ergenler için anne yakınlığının ebeveyn algılarına ilişkin diğer boyutlara göre daha önemli olduğunu göstermektedir.

Baba katılımına yönelik kadın ve erkek ergenlerin algılarının ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi başlangıç düzeyinde ve yıllar içindeki değişimde anlamlıdır. Bu sonuca göre baba katılımı her iki cinsiyet için de önemlidir. Baba yakınlığına ilişkin sonuçlar ise cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Nitekim kadın ergenler tarafından algılanan baba yakınlığı kadın ergenlerin ontolojik iyi oluş düzeylerini başlangıçta yordarken, yıllar içinde ortaya çıkan değişimi yordamamaktadır. Erkek ergenler içinse hem başlangıçta hem de yıllar içindeki değişimde yordayıcıdır. Baba özerklik desteğine ilişkin sonuçlar da baba yakınlık sonuçlarıyla benzer olup, kadın ergenlerde sadece başlangıçta, erkek ergenler içinse hem başlangıç hem de zaman içindeki değişimde yordayıcı güce sahiptir. Bu sonuçlara göre erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarında baba yakınlığı ve baba özerklik desteği kadın ergenlere göre daha önemli bulunmuştur.

5 SONUÇ VE ÖNERİLER

Aile bireylerinin aileye ilişkin algıları aynı ortamı paylaşımlarına rağmen değişebilmektedir. Her birey ailesine ve aile bireylerine ilişkin öznel bir algıya sahiptir. Birbirine benzer olabildiği gibi farklılık da gösterebilen bu algıların ergenlerin ruh sağlığında etkili olduğu bilinmektedir (Paikoff, Carlton-Ford ve Brooks-Gunn, 1993). Algılardaki bu değişkenliğe rağmen aynı ailedeki anne ve babalarla görüşen veya çocukların görüşlerini içeren az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu araştırmada ulaşılan sonuçların alandaki eksikliğin giderilmesine katkı sağladığı düşünülmektedir

Ergen ruh sağlığında anne rolünün önemini bildiren çalışmalarla karşılaştırıldığında (Caplan ve Hall McCorquodale, 1985), az sayıda çalışma babanın rolüne ilişkin kanıt sunmaktadır (Cookston, ve Finlay, 2006). Araştırmalar anne ve babaların çocuklarının gelişimine farklı etkileri olduğunu gösterse de (Barber ve Thomas, 1986; Steinberg ve Skills, 2002), hem anne hem de babanın etkisini inceleyen çalışmalar azdır (örn; Flouri ve Buchanan, 2002; 2003). Birlikte ebeveynlik paradigması önemli katkılarının yanında babaların çocuk gelişimi üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmacılar için birtakım zorluklar sunmaktadır. Hem anne hem de baba çocuklarıyla ilgilenirken, babalık etkilerini annelik etkilerinden ayırma ihtiyacı önem taşımaktadır (Amato ve Rivera, 1999). Bu çalışmada sözkonusu eksiklikler dikkate alınarak ergenlerin anne ve baba algıları ayrı ayrı çalışılmıştır.

Her iki ebeveyn tutumlarının dikkate alınmasına yönelik çabalara ek olarak araştırmacıların genel “ebeveynlik” fikrinden uzaklaşarak çocuğun cinsiyetinden etkilenen anne ve babalığa yönelik çalışmalara daha fazla yöneldiği görülmektedir (Day ve Padilla-Walker, 2009). Batıda yapılan araştırma sonuçlarıyla tutarlı olarak, Türkiye’de yapılan araştırmalar da algılanan anne baba ilgisinin, sevgisinin ve sıcaklığının ergenlerin ruh sağlığıyla ilişkili olduğunu göstermektedir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010; Yılmaz, 1999). Bu çalışmada da erkek ve kadın ergenler ayrı ayrı incelenmiş, anne ve baba algısının erkek ve kadın ergenlerin iyi oluşlarındaki değişimle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar, ergenlerin anne ve babalarının katılımına, sıcaklığına ve özerklik desteğine ilişkin algılarının, onların ontolojik iyi oluşlarını yordadığını göstermektedir. Araştırmanın sonuçları alanyazındaki diğer çalışmalar çerçevesinde tartışılıp yorumlanmıştır.

5.1 Sonuçlar

5.1.1 Anne Katılımının Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi

Ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki artış anne katılımıyla değil, baba katılımıyla anlamlı bir şekilde ilişkili bulunmuştur. Her iki cinsiyet için de anne katılımı başlangıç düzeyinde ontolojik iyi oluşu yordarken, değişim düzeyinde yordamamaktadır. Bu sonuca göre yaşla birlikte anne katılımının ergenlerin ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisi azalmaktadır. Bulgular, katılımın babalık değişkeni, yakınlığın ise annelik değişkeni olduğuna yönelik sonuçları (Stolz, Barber, ve Olsen, 2005) destekler niteliktedir. Anne ve babaların ebeveynlik stillerinin benzer olduğunu öne süren araştırma sonuçlarına rağmen (Simons ve Conger, 2007), özellikle katılım ve özerlik desteğinde anne ve babaların farklılaştığı görülmektedir.

Araştırmalar, anne ve babaların ergen ebeveynliğine farklı yaklaşıtlarını (Steinberg ve Silk, 2002), annenin çocuklarıyla olan ilişkisine katıldığını, ancak babaların algıladığı bazı sıkıntı işaretlerini ve rahatsızlıklarını anlamakta güçlük çekebildiğini göstermektedir (Marta, 1997; Scabini, Lanz ve Marta, 1999). Diğer yandan bu araştırmanın bulguları anne katılımının daha çok olumlu ruhsallığının gelişmesiyle ilişkili, baba katılımının ise ruh sağlığının bozulmasını önleyici özellik taşıdığını gösteren çalışmalardan (Day ve Padilla-Walker, 2009; Hastings, McShane, Parker ve Ladha, 2007) farklılaşarak babanın ergen çocuklarının psikolojik iyi oluşuyla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuçlar baba katılımının olumlu ruh sağlığıyla ilişkisini ortaya koyan araştırmalarla benzerlik göstermektedir (Amato, 1994; Deutsch, Servis ve Payne, 2001; Hwang ve Lamb, 1997). Kısacası babalar çocuklarının hayatına aktif bir şekilde katıldıklarında fark yaratabilmektedirler (Scabini, 2011).

Kuzucu ve Özdemir'in (2013) 15-17 yaş arası ergenler üzerinde yaptığı kesitsel çalışma anne katılımının ergen ruh sağlığıyla ilişkisinin her iki cinsiyet için de önemli olduğunu gösterirken, aynı yaş grubunda boylamsal yapılan bu çalışmada sonuçlar farklılık göstermektedir. Bu farklılıkta çalışmanın boylamsal olması hiç şüphesiz önemli bir faktördür. Başlangıç düzeyinde anlamlı olan anne katılımının etkisi, sonraki yıllarda anlamsız çıkmaktadır. Aynı ergenlerin algısındaki bu değişimde anneye kurulan ilişkinin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Giderek bağımsızlaşan ve

özerkleşmek isteyen ergen birey annesiyle kurduğu ilişkide bağımsız hareket etme ve tek başına kalma ihtiyacını karşılamakta güçlük çekebilmektedir. Anneler genellikle daha fazla iletişim kurup daha fazla iş birliği içinde olmakla birlikte daha koruyucu davranmaktadır. Annelerin çocuklarına karşı sadece fedakâr değil aynı zamanda korumacı ve sahiplenici tutumları ergenlik döneminde de devam etmektedir (Bozkurt, 2019). Bu koruyucu tutum, annelerin, ebeveyn katılımında önemli olan çocukların yanlış doğrudan ayırabilmelerine, söz ve davranışlarının sonuçlarını görebilmelerine olan etkisini azalttığı düşünülmektedir. Annenin özellikle de fiziksel ihtiyaçların karşılanmasına verdiği önem ergen çocukların özerk olma ihtiyacıyla paralel gitmeyebilmektedir. Annenin fiziksel, sosyal ve akademik alanlardaki rolü ergenlik öncesinde önemliyken, ergenlikle birlikte ergenin bu ihtiyaçları kendi başına karşılama yetisi arttıkça bu önemin azaldığı söylenebilir.

5.1.2 Anne Yakınlığının Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi

Anne yakınlığına ilişkin sonuçlar her iki cinsiyetteki ergen için aynı sonuçları göstermekte olup, algılanan anne yakınlığı hem kadın hem erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkilidir. Anneler ilişki kurmaya ve desteğe odaklanma eğilimindedir ve bu özellikleriyle ergenlerin daha sonra kendi ilişkilerinde taklit edecekleri bir empatik davranış modeli sağlamaktadır (Domitrovich ve Bierman, 2001). Konuyla ilgili araştırmalar, annelerin çocuklarıyla daha sık etkileşime girdiklerini ve babalara göre temel ihtiyaçlara daha duyarlı olduklarını göstermekteyken (Lewis ve Lamb, 2003), babaların çocuklarının yaşamına katılıyor olsalar bile çocuklarıyla annelere göre daha mesafeli ilişkilere sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Hosley ve Montemayor, 1997). Annelerin ebeveynliği daha çok ilişki kurma becerilerine odaklanırken babaların ebeveynliği daha çok norm uyumuna odaklanmaktadır (Lamb, 2004). Ergenler ve genç yetişkinler anneleriyle olan ilişkilerini genel olarak daha iletişimsel, destekleyici ve yakın olarak algılamaktadır (Collins ve Laursen, 2004). Hatta sadece çocuk ve ergenler için değil, tüm aile için iletişimsel ve destekleyici dayanak noktasının anneler olduğu ileri sürülmektedir (Alfieri, Ranieri, Tagliabue ve Pozzi, 2016).

Anne ile kurulan yakınlığı yaşamın ilk yıllarında güven duygusunun temelini atmasının ve diğer insanlarla kurulan ilişki ve iletişime dayanak oluşturmalarının etkisi (Ural, Güven, Sezer, Efe Azkeskin, ve Yılmaz, 2015), yaşamın her döneminde

devamlılık göstermektedir. Anne yakınlığı ergenlerin duygusal iyi oluşları, kişisel benlik kavramları ve sosyal yeterlikleriyle güçlü ve anlamlı bir şekilde ilişkilirken, baba ergen arasında bu ilişkiler daha orta düzeydedir (Ong, 2010). Annelerin çocuklarıyla kurdukları ilişki ve iletişimlerine bağlı olarak cinsiyet farketmeksizin ergenler kendilerini babalarından çok annelerine yakın hissetmektedir (Hosley ve Montemayor, 1997). Ayrıca, annelerin daha duyarlı ve destekleyici tutumları ve ergenlerin duygularına duyarlı olmaları her iki cinsiyetteki ergenin psikolojik iyi oluşunu etkilemektedir (Baumrind, 1991).

Annelerin bir kadın olarak ilişki odaklı olmalarının (Sümer, 2006), duygusal farkındalık (Feldman-Barrett, Lane, Sechrest, ve Schawartz, 2000) ve duyguları ifade etmede yüksek performans göstermelerinin (Shields, 1995) getirdiği avantajla çocuklarıyla yakın ilişki kurabildikleri ve bu yakın ilişkinin ergenlik döneminde ergenin ihtiyaç duyduğu sevgi, yakınlık ve kabul ihtiyacını karşılayarak ergenin duygusal yönden beslenmesine katkı sağladığı görülmektedir. Annelerin cinsiyet ayrımı yapmadan çocuklarına sunduğu yakınlık, şefkat ve sevgi duyguları bireyin tüm gelişim dönemlerinde ihtiyaç duyduğu duygusal yakınlığın göstergesi olduğu için anne yakınlığının yıllar içindeki değişimde anlamlı yordayıcı olduğu görülmektedir.

5.1.3 Anne Özerklik Desteğinin Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi:

Ergenlerin ontolojik iyi oluşlarındaki artış anne özerklik desteğiyle ilişkili bulunmamıştır. Bu sonuç anne baba tutumlarının ergen cinsiyetine bağlı olarak farklılık gösterdiği yönündeki baskın görüşle örtüşmektedir (Shek, 1995; Noller ve Callan, 1990; Youniss ve Ketterlinus, 1987). Konuyla ilgili benzer bulgulara sahip araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin İran’da gençlerle yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre anne özerklik desteğinin üniversite öğrencilerinin sosyo-duygusal iyi oluşlarıyla ilişkisi anlamsız bulunurken, babaların özerklik desteğiyle anlamlı ilişki göstermiştir (Tanhaye Reshvanloo, Saeidi Rezvani, Jami ve Seadatee Shamir, 2020). Sonuçların yorumlanmasında anne ve babanın çocuklarının gelişiminde rol oynadığı alanların etkili olduğu söylenebilir. Annelerin önemi çok çeşitli alanlarda, ama özellikle de yakın ve sosyal ilişkilerde belirginken, babalar araçsal ilişkilerde ve hedefe yönelik faaliyetlerde öne çıkmaktadır (Holmbeck, Paikoff ve Brooks-Gunn, 1995). Nitekim babaların dışa dönük tutumları ve atılganlığı desteklemeye çok önem verdikleri görülmektedir (Coltrane, 1990, Lieberman, Doyle ve Markiewicz, 1999).

Bununla tutarlı bir başka araştırmanın sonucu babaların çocuklarının dış dünyayla ilişkilerine rehberlik etmede önemli olduğunu, annelerin ise çocuklarının iletişimine önem verdiğini göstermektedir (Verschueren ve Marcoen, 1999).

Kenny ve Gallagher (2002) özerklik konusunda kız ve erkek ergenlerin annelerine göre babalarını daha destekleyici olarak algıladıklarını bulmuşlardır. Araştırmalar özerklik ihtiyaçlarını engelleyen ebeveynlik uygulamalarının ise sadece kültürel değerleri içselleştirmeyi değil ergenlerin özerklik ve iyi oluşunu da olumsuz etkilemektedir (Vansteenkiste ve diğerleri 2004). Ebeveyn özerklik desteğiyle ergenlerin içinde yaşadıkları kültürün değerlerini içselleştirme biçimleri arasındaki ilişkilerin incelendiği başka araştırma sonuçları da yukarıda sözü edilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Sonuçlar özerkliği destekleyen ebeveynliğin ergenin kendi kültürel değerlerini daha fazla içselleştirilmesi ve daha yüksek iyi oluşla ilişkili olduğunu göstermektedir (Downie ve diğerleri, 2007).

Öngen (2004) anne ve babanın ergen çocuk ilişkisinin cinsiyet temelinde değerlendirildiği çalışmada kız çocukların erkek çocuklara oranla annelerinden daha fazla sevgi gördükleri, bununla birlikte özgürlüklerinin de hem anneleri hem de babaları tarafından erkek çocuklara oranla daha fazla kısıtlandığı belirlenmiştir. Araştırmacı sonuçların erkek ergenlerin lehine çıkmasında anne, baba ve kız çocuk ilişkisinde çocuğun anne ve babaya daha bağlı hatta bağımlı olmasına yönelik kültürel beklenti ve taleplerin etkili olduğunu belirtmektedir (Öngen, 2004). Annelik rolünün yakınlık, duygusal ilişki, şefkat sunma gibi konularda ön plana çıktığı görülürken anneye verilen cinsiyet rollerinin özerkliği yeterince desteklemediği görülmektedir. Annelerin çocuklarıyla kurdukları ilişki ve içinde yaşanan kültürün etkileri dikkate alındığında anne özerklik desteğinin ergen ontolojik iyi oluşuyla ilişkisi daha anlaşılır hale gelmektedir.

5.1.4 Baba Katılımının Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi:

Araştırma sonuca göre baba katılımı ergenlikte her iki cinsiyet için de önemli bulunmuştur. 1980'den önce, babalar üzerine yapılan araştırmaların çoğu, babaların evin geçimini sağlayan, çocukları disipline eden toplumsal cinsiyete dayalı rollerine odaklanmıştır. 20. yüzyıl boyunca çocuk ruh sağlığı ve gelişiminde annenin öneminin daha fazla vurgulandığı (Bowlby, 1982; Kuzucu ve Özdemir, 2013), baba katılımına

ilişkin çalışmaların ise daha sınırlı kaldığı görülmektedir (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth ve Lamb, 2000). Toplumsal ve ekonomik alandaki değişimlerle ev dışında çalışan kadınların artması, babaların geleneksel baba rolünden uzaklaşarak yeni oluşan koşulların ihtiyaç ve değerlerini dikkate alan yeni bir babalık rolü oluşturmalarını sağlamıştır (Daly, 1995). Babalığa ilişkin yeni kavramsallaştırmalar, aile sistemi içinde babalar tarafından gerçekleştirilen çok sayıda işlevi göz önünde bulundurarak genişlemiştir (Cabrera, Fitzgerald, Bradley ve Roggman, 2014).

Babalık rolündeki olumlu değişimle babaların çocuklarının hayatına daha aktif katılmaya başlamaları çocuğun yaşamındaki öneminin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Nitekim farklı araştırmalar babanın çocuk ve ergenlerin sosyal ve duygusal gelişimlerine (Coltrane, 1990), cinsel kimlik gelişimlerine (Basow, 1992) ve bilişsel gelişimlerine etkisini (Nugent, 1991) ortaya koymaktadır. Babanın yetersiz katılımı kaygı (Özdal, 2005), mutsuzluk, suç ve saldırganlık eğilimiyle (Blakenhorn, 1995) ilişkili bulunurken, babanın aktif katılımı stres (Harris, Furstenberg ve Marmer, 1998; Flouri, 2005), kaygı (Jorm, Dear, Rogers ve Christensen, 2003), depresyon, saldırganlık ve suça yönelik davranışların azlığıyla ilişkili bulunmuştur (Flouri ve Buchanan, 2002; Formoso, Gonzales, Barrera ve Dumka, 2007; King ve Sobolewski, 2006). Babanın sadece olumsuz davranışların gelişmesine karşı koruyucu olmadığı, aynı zamanda özsaygı (Deutsch, Servis ve Payne, 2001), mutluluk (Amato, 1994; Hwang ve Lamb, 1997) ve psikolojik iyi oluş gibi (Flouri ve Buchanan, 2003) olumlu ruh sağlığı göstergeleriyle de yüksek düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar ergenlik döneminde bireylerin psikolojik uyumları üzerinde baba katılımının anne katılımından daha önemli olduğunu gösteren çalışma bulgularıyla örtüşmektedir (Vazsonyi, 2004; Williams ve Kelly, 2005). Sonuçlar baba katılımı yüksek olan çocukların yaşam doyumlarının (Amato, 1994; Flouri ve Buchanan, 2002; Finley ve Schwartz, 2007) ve psikolojik iyi oluşlarının (Flouri ve Buchanan, 2003) yüksek olduğunu gösteren araştırma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Flouri ve Buchanan (2003), İngiltere’de 2500 kişilik ergen üzerinde yaptıkları çalışmalarında, anne katılımı, çocuğun yaşı ve cinsiyeti, ailenin sosyoekonomik durumu, ebeveynler arası çatışma, depresif belirtiler ve öz yeterlilik kontrol edildikten sonra baba katılımının ergen mutluluğunu istatistiksel olarak güçlü bir şekilde yordadığını ortaya koymaktadır. Amato ve Riviera (1999) benzer sonuçlar

bulmuştur. Araştırmacıların yaptıkları çalışma ebeveyn yaşı, eğitimi, çocuk sayısı ve üvey baba varlığı kontrol edildikten sonra, baba katılımının davranış problemlerinin oldukça önemli bir yordayıcısı olduğunu, hatta anne katılımının sağladığı etkiden daha büyük etkiye sahip olduklarını göstermektedir. Bu iki çalışmanın sonuçları, hem anne katılımının hem de risk ve koruyucu faktörlerin etkileri kontrol edildikten sonra bile, baba katılımının çocuk uyumunu tahminde önemli katkı yaptığına dair kanıtlar sunmaktadır. Anneler duygusal olarak çocuklarıyla daha yakın bir bağ kursalar da (Steinberg ve Silk, 2002), babaların kişilerarası özellikleri kız ve erkek çocukları üzerinde daha etkili olabilmektedir. Babaların kişilerarası güçlü yönleri, esas olarak ebeveynlik yoluyla çocuklarına aktarılmaktadır (Liu, Xu, Luo ve Li, 2018). Babalar sosyal ve ekonomik hayattaki güçlerini ve erkeksi özelliklerini çocuklarıyla ilişkisine yansıtmaktadır. Babanın çocuğuna karşı daha mesafeli, katı ve kararlı davranması (Belsky, Gilstrap ve Rovine, 1984, Popenoe, 1993) çocukların yanlış doğrudan ayırbilmelerine, söz ve davranışlarının sonuçlarını görebilmelerine katkı sağladığı görülmektedir.

Bu sonuçlara rağmen baba katılımının ergenlerin iyi oluşuna anne katılımından neden daha etkili olduğuna ilişkin alanyazındaki açıklamaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu eksikliği gidermeye yönelik yeni araştırmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

5.1.5 Baba Yakınlığının Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi:

Baba yakınlığına ilişkin sonuçlar cinsiyete göre farklılık göstermekte, kadın ergenler tarafından algılanan baba yakınlığı kadın ergenlerin ontolojik iyi oluş düzeylerini başlangıçta yordarken, yıllar içinde ortaya çıkan değişimi yordamamaktadır. Erkek ergenlerde ise hem başlangıçta hem de yıllar içindeki değişimde yordayıcıdır. Bu bulgular babaların kız ve erkek çocuklarına farklı tutum sergilediklerini (Harris ve Morgan, 1991), kızlarına oranla erkek çocuklarının gelişimine daha fazla katkı sağladıklarını gösteren araştırma sonuçlarını (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth ve Lamb, 2000) desteklerken, anne ve baba yakınlığının çocuğun cinsiyetine göre değişmediğini ileri süren çalışmaları (Bean ve Northrup, 2009; Kristjansson ve Sigfúsdóttir, 2009) desteklememektedir.

Çoğunlukla küçük çocukların ebeveynlerine odaklanan çalışmalardan elde edilen kanıtlara göre, çocukları etkilemede babaların yakınlığının, annelerin yakınlığıyla nasıl etkileşime girdiğine dair farklı görüşler vardır. Bir görüş, babaların ve annelerin yakınlığının çocuklar üzerindeki etkisinin, her bir ebeveynle bağımsız olarak ilişkili etkilerin toplamından daha fazla olabileceği yönündedir (Martin, Ryan ve Brooks-Gunn, 2007). Örneğin, yüksek yakınlığa sahip iki ebeveyn, her bir ebeveynin çocuklarıyla olumlu etkileşimlerini güçlendiren benzer ebeveynlik özelliklerini paylaşabilir. Ebeveynler arasında farklı yakınlık seviyeleri olduğunda, daha yüksek yakınlıkta olan ebeveyn, daha düşük yakınlıktaki ebeveynin etkilerini azaltabilmektedir (Chung, Phillips, Jensen, ve Lanier, 2020). Bu çalışmada anne yakınlığının etkisi her iki cinsiyetteki ergenler üzerinde görülmektedirken baba yakınlığının etkisi sadece erkek çocuklar üzerinde bulunmuştur. Bu sonucu sadece anne yakınlığının baba yakınlığının kız çocuk üzerindeki etkisini azaltmasıyla açıklamanın yeterli olmadığı görülmektedir. Erkek çocukla baba arasındaki bu ilişkinin toplumsal cinsiyet ve kültür temelinde de yorumlanması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet rolü teorisine göre çocuklar cinsiyetlerine göre toplumda oynamaları beklenen rollerin farkındadırlar (Eagly ve diğerleri, 2000). Ergenlikte kendi cinsel kimliklerine ve cinsiyetlerinin benzersiz yönlerine daha yoğun bir şekilde odaklanmaya başlarlar (Hill ve Lynch 1983). Aynı cinsiyetten ebeveyn, ergen için bir rol modeli olarak hizmet etmekte ve kendi kültüründe o cinsiyetten olmanın ne anlama geldiğine dair örnekler sunmaktadır (Fragoso ve Kashubeck 2000). Bu süreç babanın erkek çocuğunun gelişimine olan etkisini artırmaktadır.

Bu sonucun bir diğer olası nedeninin, babaların erkek çocuklarıyla kurdukları ilişki olduğu düşünülmektedir. Erken çocukluk yıllarından itibaren babaların kız ve erkek çocuklarına yönelik tutumlarında farklılıklar olduğu bilinmektedir. Babaların ergen kızlarıyla olan yakınlıkları göreceli olarak daha az olmaktadır (Harlamenkova, 2007). Nitekim babalar, kızlarına kıyasla oğullarının hayatına daha fazla dâhil olma ve onları etkileme eğilimindedir (Allgood, Beckert, ve Peterson, 2012). Gabriela (2018) yaptığı çalışmada baba katılımının erkeklerde kişisel gelişim ve yaşam amaçlarıyla ilişkiliyken, kızlarda aynı ilişkinin bulunmadığını göstermektedir. Benzer şekilde Poskrebsheva'nın (2013) çalışması babaların oğullarıyla ilişkilerine kızlarından daha fazla olumlu ilgi duyduklarını ve oğullarının yaşamına daha fazla dâhil olduklarını (onlarla daha fazla zaman geçirmek, yardım etmeye hazır olmak,

hobileri ve ilgi alanlarını biliyor olmak) gösterirken, annelerin erkek ve kız çocukları için hemen hemen aynı düzeyde pozitif ilgi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Daha çok ortak noktaları olmaları ve erkek çocuklarına rehberlik etmede daha büyük bir sorumluluk hissetmeleri de (Raley ve Bianchi 2006; Rouyer et al. 2007) cinsiyetler arası farkın oluşmasında rol oynamaktadır.

Baba yakınlığı daha çok iletişim kurma, onay verme, otorite sağlama, yön gösterme şeklinde ifade edildiği için ergenliğin ilk yıllarında her iki cinsiyet için iyi oluşa etki etmektedir. Diğer yandan babaların korumacı tutumları kızlarını daha fazla etkilemektedir. Çünkü babaların onları belirli deneyimlerden korumak için özenli çaba gösterdiği bilinmektedir (Mason, 2016). Başka bir açıklama da, babalar ve kızlarının depresyonu arasındaki ilişkilerde algılanan iletişim eksikliği ve duygusal bağlanmanın sorumlu olduğu vurgulanmaktadır (Demidenko, Manion ve Lee, 2015).

Bu araştırma verilerine göre baba yakınlığının erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşuyla ilişkisi yıllar içinde devam ederken, kadın ergenlerde bu ilişkinin devam etmemesinde babanın erkeksi özelliklerinin ve katılım şeklinin etkileri öne çıkmaktadır. Erkek ergenin babasını örnek alma ve kimlik geliştirme konularında duyduğu ihtiyaç babanın erkek çocuk üzerindeki etkisinin devamlılığını olumlu etkilemektedir. Diğer yandan babaların kız çocuklarına yönelik korumacı tutumları ve iletişim eksikliğinin kız çocuklarının babalarına karşı hissettikleri yakınlığı etkileyebilmektedir.

5.1.6 Baba Özerklik Desteğinin Ontolojik İyi Oluşla İlişkisi:

Araştırmanın sonuçlarına göre baba özerklik desteği anne özerklik desteğine göre erkek çocukların ontolojik iyi oluşu üzerinde ergenliğin ilerleyen yıllarda da gücünü korumaktadır. Baba özerklik desteğine ilişkin sonuçlar kadın ergenlerde sadece başlangıçta, erkek ergenler içinse hem başlangıç hem de zaman içindeki değişimle ilişkili bulunmuştur.

Önceden de vurgulandığı gibi, birçok yazar erkek ve kadınların ebeveyn ilişkilerinden farklı şekilde etkilendiklerini öne sürmektedir. En tipik olarak kızların sosyalleşmesinde annelerin daha önemli bir rol oynadığı (Cooksey ve Fondell, 1996; Thomas, Farrell, ve Barnes, 1996), babaların ise oğullarıyla ilişkilerinde kızlarına

oranla daha destekleyici oldukları bulunmuştur (Wilson, 1986). Annelerin çocuklarıyla daha fazla zaman geçirdikleri ve yaşamlarına daha fazla dâhil oldukları düşünüldüğünde, özerklik konusundaki bu farkın arkasında babaların en çok model alınan ebeveyn olması (Ben-Zur, 2003) ve ailede en fazla gücü kullanan kişi olmasının (Larson ve Richards, 1994) etkili olduğu söylenebilir. Kim ve Rohner (2002), geleneksel kültürlerde ailenin önemine ve bu kültürlerde aile içi ilişkilerde saygının yerine işaret ederken, babaların ailenin koruyucusu ve sorumlusu rolünden dolayı çocukların özerklik ihtiyacı üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olabildiklerini belirtmektedir.

Ebeveynler, ergenlik çağındaki çocuklarının davranışlarını geçmişte olduğu gibi etkilemeye devam etmekte (Igra ve Irwin, 1996), ebeveynlerinden bağımsızlaşıp özerkliklerini kazanma çabasındaki ergenler ise toplumdaki yerlerini yeniden tanımlaya çalışmaktadır (Coleman, 1992). Bu süreç, ebeveynlerle yakın, dostane ve sıcak ilişkiler bağlamında olabildiği gibi, ebeveynlere yabancılaşma, düşmanca ve soğuk ilişkiler bağlamında da gerçekleşebilmektedir (Ben-Zur, 2003). Ebeveynlerin ergen çocuklarıyla ilişkisini inceleyen araştırmalar ergenlik dönemindeki bireylerin anne babalarıyla ilişkilerinde uyumun çatışmadan daha çok olduğunu göstermektedir (örn; Steinberg, 1999). Ebeveynlerini daha yakın algılayan ergenlerin daha yüksek benlik saygısı ve mutluluk, daha az depresyon bildirdikleri (Field, Lang, Yando, ve Bendell, 1995; Lasko ve diğerleri, 1996) ve daha yüksek uyuma ve başetme becerisine sahip oldukları bulunmuştur (Mayseless ve Hai, 1998). Bu çalışmalar içinde baba-ergen ilişkisi üzerine araştırmalar sınırlı olmakla birlikte, babaların özerklik desteğiyle ergen sosyal yeterliliği arasındaki ilişkinin annelerin desteğinden daha güçlü olduğuna dair kanıtlar vardır (Leidy, Schofield ve Parke 2013). Babanın özerklik desteği, çocukların yakın aile dışındaki kişilerin taleplerine uyum sağlamayı öğrendiği bu dönemde annenin özerklik desteğinden daha önemli olabilmektedir (Paquette, 2004).

Özerklik desteği her yaştan ve cinsiyetten çocukların iyi olma haliyle olumlu ilişki göstermektedir (Duineveld, et al, 2017). Öz belirleme kuramına göre (Ryan ve Deci, 2000) bireyin özerkliğine ve seçme özgürlüğüne destek sağlayan ortamlar, kişinin içsel motivasyonu artırarak psikolojik iyi oluşuna katkı sağlamaktadır. Ergenlik döneminde kadın ve erkek ergenlerin temel ihtiyaçları olan kimlik oluşturma, başarma, sosyalleşme, bağımsızlaşma, kendi kararlarını ve tercihlerini oluşturma gibi

konularda babanın desteği öne çıkmaktadır. Her ne kadar babanın geçim sağlayan rolünde değişim olsa da kadınlara göre erkeklerin ekonomik açıdan daha güçlü olmaları (Kıroğlu-Bayat ve Baykal-Parıldar, 2021; Pekel, 2019; Tutar ve Yetişen, 2009), babanın toplumsal cinsiyet rolündeki etkisini arttırmaktadır.

Ergenin ihtiyaç duyduğu ilgi, sevgi, anlaşılma isteği dışında özerk ve bağımsız olma, inisiyatif alıp kendi kararlarını verme çabasına babaların cevabı daha etkili olabilmektedir. Özerkliğin toplumsal açıdan daha avantajlı konumda olan ebeveyn olarak baba tarafından desteklenmesi ergenliğin ilk yıllarında kadın ve erkek ergenin iyi oluşuna katkı sunarken, ilerleyen yıllarda erkek ergenlerin iyi oluşuna katkısını devam ettirmektedir. Diğer yandan toplumsal cinsiyet rolü kadın ergenin özerkliğini yeterince desteklemezken, erkek ergenin özerkliği lehine hizmet ederek değişimi yordamaktadır. Geleneksel kadın cinsiyet rolünün benimsendiği ailelerde kızlara daha az özerklik tanındığı görölmektedir (Bumpus, Crouter ve McHale, 2001). Batıyla kıyaslandığında Türkiye’de cinsiyet rol tanımlarına tutarlı bir şekilde kızlara göre erkek çocuklarının sosyal alanda daha aktif ve girişken olmaları yönünde desteklendikleri görölmektedir (Kındap, 2011; Tepe ve Sayıl, 2012; Yaban, 2010). Sosyal alanda ön plana çıkan bu desteklerin erkek ergenelerin daha girişken ve aktif olmalarının yanında özerk davranmalarına da katkı sağlamaktadır.

Baba özerklik desteğinin kız ve erkek ergenlerin ontolojik iyi oluşlarıyla ilişkisindeki farklılaşma alanyazındaki diğer araştırma sonuçları temelinde yorumlandığında anne ve babaların kız ve erkek çocuklarıyla kurdukları ilişkinin önemli olduğu görölmektedir. Bu ilişkilerin geliştii kültürel bağlam cinsiyet rollerine yönelik beklentileri farklılaştırmaktadır. Bu sonuçlardan hareketle erkek çocukların daha girişken ve özerk olmalarının desteklendiği geleneksel anlayışın etkisini belli düzeyde devam ettirdiği söylenebilir.

Tartışma bölümünün bu kısmına kadar olan açıklamalarda, elde edilen bulgular her bir ebeveyn algısına göre ele alınıp tartışılmıştır. Sonuçların ebeveyn algıları özelinde ele alınmasına ek olarak genel olarak değerlendirip tartışılmasının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Bu düşünceden hareketle sonuçlar önce anne, sonrasında babalık rolleri üzerinden tartışılıp yorumlanmıştır.

20. yüzyılın sonlarına doğru kültürel, sosyal ve ekonomik yaşamda etkisini giderek artan bir şekilde hissettirmeye başlayan küreselleşme süreci annenin rolünü değiştirerek anne çocuk ilişkisini yeniden düzenlemiştir (Işık, 2015). Yaşanan değişim sadece ebeveyn rollerini değil, aile içi ilişkileri, çocuğa yüklenen anlamı ve cinsiyet rollerini de değiştirmiştir. Bu değişimler kadınların yaşamında önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Kadınların iş hayatına aktif katılmaları, ekonomik olarak daha bağımsız hale gelmeleri ve kariyer basamaklarında yükselmeleri toplumsal yaşamdaki rollerini beraberinde de aile içindeki eş ve ebeveyn rollerini de etkilemiştir. Çocuk yetiştirmenin kişisel ve ekonomik sorumluluğundaki artış annelik ve babalığın eşler arasında yeniden ele alınmasını gerekli kılmış, sorumluluğun büyük ölçüde kadının omuzlarında olduğu annelik, kadın açısından zamanın, enerjinin ve mekânın kullanımına dair farklı süreçleri kapsayan geniş kapsamlı bir yelpazeyi içine almıştır (Aktaş, 2019). Annelik rolüne ilişkin sorumluluklar aile içi iletişime ve annenin çocuğuyla ilişkisine yansıyan bir boyut kazanmıştır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de anne olmanın kolay olmadığı görülmektedir (Badinter, 2011). Detaylı incelendiğinde annelikle ilgili modern bakış açısıyla geleneksel anlayışın bir arada olduğu, anne çalışıyor olsa da çocuk bakımında temel sorumlunun anne olması gerektiği düşüncesinden vazgeçilmediği, çalışan annelerin suçluluk duygularıyla birlikte hem ev içi hem de ev dışındaki sorumluluklarını yerine getirmeye çabaladığı gözlenmektedir (Bağlı ve Sevim, 2007). Annelik rolüne ilişkin toplumsal beklenti ve toplumun “iyi annelik” tanımı, anneliği yerine getirilmesi gereken birçok görev ve sorumluluklardan oluşan zor bir görev haline getirmiştir. Diğer yandan toplum tarafından kabul gören annelik rollerinin ve anne olmanın beraberinde getirdiği sorumlulukların kadınlar tarafından benimsenmiş olduğu görülmektedir (Burç, 2015). Nitekim annelerin, anneliğe ilişkin yemeyip yediren, ilgili, korumacı, fedakâr ve sahiplenici algının hakkını vererek davrandıkları söylenebilir (Bozkurt, 2019). Annelik uğruna kadın olmaya yabancılaşma uzun yıllardır kadınlar için zorlayıcı bir unsur olmaktadır. Daha açık bir anlatımla bir yandan annelik kadının kendisini gerçekleştirmesinin önemli bir aracı olarak görülürken, diğer yandan kadının kendisini gerçekleştirmesine engel hale gelebilmektedir (Sever, 2015). Kadınların çocuk merkezli bir yaşam sürmelerine yol açan bu durumun anne çocuk ilişkisine önemli ölçüde yansıdığı görülmektedir (Bayraktar, 2011). Kendinden çok çocuklarının ihtiyaçlarını ön planda tutmanın norm olduğu annelik rolünü hakkıyla yerine getirmenin kaygısı pek çok kadının gündelik yaşamını etkileyen bir duygu olmaktadır.

Artan kaygılar, anneleri çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmeye zorlarken, “aşırı ebeveynliği” annenin sırtına yüklemiş görünmektedir (Işık, 2015). Kendini farklı rolleri ve öncelikleri arasında sıkışmış hissiden, sınıfsal farklılık olmaksızın sorumluluklarına yetişmekte zorlanan kadınların özgür ve özerk davranmaları güçleşmektedir. Kendisini yeterince özgür hissedemeyen ve özgür davranamayan annelerin çocuklarının özerkliğini desteklemeleri de kolay olmamaktadır. Ayrıca ebeveynlik yükünün esas omuzlayıcısı olarak zorlanırken çocuklarının yaşamına katılımları bu zorlanmanın izini taşımakta, etkisini sadece çocuğun yaşamına katılımda değil, çocuklarının sosyo-duygusal gelişimlerinde de göstermektedir.

Sonuçlar babalık ve babalık icrası olmak üzere iki kavram (LaRossa 1988) üzerinden tartışılacak olursa paylaşılan normlar, değerler, inanışlar ve babaların nasıl davranması gerektiği algısı babalık kültürü; babaların gerçekte ne yaptığı, babaya ait davranışları ve babaların çocuk bakımına katılımı ise babalık icrası kavramıyla açıklanmaktadır (Daly 1993; LaRossa 1988). Değişen ebeveyn rollerine rağmen çocuklara ilişkin sorumluluk almada annelerin öncelikli pozisyon almaları kültür ve icra farkını ortaya koymaktadır (Wall ve Arnold 2007). Bu ayrım Türkiye’de de görülmektedir. Nitekim orta sınıf babalar üzerinden yapılan bir çalışmada bu kavramlar “ideal” ve “uygulama” kavramlarıyla ele alınmıştır (Beşpınar 2015). Bu kavramsallaşma üzerinde çalışan araştırmacıların temel çıkış noktası ise söz konusu ayrımın düşünülenin aksine eş zamanlı ilerlemediğidir. Daha açık bir anlatımla babalık rolüne ilişkin değişim hızlı olmaktayken, babalık tutumları bu hıza çoğu zaman eşlik edememektedir. Bu durum eski ve yeni rollerin birlikte görüldüğü melez bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Lazar’ın (2009) “Yeni Erkek” kavramıyla tanımladığı bu melez formun eski erkek rollerinin karşısı olmadığı ve babaların da eski erkek rollerinde sahip olduğu avantajlardan vazgeçmek istemediği görülmektedir. Türkiye üzerinde ele alacak olursak, değişen babalık rolü sanılanın aksine muhafazakâr erkekliğin bir antitezi olmamaktadır (Sancar, 2011). Değişen rollerin önceki rollerden tamamen bağımsız olmadığı, eski ve yeni rollerin harmanlanmasından oluşan melez bir formun yaygın bir şekilde karşımıza çıktığı söylenebilir.

Geçmişte sosyo-kültürel beklentiler babanın sadece evin geçimini sağlamasına yönelik iken, günümüzdeki beklentiler çocuklarıyla ve ailesiyle daha çok ilgilenip, çocuklarının yaşantısına daha çok katılmasına ve gelişiminde daha fazla sorumluluk

almasına evrilmiştir. Yaşanan toplumsal değişim aile hayatını ve beraberinde anne ve babanın rolünü derinden etkilemiştir. Bu değişimle birlikte babanın çocuk üzerindeki etkisi daha anlaşılır ve gözle görülür hale gelmiştir. Babalığın bu yeni formu babaların evin geçimini sağlama rolüyle birlikte kendi babalarına nazaran çocuklarıyla daha fazla vakit geçiren ve çocuklarının ihtiyaçları için daha fazla sorumluluk alan bir babalığa karşılık gelmektedir (Daly 1993; Wall ve Arnold 2007). Türkiye için ise bu derece keskin bir değişimden söz edilemese de, babalık rollerindeki değişimlerle yeni babalığın varlığı tartışılmaya başlanmıştır (Barutçu ve Hıdır, 2016). Tüm bu tartışmaların yapıyor olması konunun önemini göstermektedir. Ayrıca uzun yıllara yayılan değişimin babalık pratiğinde karşılık bulması zaman almaktadır.

Yukarıda özetlenen kadın ve erkeğin rollerinin yeniden inşa edilmesiyle aile içi iletişim ve ilişkilerde ortaya çıkan değişimler Kağıtçıbaşı'nın (2012) ileri sürdüğü Aile Değişim Kuramı ve kuramın önermeleriyle örtüşmektedir. Kağıtçıbaşı'nın psikolojik (duygusal) bağımlılık modeli olarak isimlendirdiği model doğurganlığın giderek düştüğünü, çocuğun maddi değeri azalırken psikolojik değerinin arttığını, erkek çocuk tercihinin geçmişe oranla azaldığını vurgulamaktadır (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). Modelin üzerinde önemli durduğu bir diğer nokta ise ebeveynlikte hem denetim hem de özerklik desteğinin olduğu duygusal bağımlılıktır. Aslında denetim ve özerklik desteğinin birlikteliği, diğer bir anlatımla çocuğun maddi değerinden psikolojik değerine yönelimin anne baba rollerindeki geleneksel ve çağdaş rollerin bir arada devam ediyor olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmanın klinik psikolojiye katkılarından en önemlisi; genelinde anne ve babanın ergen çocuklarının ontolojik iyi oluşundaki önemini, özelinde ise babanın ergenliğin farklı yıllarında önemini sürdürmeye devam ettiğini ve bu önemin erkek çocukların ruh sağlığı üzerinde daha belirgin olduğunu ortaya koymasındır.

5.2 Öneriler

Bu araştırmanın bulguları ışığında aşağıda klinik psikoloji uygulamalarına ve araştırmalarına yönelik bazı önerilere yer verilmiştir.

5.2.1 Klinik Uygulamalara Yönelik Öneriler

Sonuçlar anne ve baba katılımı, yakınlığı ve özerklik desteğinin ergenlerin ontolojik iyi oluşları üzerindeki önemini kanıtlamaktadır. Ebeveynlerin ergen çocuklarıyla ilişkisini çalışan profesyonellerin, ergenlerin anneleri ve babalarıyla ilişkilerinin ergenlerin psikolojik iyi oluşlarını farklı şekilde etkileme potansiyeline sahip olduğunu dikkate almaları gerekebilir. Bu dikkat ruh sağlığı profesyonelleriyle ebeveynlerin ergen ruh sağlığı üzerinde oynayabilecekleri kritik rollerini anlamaları açısından önemlidir. Diğer bir anlatımla, bu bilgiler ebeveynler ve ergenler arasında süregelen ilişki dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Ayrıca ergenlere yönelik psikoterapilerde ergenlerin anne babalarıyla kurdukları ilişkilerin cinsiyete göre farklılaşabildiğini ve bu ilişkinin ergenlik yıllarındaki değişimini göz önünde bulundurarak çalışmak terapide perspektif almayı, danışanı anlamayı ve empati yapmayı kolaylaştıracaktır.

Mevcut araştırmanın bulguları ergenlerle ve ergen çocuğu olan yetişkinlerle klinik ortamlarda çalışırken faydalı olabilecek birtakım uygulamalar sağlamaktadır. Son yıllarda pozitif psikolojiyle ilgili araştırmaların yapılması hız kazanmıştır ve pozitif psikoloji kavramlarından biri olan ontolojik iyi oluş klinik uygulamada giderek artan bir ilgiye sahiptir. Bu araştırma, gelişmekte olan bu alana dair bilgi sağlayabilir. Öncelikle, araştırmanın bulguları ergenlerin anne baba algılarının iyi oluşları üzerinde zamanla meydana gelen değişimi yordadığını göstermektedir. Ergenlerle çalışan terapistler, ergenlerin iyi oluşlarını artırmada ebeveynleri ile ilgili algılarının öneminin farkında olmalıdır. Dahası, bu boylamsal araştırma klinik olmayan ergen örneklemin ebeveynleri ile ilgili algılarındaki değişim hakkında bilgi verdiği için, bu alanda çalışan uzmanlar için daha geniş bir bakış açısı sunma imkânı verebilir. Daha da önemlisi, bulgular erkek ergenlerin iyi oluşlarında babaları ile ilgili algılarının (baba katılımı, yakınlığı ve özerklik desteği açısından) kilit faktör olduğunu göstermektedir. Erkek ergenlerin babalarının yakınlığını, katılımını ya da özerklik desteğini düşük bulmaları, ve böylelikle, düşük ontolojik iyi oluşa sahip olmaları nedeni ile terapi arayışı içerisine girebilirler. Oysa, onların yaşam projesiyle ilgili sorunları aslında babaları ile ilgili olumsuz algılarından kaynaklı olabilir. Bu nedenle, terapistlerin erkek ergenlerde özellikle babalarının ebeveynlik algılarıyla ilgili değerlendirme yapmaları faydalı olabilir. Ayrıca, terapistler ergen danışanları ile onların ebeveyn

algılarının iyi oluşları üzerinde önemli bir faktör olması konusunda farkındalık artırma üzerine çalışabilirler.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar aile terapisi çalışmalarında aileyi bir sistem olarak ele alan ve tüm aile üyeleri arasındaki ilişki ve etkileşime odaklanan sistem yaklaşımı temelli ekollerin önemini destekler niteliktedir. Aile terapisinde aile bireyleri arasındaki ilişkilerin özgünlüğünün ve değişkenliğinin farkında olmak ailelere yönelik terapi hizmetlerinin kalitesini arttıracaktır.

Pek çok ebeveyn ergen çocuklarıyla ilişkileri hakkında veya birbirleri ile çocuk yetiştirme konusunda problem yaşadıkları için aile terapisine başvurmaktadır. Bu nedenle, bu araştırmanın bulguları içgörü sağlaması açısından ailelerle ve ebeveynlerle çalışan terapistler için de faydalı olabilir. Ebeveynler ergen çocuklarının düşük iyi oluşları hakkındaki problemlerini terapistlerine bildirirlerken, aslında sorun çocuklarının gözünden kendilerinin daha az katılımcı, daha az yakın ve daha düşük özerklik desteği vermeleri ile ilişkili olabilir. Bu nedenle, terapistlerin ergenlerin ebeveyn algılarını değerlendirmeleri faydalı olabilir. Terapistler ergen bireylerin ebeveynlerine dair algıları hakkında onlarla daha açık iletişim kurmaları konusunda destekleyici olabilirler. Böylelikle ebeveynler ergen çocuklarının düşük iyi oluşlarına dair farkındalıklarını artırabilirler.

Tüm bunlara ek olarak, ontolojik iyi oluş görece yeni bir kavram olduğu ve hem ergen bireyler hem de aileleri üzerinde olumsuz etkiler bırakabileceği için, terapistler aile bireyleri üzerinde düşük ontolojik iyi oluşun etkilerini ve buna yol açan faktörleri göz önünde bulundurabilirler. Bu bağlamda, ergen ailelerle çalışırken değerlendirme sürecini ve terapi stratejilerini buna göre şekillendirebilirler. Örneğin, ergenlerin ebeveynlerine dair katılım, yakınlık ve özerklik desteği hakkındaki görüşleri ile ilgili bilgi toplayabilirler.

Son olarak klinik psikoloji alanında giderek daha fazla önem verilmeye başlanan koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinde etkili anne baba tutumlarını, annenin ve babanın ergen çocuklarının ruh sağlığındaki rolünü kapsamlı bir şekilde ele alacak psiko-eğitim programları geliştirilip uygulanabilir. Gelişimsel açıdan yapılabilecek çalışmalarda aileleri anne baba tutumları ve bu tutumların çocuk ve ergen ruh sağlığına etkileri konusunda bilgilendirecek seminerlere ve konferanslara yer verilebilir.

5.2.2 Klinik Araştırmalara Yönelik Öneriler

Yapılacak boylamsal çalışmalarda zamanda öncelik açısından incelemeye avantaj sağlayan Rastgele Kesişen Çapraz Gecikmeli Panel Modeli (RI-CLPM) kullanılabilir. Söz konusu model, çapraz gecikmeli etkileri tahmin ederken sabit özellik faktörlerinin kontrol edilmesini sağlayan geleneksel çapraz gecikmeli panel modelinin (CLPM) bir uzantısıdır. RI-CLPM'nin birçok psikolojik yapının zamanla değişmeyen kararlılığını daha uygun bir şekilde açıkladığı ve en az üç ölçüm noktası olduğunda CLPM'ye tercih edilebileceği ileri sürülmektedir (Mulder ve Hamaker, 2021). RI-CLPM'nin temel fikri, iki yapı arasındaki boylamsal ilişkileri, istikrarlı kişiler arası ilişkilere ve zamansal kişi içi dinamiklere ayırtırmaktır. Bu avantajları nedeniyle yapılacak yeni araştırmalarda RI-CLPM tercih edilebilir.

Ek ölçüm zaman noktaları, boylamsal analizlerin güvenilirliğini arttırmaktadır (Singer ve Willett, 2003). Dolayısıyla çocukluk ya da ön ergenlik dönemini içerecek şekilde yapılacak boylamsal çalışmalar ontolojik iyi oluşun gelişimsel seyrini ve yıllar içindeki değişiminde anne ve baba algısının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir.

Araştırmacılar anne babalık tutum ve davranışlarının çocuk üzerindeki etkisini daha derinlemesine inceleyebilmek için nitel araştırma yöntem ve tekniklerini kullanabilir. Nitel yöntemler özellikle kültüre özgü anne ve babalık özelliklerini ve bağlamsal örüntüleri derinlemesine incelemek bakımından katkı sağlayabilir.

Dyer, Day ve Harper (2014) farklı katılımcılardan alınan değerlendirmelerle ebeveyn etkilerinin karmaşıklığı hakkında daha iyi bilgi alınabildiği görüşünden hareketle, daha fazla yanıtlayıcıya duyulan ihtiyacın altını çizmektedir. Farklı aile bireylerinin ebeveyn araştırmalarına dâhil edilmesi anne ve baba tutumlarının çocuk gelişimi üzerindeki etkisinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.

Klinik ve klinik olmayan grupların birlikte çalışıldığı ve bu gruplar arasında anne baba algısının inceleneceği çalışmalar klinik psikoloji açısından önem arz etmektedir. Klinik örnekleme çalışmak sadece ergen psikopatolojisini daha iyi anlamayı değil, beraberinde anne babayla ilişkilerdeki sorunların anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Tezin giriş kısmında özetlendiği üzere anne baba ve çocuk arasındaki ilişkide ebeveynlerin çocuğun gelişimine etkileri çok sayıda araştırmayla incelenmiştir. Bu çalışmalardan farklı olarak ebeveyn tutumlarının çocuklardan etkilendiğine yönelik işlem süreç düşüncesi ileri sürülmektedir. İşlem süreç düşüncesine göre, ebeveynlik çalışmalarında eksik olan kısım çocuktan ebeveyne gelen etki kısmıdır ve bu etkinin varlığı farklı araştırmacılar tarafından çeşitli ebeveyn davranışları için desteklenmiştir (Lytton, 2000; Kerr, Stattin ve Özdemir, 2012; Pardini, 2008). Aile terapisindeki döngüsel nedensellik kavramıyla da tutarlı olan işlem süreç düşüncesi çocukların anne babalarının ebeveyn tutumlarına olan etkilerine dikkat çekmektedir. Yapılacak yeni araştırmalarda çocuk ve ergen davranışlarının ebeveynler üzerindeki etkisini ve söz konusu etkinin de çocuk ve ergenin gelişimine tesirini incelemek, karşılıklı etkinin olduğu bu döngünün daha iyi anlaşılması açısından önemli bilgiler verecektir.

Bu çalışmada sadece biyolojik anne ve babalara yönelik anne baba algısı dikkate alındığından, diğer ebeveyn figürlerinin potansiyel katkısı incelenmemiştir. Biyolojik olmayan ebeveyn katılımının ergen psikolojik iyi oluşuyla iyi düzeyde ilişkiye sahip olduğunu gösteren bulgular (Kuzucu, Bontempo, Hofer, Stallings ve Piccinin, 2014; Yuan ve Hamilton, 2006), biyolojik ebeveynler dışındaki ebeveynlerin çalışıldığı araştırmaların önemine işaret etmektedir.

Farklı cinsel yönelime sahip ergenlere/ebeveynlere ve etnik olarak çeşitlilik gösteren ailelerin ebeveynliğine yer verilecek çalışmalar yapılması toplumsal çeşitliliğin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

6 KAYNAKLAR

Açıkgöz-Karaoğlu, B. (2016). *Travma sonrası stres bozukluğu ve depresyon arasındaki ilişkide ontolojik iyi-oluşun aracılık etkisi: Bir yapısal eşitlik modellemesi çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.

Adamsons, K., O'Brien, M. ve Pasley, K. (2007). An ecological approach to father involvement in biological and stepfather families. *Fathering*, 5(2), 129-147.

Akın, D. ve Ceyhan, E. (2005). Resmi ve özel genel lise öğrencilerinin ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri açısından kendini kabul düzeylerinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(70), 69-88.

Aktaş, G. (2019). Günümüz Toplumlarında Anneliğin Değişen Biçimlerini Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerinden Değerlendirmek. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(2), 253-271.

Alfieri, S., Ranieri, S., Tagliabue, S. ve Pozzi, M. (2016). I feel good at home and with myself: How does dyadic companionship within the family affect adolescents' well-being? *Rivista Internazionale di Scienze Sociali*, (1), 3-20.

Allgood, S. M., Beckert, T. E. ve Peterson, C. (2012). The role of father involvement in the perceived psychological well-being of young adult daughters: A retrospective study. *North American Journal of Psychology*, 14(1), 95-110.

Amato, P. R. ve Fowler, F. (2002). Parenting practices, child adjustment, and family diversity. *Journal of Marriage and Family*, 64(3), 703-716.

Arım, R.G. ve Shapka, J.D. (2008). The impact of pubertal timing and parental control on adolescent problem behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 445-455.

Armsden, G. C. ve Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological wellbeing in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 427-451.

Aşkar, P. ve Yurdugül, H. (2009). Örtük büyüme modellerinin eğitim araştırmalarında kullanımı. *İlköğretim Online*, 8(2), 534-555.

Badinter, E. (2011), *Kadınlık mı Annelik mi?* (Çev: A.Ekmekçi). İstanbul: İletişim Yayınları

Bağlı, M. T. ve Sevim, S. A. (2007), *Popüler Anababalık: Aile Dergileri Üzerine Bir Araştırma*. N. Ahioglu ve N. Güney (Ed.), *Popüler Kültür ve Çocuk*, (s.127-158), Ankara: Dipnot Yayınları.

Barber, B. K. (1996) Parental Psychological Control: Revisiting a Neglected Construct. *Child Development*, 67(6), 3296-3319.

Barber, B. K. (2002). "Reintroducing parental psychological control". B. K. Barber, ve B. K. Barber (Ed.), *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents* içinde. Washington, DC: American Psychological Association, 3-13.

Barber, B. K., Stolz, H. E., Olsen, J. A. ve Maughan, S. L., (2005). Parental support, psychological control, and behavioral control: Assessing relevance across time, method, and culture. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 70, 1-151.

Barutçu, A. ve Hıdır, N. (2016). Türkiye’de Babalığın Değişen Roller:(Pro)Feminist Babala. *Fe Dergi* 8(2), 27-45.

Basow, J. (1992). *Gender Stereotypes and Roles*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.

Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907.

Baumrind, D. (1971). Harmonious Parents and Their Preschool Children. *Developmental Psychology*, 4(1), 99-102.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1), 1-103.

Baumrind, D. (1991). "Parenting styles and adolescent development". J. Brooks, R. Lerner, ve A.C. Peterson (Ed.), *The encyclopedia of adolescence* içinde. New York: Garland, 758-772.

Baumrind, D. (1996). The discipline controversy revisited. *Family Relations*, 4(4), 405-414.

Baumrind, D. (2005). Patterns of parental authority and adolescent autonomy. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 108, 61-69.

Bean, R. A. ve Northrup, J. C. (2009). Parental psychological control, psychological autonomy, and acceptance as predictors of self-esteem in Latino adolescents. *Journal of Family Issues*, 30, 1486–1504.

Belsky, J., Gillstrap, A. ve Rovine, M. (1984). The Pennsylvania infant and family development project. I. Stability and change in mother infant and father infant II. Interactions in a family setting at one, three and nine months. *Child Development*, 55, 692-705.

Belsky, J., Bell, B., Bradley, R. H., Stallard, N. ve Steward-Brown, S. L. (2007). Socioeconomic risk, parenting during the preschool years and child health age 6 years. *European Journal of Public Health*, 17, 508-513.

Benjet, C. ve Hernandez-Guzman L. (2001). Gender differences in psychological well-being of Mexican early adolescents. *Adolescence*, 36(141), 47-65.

Ben-Zur, H. (2003). Happy Adolescents: The Link between Subjective Well-being, Internal Resources, and Parental Factors. *Journal of Youth and Adolescence*, 32(2), 67–79.

Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M. H. ve Dasen, P. R. (2002). *Cross-cultural psychology. Research and applications* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Beşpınar, F. U. (2015). Between ideals and enactments: The experience of ‘New Fatherhood’ among middle class men in Turkey. Gül Özyeğin (Ed.), *Gender and Sexuality in Muslim Cultures* içinde, 95-114.

Biederman, J., Ball, S. W., Monuteaux, M. C., Mick, E., Spencer, T. J., McCreary, M., ... ve Faraone, S. V. (2008). New insights into the comorbidity between ADHD and major depression in adolescent and young adult females. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 47(4), 426-434.

Biswas-Diener, R., Diener, E., ve Tamir, M. (2004). The psychology of subjective well-being. *Daedalus*, 133(2), 18-26.

Blankenhorn, D. (1995). *Fatherless America: Confronting our most urgent social problem*. USA: Pennsylvania Harper Collins Publishers.

Bocknek, E. L., Brophy-Herb, H. E. ve Banerjee, M. (2009), Effects of parental supportiveness on toddlers' emotion regulation over the first three years of life in a low-income African American sample. *Infant Mental Health Journal*, 30, 452-476.

Bokhorst, C. L., Sumter, S. R. ve Westenberg, P. M. (2009). Social support from parents, friends, classmates, and teachers in children and adolescents aged 9 to 18 years: Who is perceived as supportive? *Social Development*, 19, 417-426.

Bolkan, C, Sano Y, De Costa J, Acock A.C. ve Day R.D. (2010). Early adolescents' perceptions of mothers' and fathers' parenting styles and problem behaviors. *Marriage & Family Review* 46, 563–579.

Bollen, K. A. ve Curran, P. J. (2006). *Latent curve models: A structural equation approach*. Hoboken, NJ: Wiley.

Bozkurt, A. (2019). *Annelik Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.

Brobhy-Herb, H.E, Stansbury K, Bocknek, E. ve Horodyski, M.A. (2012). Modeling maternal emotion-related socialization behaviors in a low-income sample: Relations with toddlers' self-regulation. *Early Childhood Research Quarterly*, 27(3), 352-364.

Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research*. Guilford publications.

Bumpus, M.F., Crouter, A.C. ve McHale, C. (2001). Parental autonomy granting during adolescence: exploring gender differences in context. *Developmental Psychology*, 37 (2), 163-173.

Burç, P. E. (2015). Popüler kültür ve annelik: Anneliğin farklı görünimleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-15.

Buss, D. (2000). The Evolution of Happiness. *American Psychologist*, 55, 93-108.

Busseri, M. A. ve Sadava, S. W. (2011). A Review of the Tripartite Structure of Subjective Well-Being : Implications for Analysis, and Synthesis. *Personality and Social Psychology Review*, 15(3) 290-314

Spera, C. (2006) Adolescents' perceptions of parental goals, practices, and styles in relation to their motivation and achievement. *Journal of Early Adolescence*, 26, 456-490.

Cabrera, N., Tamis-LeMonda, C., Bradley, R., Hofferth, S. ve Lamb, M. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 21, 127-136.

Chao, R. C. L. (2012). Managing perceived stress among college students: The roles of social support and dysfunctional coping. *Journal of College Counseling*, 15(1), 5-21.

Chao, R. K. (1994). Beyond parental control and authoritarian parenting style: Understanding Chinese parenting through the cultural notion of training. *Child Development*, 65, 1111-1119.

Cheung, G. W. ve Rensvold, R. B. (1999). Testing factorial invariance across groups: a reconceptualization and proposed new method. *Journal of Management*, 25(1), 1-27.

Cheung, G. W. ve Rensvold, R. B. (2002). Evaluating goodness-of-fit indexes for testing measurement invariance. *Structural Equation Modeling*, 9(2), 233-255.

Chung, G., Phillips, J., Jensen, T. M. ve Lanier, P. (2020). Parental Involvement and Adolescents' Academic Achievement: Latent Profiles of Mother and Father Warmth as a Moderating Influence. *Family Process*, 59(2), 772-788.

Cihangir-Çankaya, Z. (2005). Öz-Belirleme Modeli: Özerklik desteği, İhtiyaç doyumu ve iyi olma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 23-31.

Claes, M., Perchee, C., Miranda, D., Benoit, A., Bariaud, F., Lanz, M., ... Lacourse, E. (2011). Adolescents' perceptions of parental practices: A cross-national comparison of Canada, France and Italy. *Journal of Adolescence*, 34, 225-238.

Coker, J. K. ve Borders, L. D. (2001). An analysis of environmental and social factor affecting adolescent problem drinking. *Journal of Counseling & Development*, 79, 200-208.

Collins W. A. ve Laursen B. (2004). Parent-adolescent relationships and influences. In Lerner R. M., Steinberg L. (Ed). *Handbook of adolescent psychology* (2nd ed). John Wiley & Sons, Inc, Hoboken.

Coltrane, S. (1990). Birth timing and division of labor in dual-earner families. *Journal of Family Issues*, 11(2), 157-181.

Coltrane, S. (1995). The future of fatherhood: Social, demographic and economic influence on men's family involvement. W. Marsiglio (Ed), *Fatherhood contemporary theory, research and social policy* içinde. Thousand Oaks, California Sage.

Compas, B. E., Slavin, L. A., Wagner, B. M. ve Vannatta, K. (1986). Relationship of life events and social support with psychological dysfunction among adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 15, 205-221.

Cooke, D. J., Kosson, D. S. ve Michie C. (2001). Psychopathy and ethnicity: Structural, item, and test generalizability of the Psychopathy Checklist-Revised in Caucasian and African American participants. *Psychological Assessment*, 13(4), 531-542.

Cooksey, E. C. ve Fondell, M. M. (1996). Spending time with his kids: Effects of family structure on fathers' and children's lives. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 693-707.

Cookston, J. ve Finlay, A. (2006). Father Involvement and Adolescent Adjustment: Longitudinal Findings from Add Health. *Fathering* 4(2), 137-158.

Corwyn, R. F. ve Bradley, R. H. (2016). Fathers' autonomy support and social competence of sons and daughters. *Merrill-Palmer Quarterly*, 62(4), 359-387. <https://doi.org/10.13110/merrpalmquar1982.62.4.0359>

Cotterell, J. L. (1992). The relation of attachments and supports to adolescent well-being and school adjustment. *Journal of Adolescent Research*, 7, 28-42.

Coty, M. B. ve Wallston K. A. (2010). Problematic social support, family functioning and subjective well-being in women with rheumatoid arthritis. *Women and Health*, 50(1), 53-70.

Cripps, K. ve Zyromski, B. (2009). Adolescents' Psychological Well-Being and Perceived Parental Involvement: Implications for Parental Involvement in Middle Schools. *RMLE Online*, 33(4), 1-13.

Cristopher, J. C. (1999). Situating psychological well-being. *Journal of Counseling and Development*, 77, 141-152.

Crockenberg, S., Jackson, S. ve Langrock, A. M. (1996). Effects of parenting and gender on children's social competence. M. Killen (Ed.), *Children's autonomy, social competence, and interactions with adults and other children* içinde. San Francisco: Jossey-Bass.

Çakır, Y. ve Palabıyıkoglu, R. (1997). Gençlerde sosyal destek-Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin güvenirlik ve geçerlik çalışması, *Kriz Dergisi*, 5(1), 15-24.

Daly, K. (1993). Reshaping fatherhood: Finding the models. *Journal of Family issues* 14(4), 510-530.

Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.

Davey, A. ve J. Savla. (2010). *Statistical Power Analysis with Missing Data A Structural Equation Modeling Approach*. New York: Taylor and Francis Group, LLC.

Day, R.D. ve Padilla-Walker, L.M. (2009). Mother and Father Connectedness and involvement during early adolescence. *Journal of Family Psychology*, 23(6), 900-904.

Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.

Demidenko, N., Manion, I. ve Lee, C. M. (2015). Father-daughter attachment and communication in depressed and nondepressed adolescent girls. *Journal of Child Family Studies*, 24, 1727-1734.

Demir, E. K., Çüm, S., Gelbal, S. ve Kışla, T. (2018). Kayıp veriler yerine yaklaşık değer atamak için kullanılan gelişmiş yöntemlerin farklı koşullar altında karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45, 230-249.

Deutsch, F. M., Servis, L. J. ve Payne, J. D. (2001). Paternal participation in childcare and its effects on children’s self-esteem and attitudes toward gendered roles. *Journal of Family Issues*, 22, 1000-1024.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.

Diener, E., Suh, E. ve Oishi, S. (1997). Recent findings on subjective well-being. *Indian Journal of Clinical Psychology*, March.

Diener, E. ve Lucas, R. E. (2000). “Subjective emotional well-being running head: Emotional well-being”. M. Lewis ve J. M. Haviland (Ed.), *Handbook of emotions* içinde. New York: Guilford Press, 325-337.

Diener, E., Wirtz, D., Biswas-Diener, R., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., ve diğerleri (2009). New measures of wellbeing. *Social Indicators Research Series*, 39, 247-266.

Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S. ve Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicators Research*, 97, 143-156.

Doğan, T. (2008). Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 30-44.

Doğan, A. (2017). *Bağlanma ile depresyon ilişkisinde ontolojik iyi-oluş ve duygusal zekânın aracılık rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.

Downie, M., Chua, S.N., Koestner, R., Barrios, M., Rip, B. ve M'Birkou, S. (2007). The relations of parental autonomy support to cultural internalization and well-being of immigrants and sojourners. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 13, 241-249.

Doyle, A. B. ve Markiewicz, D. (2005). Parenting, marital conflict and adjustment from early to mid-adolescence: Mediated by adolescent attachment style? *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 97-110.

Dunn, E., Aknin, L. B. ve Norton, M. I. (2008). Spending money on others promotes happiness. *Science*, 319, 1687-1688.

Dural, S., Somer, O. Korkmaz, M., Can, S. ve Öğreten, T. (2010). Zamana Bağlı Değişimin İncelenmesi: Örtük Gelişme Modelleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 1-13.

Durbin, D., Darling, N, Steinberg, L. ve Brown, B. (1993). Parenting style and peer group membership among European-American adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 3, 87-100.

Dyer, W. J., Day, R. D. ve Harper, J. M. (2014). Father involvement: Identifying and predicting family members' shared and unique perceptions. *Journal of Family Psychology*, 28(4), 516-528.

Eisenbarth, C. (2012). Does self-esteem moderate the relations among perceived stress, coping, and depression? *College Student Journal*, 46(1), 149-157.

Elicker, J., Englund, M. ve Sroufe, L. A. (1992). "Predicting peer competence and peer relationships in childhood from early parent-child relationships". R.D. Parke ve G.W. Ladd (Ed.), *Family-peer relationships: Modes of linkage* içinde. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 77-106

Farkas, S. M. ve Grolnick, W. S. (2010). Examining the components and concomitants of parental structure in the academic domain. *Motivation and Emotion*, 34, 266-279.

Erikson, E. H. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı* T.B. Üstün ve V. Şar (çev), Ankara, Birey ve Toplum.

Erkman, F. ve Rohner, P. R. (2006). Youths' perceptions of corporal punishment, parental acceptance, and psychological adjustment in a Turkish metropolis. *Cross-Cultural Research*, 40(3), 250-267.

Fan, X. ve Sivo, S. A. (2005). Sensitivity of fit indexes to misspecified structural or measurement model components: Rationale of two-index strategy revisited. *Structural Equation Modeling*, 12(3), 343-367.

Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A.G. ve Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods*, 39, 175-191.

Feldman-Barrett, L., Lane, R. D., Sechrest, L. ve Schwartz, G. E. (2000). Sex differences in emotional awareness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(9), 1027-1036.

Field, T., Lang, C., Yando, R. ve Bendell, D. (1995). Adolescents' intimacy with parents and friends. *Adolescence*, 30, 133-140.

Fiorelli, C., Capitello, T. G., Barni, D., Buonomo, I. ve Gentile, S. (2019). Predicting adolescent depression: The interrelated roles of self-esteem and interpersonal stressors. *Frontiers in psychology*, 10(565), 1-6.

Flouri, E. ve Buchanan, A. (2002). Life satisfaction in teenage boys: The moderating role of father involvement and bullying. *Aggressive Behavior*, 28, 126-133.

Flouri, E. ve Buchanan, A. (2003). The role of father involvement and mother involvement in adolescents' psychological well-being. *British Journal of Social Work*, 33(3), 399-406.

Formoso, D., Gonzales, N. A., Barrera, M. ve Dumka, L. E. (2007). Interparental relations, maternal employment, and fathering in Mexican American families. *Journal of Marriage and Family*, 69, 26-39.

Frankel, V. (1988). *İnsanın anlam arayışı*. Ankara: Okyanus Kitapevi.

Fredrickson, B. L. ve Kahneman, D. (1993). Duration neglect in retrospective evaluation of affective episodes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 45-55.

Fry, P. S. (2000). Religious involvement, spirituality and personal meaning for life: Existential predictors of psychological wellbeing in community-residing and institutional care elders. *Aging & Mental Health*, 4(4), 375-387.

Gabriela, Š. (2018). The role of father involvement in psychological well-being of the role of father involvement in psychological well-being of university students.

Gallese, V. ve Metzinger, T. (2003). Motor ontology: the representational reality of goals, actions, and selves. *Philosophical Psychology*, 16(3), 365-388.

Green, E. P., Cho, H., Gallis, J. ve Puffer, E. S. (2019). The impact of school support on depression among adolescent orphans: A cluster-randomized trial in Kenya. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 60(1), 54-62.

Greenspoon, P. J. ve Saklofske, D. H. (2000). Toward an integration of subjective well-being and psychopathology. *Social Indicators Research*, 54, 81-108.

Greenspan, S. (2006). Rethinking “harmonious parenting” using a three-factor discipline model. *Child Care in Practice*, 12(1), 5-12.

Grolnick, W. S., Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1997). “Internalization within the family: The self-determination theory perspective”. J. E. Grusec ve L. Kuczynski (Ed.) *Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory* içinde. New York: Wiley, 135-161.

Guillon, M. S., Crocq, M. A. ve Bailey, P. E. (2003). The relationship between self-esteem and psychiatric disorders in adolescents. *European Psychiatry*, 18(2), 59-62.

Gül, E. (2016). *Ergenlerde sosyal görünüş kaygısı ve sosyal karşılaştırmanın fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel çarpıtmalarla ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.

Gür, A. (1996). *Ergenlerde depresyon ve benlik saygısı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gustavsson, J. P., Eriksson, A. K., Hilding, A., Gunnarsson, M. ve Östensson, C. G. (2008). Measurement invariance of personality traits from a five-factor model perspective: multi-group confirmatory factor analyses of the HP5 inventory. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(5), 459-473.

Halpenny, A. M. (2010). *Parents’ Perspectives on Parenting Styles and Disciplining Children*. Dublin: The National Children’s Strategy Research Series.

Harlamenkova N. E. (2007). The role of the father in gender identity development. *Psihologicheskij zhurnal*, 3(28), 56-64.

Harris, K. M. ve Morgan, S. P. (1991). Fathers, sons and daughters differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 531-544.

Harris, K. M., Furstenberg, F. F. ve Marmer, J. K. (1998). Paternal involvement with adolescents in intact families: The influence of fathers over the life course. *Demography*, 35(2), 201-216.

Harter, S. (1990). “Causes, correlates, and the functional role of global self-worth: A lifespan perspective”. J. Kolligian ve R. Sternberg (Eds.), *Perceptions of competence and incompetence across the lifespan* içinde. New Haven: Yale University Press. 67-98.

Havighurst, R. J. (1972). *Developmental tasks and education*. New York: David McKay Company.

Haybron, D. M. (2014). Two Philosophical Problems in the Study of Happiness *Journal of Happiness Studies*, 1, 207-225.

Hess, U. ve Kirouac, G., (2000). "Handbook of emotion", M. Lewis ve J. Haviland-Jones (Ed.), *Emotion expression in Groups* içinde. New York, NY: Guilford Press, 368-381.

Hindelang, R. L., Dwyer, W. O. ve Leeming, F. C. (2001). Adolescent risk-taking behavior: a review of the role of parental involvement. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 31, 67-83.

Hoffman, M. A., Ushpiz V. ve Levy-Shiff, R. (1988). Social support and self-esteem in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence* 17, 307-316.

Holmbeck, G. N., Paikoff, R. L. ve Brooks-Gunn, J. (1995). Parenting adolescents. Bornstein, M. H. (ed.), *Handbook of Parenting: Vol. 1. Children and Parenting* içinde. Erlbaum, Hove, UK

Hosley, C. A. ve Montemayor, R. (1997). Fathers and adolescents. M. E. Lamb (Ed.), *The role of the fathers in child development* içinde. New York: John Wiley.

Huppert, F.A. (2009). Psychological well-being: Evidence regarding its causes and consequences. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 1(2), 137-164.

Hwang, C.P. ve Lamb, M.E. (1997). Father involvement in Sweden: A longitudinal study of its stability and correlates. *International Journal of Behavioral Development*, 21, 621-32.

Igra, V. ve Irwin, C. E. (1996). Theories of adolescent risk-taking behavior. DiClement, R. J., Hansen, W. B., and Ponton, L. E. (ed.), *Handbook of Adolescent Health Behavior* içinde. Plenum, New York, pp. 35-51.

Işık, S. Y. (2015). Küresel Kültürel Değişim ve 'Yeni' Annelik: Ankara Kamil Ocak Mahallesi Örneği. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 13(50), 48-75

Iurino, K. Ve Saucier, G. (2020). Testing Measurement Invariance of the Moral Foundations Questionnaire across 27 countries. *Assessment*, 27(2), 365-372.

Jaffe, M., Gullone, E. ve Hughes, E.K. (2010). The roles of temperamental dispositions and perceived parenting behaviors in the use of two emotion regulation strategies in late childhood. *Journal of Developmental Psychology*, 31(1), 47- 59

Jorm, A. F., Dear, K. B. G., Rodgers, B., ve Christensen, H. (2003). Interaction between mother's and father's affection as a risk factor for anxiety and depression symptoms: Evidence for increased risk in adults who rate their father as having been more affectionate than their mother. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38(4), 173-179

Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Scientific Software International Inc, Chicago.

Kaba, İ. (2020). Ontolojik İyi-Oluş (Yaşam Projesi), *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(1),143-154

Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D. ve Bekman, S. (2001). Long-term effects of early intervention: Turkish low-income mothers and children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 22, 333-361.

Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2005). Value of Children and Family Change: A Three-Decade Portrait from Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 54(3), 317-337.

Kagıciyasi, C. (2007). Family, Self, and Human Development across Cultures. Lawrence Erlbaum Associates: London.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, aile ve insan gelişimi*. Kültürel psikoloji. Koç Üniversitesi.

Kashdan, T. B. (2003). The assessment of subjective well-being (issues raised by the Oxford Happiness Questionnaire). *Personality and Individual Differences*, 52(5) 283-295.

Kashdan, T. B., Biswas-Diener, R. ve King, L. A. (2008). Reconsidering happiness: The costs of distinguishing between hedonics and eudaimonia. *The Journal of Positive Psychology*, 3, 219-233.

Kasser, T. ve Ryan, R. M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22 (3), 280-287.

Kelloway, E. K. (2015). Using Mplus for Structural Equation Modeling. Thousand Oaks, CA: Sage.

Kenny, E. ve Gallager, L. A. (2002). Instrumental and social/relational correlates of perceived maternal and paternal attachment in adolescence. *Journal of Adolescence*, 25 (2), 203-219.

Kerr, M., Stattin, H. ve Özdemir, M. (2012). Perceived parenting style and adolescent adjustment: Revisiting directions of effects and the role of parental knowledge. *Developmental Psychology*, 48(6), 1540–1552.

Keyes, C. L. M., Shmotkin, D. ve Ryff, C. D. (2002). Optimizing Well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007-1022.

Khaleque, A. ve Rohner, R. P. (2012). Transnational relations between perceived parental acceptance and personality dispositions of children and adults a meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 16(2), 103-115.

Khaleque, A. (2013). Perceived parental warmth and children's psychological adjustment, and personality dispositions: A meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 22(2), 297-306.

Kındap, Y. (2011). *Kendini Belirleme Kuramı temelinde ergenlikte destekleyici ebeveynlik, akademik ve sosyal uyum ve kendini belirleme düzeyi arasındaki ilişkilerin boylamsal olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kıroğlu-Bayat, İ. ve Baykal-Parıldar, B. (2021). Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığının Yarattığı Engeller: Çalışma Yaşamında Varolmaya Çalışan Kadın. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 3, 745–762.

King, V. ve Sobolewski, J. M. (2006). Nonresident fathers' contributions to adolescent well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68(3), 537-557.

Kocayörük, E. (2009). The Prediction Level of Attachment to Mother Father and Peer for Adolescents' Adjustment, (January 2009). Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/266107398>

Kocayörük, E. (2012). Öz-belirleme kuramı açısından ergenlerin anne baba algısı ile duyuşsal iyi oluşları Arasındaki İlişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 24-37.

Kocayörük, E. (2012). The Adaptation of Perception of Parent Scale (Pops) Into the Turkish Culture. *The International Journal of Educational Researchers*, 3(2), 1-9.

Kocayörük, E. (2012). The Perception of Parents and Well-Being of Adolescents: Link with Basic Psychological Need Satisfaction. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 3624-628.

Kocayörük, E., Altıntaş, E., ve İçbay, M. A. (2015). The perceived parental support, autonomous-self and well-being of adolescents: A Cluster-Analysis Approach. *Journal of Child and Family Studies*, 24(6), 1819-1828.

Konur, N. T. (2018). *Madde bağımlılığı tanısı almış bireylerde yaşam pozisyonları ile depresyon arasında ontolojik iyi oluşun aracılık rolünün incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.

Korkut, F. (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kosterman, R., Haggerty, K. P., Spoth, R. ve Redmond, C. (2004). Unique influences of mothers and fathers on their children's antisocial behavior. *Journal of Marriage and Family*, 66, 762–778.

Kristjansson, A. L. ve Sigfúsdóttir, I. D. (2009). The role of parental support, parental monitoring, and time spent with parents in adolescent academic achievement in Iceland: A structural model of gender differences. *Scandinavian journal of educational research*, 53(5), 481-496.

Kula, D. M. (2018). *Genç yetişkinlerin ebeveyn yetkinliklerinin evlilik doyumu ve algıladıkları anne-baba davranışları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kuzucu, Y., Gülcü, M., Adalı, E. ve Özer E. (2020a) Ergenlerde Benlik Saygısı ve Sosyal Desteğin Depresyon Semptomlarıyla İlişkisi: Yaşam Amaçlarının Aracılık Rolü. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 79-106

Kuzucu, Y., Kögercin, A.U. ve Çuhaci, A. (2020b). Ergenlerde Sosyal Sorun Çözme, Stresle Baş Etme ve Sosyal Desteğin Problemlili İnternet Kullanımıyla İlişkisi: Olumsuz ve Olumlu Duyguların Aracılık Rolü. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt*, 17, 17–34.

Kuzucu, Y. ve Şimşek, Ö.F. (2013). Self-Determined Choices and Consequences: The Relationship between Basic Psychological Needs Satisfactions and Aggression in Late Adolescents. *The Journal of General Psychology*, 140(2), 110-129.

Kuzucu, Y., Bontempo, D. E., Hofer, S. M., Stallings, M. C. ve Piccinin, A. M. (2014). Developmental Change and Time-Specific Variation in Global and Specific Aspects of Self-Concept in Adolescence and Association with Depressive Symptoms. *Journal of Early Adolescence*, 34(5), 638–666.

Kuzu-Taştı, D. (2014) Erken dönem uyumsuz şemalar ile depresyon ilişkisinin açıklanmasında ontolojik iyi oluş değişkeninin aracı rolü: Bir yol analizi çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.

Laible, D. J, Carlo, G. ve Roesch, S. C. (2004). Pathways to self-esteem in late adolescence: The role of parent and peer attachment, empathy, and social behaviors. *Journal of Adolescence* 27, 703-716.

Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & Family Review*, 29(2/3), 23-42.

Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. ve Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families”. *Child Development*, 62(5), 1049-1065.

LaRossa, R. (1988). Fatherhood and social change. *Family relations*, 37(4), 451-457.

Larsen, R. J. ve Diener, E. (1987). Emotional response intensity as an individual difference characteristic. *Journal of Research in Personality*, 21, 1-39.

Lasko, D. S., Field, T. M., Gonzalez, K. P., Harding, J., Yando, R. ve Bendell, D. (1996). Adolescent depressed mood and parental unhappiness. *Adolescence*, 31, 49-57.

Lazar, M. M. (2000). Gender, discourse and semiotics: The politics of parenthood representations. *Discourse & Society*, 11(3), 373-400.

Lerner, R. M. ve Steinberg, L. (2004). *Handbook of adolescent psychology, volume 1: Individual bases of adolescent development*. New York: Wiley.

Lewis, C. ve Lamb, M. E. (2003). Fathers' influences on children's development: The evidence from two-parent families. *European Journal of Psychology of Education*, 18(2), 211-228.

Lieberman, M., Doyle, A. B., ve Markiewicz, D. (1999). Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70, 202-213.

Lucas, R. E. ve Diener, E. (2008). "Subjective well-being". M. Lewis, J. M. Haviland-Jones, ve L. F. Barrett (Eds.), *Handbook of emotions* içinde. The Guilford Press, 471-484.

Liu, L., Xu, L., Luo, F. ve Li, Y. (2018). Intergenerational transmission of interpersonal strengths: The role of parent gender, family processes, and child characteristics. *Journal of Adolescence*, 67, 66-76.

Lytton, H. (2000). Toward a model of family-environmental and child biological influences on development. *Developmental Review*, 20, 150-179.

Maccoby, E. E. ve Martin, J. A. (1983). "Socialization in the context of the family: Parent-child interaction". P. H. Mussen (Series Ed.) ve E. M. Hetherington (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vo.4. Socialization, personality, and social development* içinde. New York: Wiley, 1-101.

Mardia, K. V. (1970). Measures of multivariate skewness and kurtosis with applications. *Biometrika*, 57, 519-530.

Marks, L. ve Palkovitz, R. (2004). American fatherhood types: The good, the bad, and the uninterested. *Fathering*, 2(2), 113-129.

Markus, H. L. ve Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224-253.

Marsh, H. ve Grayson, D. (1994). Longitudinal confirmatory factor analysis: common, time-specific, item-specific, and residual-error components of variance. *Structural Equation Modeling*, 1(2), 116-145.

Martin, A., Ryan, R. M. ve Brooks-Gunn, J. (2007). The joint influence of mother and father parenting on child cognitive outcomes at age 5. *Early Childhood Research Quarterly*, 22(4), 423-439.

Mason, H. O. (2016). Perceived African American Father's and Mother's Involvement on Adult Children's Mental Health. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 6(2), 195.

Maslow, A. (1968). *Toward a psychology of being*. Princeton, N.J., Van Nostrand.

Mayseless, O. ve Hai, I. (1998). Leaving home transition in Israel: Changes in parent-adolescent relationships and adolescents' adaptation to military service. *International Journal of Behavioral Development*, 22, 589-609.

- McElhaney, K.B., Porter, M.R., Thompson, L.W. ve Allen, J.P. (2008). Apples and oranges: divergent meanings of parents' and adolescents' perceptions of parental influence. *Journal of Early Adolescence*, 28, 206–229
- Meade, A. W., Lautenschlager, G. J. ve Hecht, J. E. (2005). Establishing measurement equivalence and invariance in longitudinal data with item response theory. *International Journal of Testing*, 5(3), 279-300.
- Meredith, W. (1993). Measurement invariance, factor analysis and factorial invariance. *Psychometrika*, 58(4), 525-543.
- Milfont, T. L. ve Fischer, R. (2015). Testing measurement invariance across groups: Applications in cross- cultural research. *International Journal of Psychological Research*, 3(1), 111-130.
- Moksnes, U. K., Moljord, I. E., Espnes, G. A. ve Byrne, D. G. (2010). The Association between Stress and Emotional States in Adolescents: The Role of Gender and Self-Esteem. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 430-435.
- Moksnes, U. K. ve Reidunsdatter, R. J. (2019). Self-esteem and mental health in adolescents—level and stability during a school year. *Norsk Epidemiologi*, 28(1-2), 56-97.
- Morsünbül, Ü. (2012). Özerklik ve Ruh Sağlığına Etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 260-278.
- Mulder, J. D. ve Hamaker, E. L. (2021). Three Extensions of the Random Intercept Cross-Lagged Panel Model. *Structural Equation Modeling*, 28(4), 638–648.
- Muris, P. (2006). Maladaptive schemas in non-clinical adolescents: relations to perceived parental rearing behaviors, big five personality factors and psychopathological symptoms. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 13,405-413.
- Muthén, L.K. ve Muthén, B.O. (1998-2017). *Mplus User's Guide*. Eighth Edition. Los Angeles, CA: Muthén & Muthén
- Myers, J. E., Sweeney, T. J. ve Witmer, M. (2000). The well of wellness counseling for wellness. *Journal of Counseling and Development*, 78, 251-266.
- Noller, P. ve Callan, V. J. (1990). Adolescents' perceptions of the nature of their communication with parents. *Journal of Youth and Adolescence*, 19 (4), 349-362.
- Neugarten, B.L. (1968) *Middle Age and Aging: A Reader in Social Psychology*. Chicago, University of Chicago Press.
- Orth, U., Robins, R. W. ve Roberts, B. W. (2008). Low self-esteem prospectively predicts depression in adolescence and young adulthood. *Journal of Personality and Individual Differences*, 95, 695-708.

Öngen, D. (2004). Özerklik Kazanma Sürecinde Ergen-Anne ile Ergen-Baba İlişkileri Arasındaki Farklılıklar. *Eğitim ve Bilim*, 29(131), 3-13.

Ong, A.C. (2010 Aralık). Parenting behaviors and adolescents' psychosocial adjustment Choo AARE Conference, Australia: Sydney. <https://repository.nie.edu.sg/bitstream/10497/17632/1/AARE-2000-OngAC.pdf>

Özdal, F. (2005). Baba yoksunu olan ve anne-babası ile yaşayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 255-267.

Özdemir, Y. ve Çok, F. (2011). Ergenlikte Özerklik Gelişimi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 4-36.

Özdikmenli, D. G. (2009). Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara Genel Bir Bakış. *Akademik İncelemeler*. 4, 57-80.

Özen, Y. (2010). Kişisel sorumluluk bağlamında öznel ve psikolojik iyi oluş (sosyal psikolojik bir değerlendirme). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 4, 46-58.

Pallant, J. (2005). *SPSS Survival Manual: A Step-by-Step Guide to Data Analysis Using SPSS for Windows*. Australia: Australian Copyright.

Pardini, D. A. (2008). Novel insights into longstanding theories of bidirectional parent-child influences: Introduction to the special section. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 627-631.

Park, H. S. (2007). *Effects of social support, coping strategies, self-esteem, mastery, and religiosity on the relationship between stress and depression among Korean immigrants in the United States: structural equation modeling*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Austin: The University of Texas.

Park, N., Peterson, C., ve Seligman, M. E. (2004). Strengths of character and well-being. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23(5), 603-619.

Pathak, S. (2012). Parental Monitoring and Self-disclosure of Adolescents. *Journal of Humanities and Social Science*. 5(2), 1-5.

Paulson, S. E. (1994). Relations of parenting styles and parental involvement with ninth-grade students' achievement. *Journal of Early Adolescence*, 14, 250-267.

Pekel, E. (2019). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kadının Çalışma Hayatındaki Konumu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 05(01)30-39.

Pellerin, L.A. (2005). Applying Baumrind's parenting typology to high schools: toward a middle-range theory of authoritative socialization. *Social Science Research*, 34, 283-303.

Popenoe, D. (1993). Parental androgyny. *Society*, September-October, 5-11.

Poskrebysheva, N. N. (2013). Gender characteristics of parent-child relationships in adolescence. *Modern Research of Social Problems*, 8(28), 1-23.

Preacher, K. J. (2010). “Latent growth curve models”. G. R. Hancock ve R. O. Mueller (Ed.), *The reviewer's guide to quantitative methods in the social sciences* içinde. London: Routledge, 185-198.

Quatman, T. ve Watson, C. M. (2001). Gender differences in adolescent self-esteem: An explanation of domains. *Journal of Genetic Psychology*, 162, 93-117.

Rafaeli E., Bernstein D.P. ve Young, J. (2011). *Schema therapy: Distinctive features*. New York: Routledge.

Rohner, R. P. (1975). They love me, they love me not: A worldwide study of the effects of parental acceptance and rejection. *Human Relations Area Files*.

Rohner, R. P. ve Rohner E. C. (1981). Parental acceptance-rejection and parental control: Cross-cultural codes. *Ethnology*, 20(3), 245-260.

Rohner, R. P. (1986). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance rejection theory*. Sage Publications, Inc.

Rohner, R. P. (2004). The parental “acceptance-rejection syndrome”: universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, 59(8), 830-840.

Rohner, R. P. ve Khaleque, A. (2010). Testing central postulates of parental acceptance- rejection theory (PARTheory): A meta-analysis of cross-cultural studies. *Journal of Family Theory & Review*, 2(1), 73-87.

Rohner, R.P. (2016). Introduction to interpersonal acceptance-rejection theory: Methods, evidence and implications. www.csiar.unconn.edu adresinden alınmıştır.

Roothman, B., Kirsten, D. K. ve Wissing, M. P. (2003). Gender differences in aspects of psychological well-being. *South African Journal of Psychology*, 33, 212-218.

Russell, A., ve Saebel, J. (1997). Mother-son, mother-daughter, father-son, and father-daughter: Are they distinct relationships? *Developmental Review*, 17, 111–147.

Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000a). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *The American Psychologist*, 55(1), 68-78.

Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000b). The darker and brighter sides of human existence: basic psychological needs as a unifying concept. *Psychological Inquiry*, 11(4), 319-338.

Ryff, C.D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 1069-1081.

Ryff, C. D. ve Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of personality and social Psychology*, 69(4), 719-727.

Sancar, S. (2011). *Erkeklik: İmkânsız İktidar. Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Santrock, J.W. (2004) *Educational Psychology*. 2nd Edition, McGraw-Hill, New York.

Santrock, J.W. (2012). *Life-Span Development*, 14th Ed. McGraw-Hill. New York, NY.

Savin-Williams, R. ve Berndt, T. J. (1990). Friendship and peer relations. S. S. Feldman ve G. R. Elliott (Ed.), *At the threshold: The developing adolescent* içinde. Cambridge; MA: Harvard University Press, 277–307.

Sayer, A. G. ve Cumsille, P. E. (2001). Second-order latent growth models. In L. M. Collins ve A. G. Sayer (Ed.), *New methods for the analysis of change* içinde. American Psychological Association.

Scabini E., Lanz M. ve Marta E. (1999). Psychosocial adjustment and family relationships: A typology of Italian families with a late adolescent. *Journal of Youth and Adolescence*, 28(6), 633-644.

Schaefer, E.S. (1965) Children's Reports of Parental Behavior: An Inventory, *Child Development*, 36(2), 413-424.

Scheier, M. F. ve Carver, C. S. (2003). “Self-regulatory processes and responses to health threats: Effects of optimism on well-being”. J. Suls ve K. A. Wallston (Ed.), *Social psychological foundations of health and illness* içinde. Malden, MA: Blackwell, 395-428

Schmitt, N. (1982). The use of analysis of covariance structures to assess beta and gamma change. *Multivariate Behavioral Research*, 17(3), 343-358.

Seligman, M. E. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.

Seligman, M. E. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy. *Handbook of positive psychology*, 2(2002), 3-12.

Seligman, M. E., Steen, T. A., Park, N. ve Peterson, C. (2005). Positive psychology progress: empirical validation of interventions. *American Psychologist*, 60 (5), 410.

Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. Free Press.

Sever, M. (2015). Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter’den Kadınlık mı Annelik mi? Tina Miller’dan Annelik Duygusu: Mitler ve deneyimler ve

Corinne Maier'den No Kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması. *Fe Dergi* 7, (2), 72-86.

Shek, D. T. L. (1998). A longitudinal study of the relations between parent-adolescent conflict and adolescent psychological well-being. *Journal of Genetic Psychology*, 159(1), 53-67.

Shields, S. A. (1995). The role of emotions belief and values in gender development. In N. Eisberg (Ed.), *Review of personality and social psychology* (Vol. 15, pp. 212-232). Thousand Oaks: CA: Sage.

Sheldon, K. M., Ryan, R. ve Reis, H. T. (1996). What makes for a good day? Competence and autonomy in the day and in the person. *Personality and social psychology bulletin*, 22(12), 1270-1279.

Silk, J. S., Morris, A. S., Kanaya, T. ve Steinberg, L. (2003). Psychological Control and Autonomy Granting: Opposite Ends of a Continuum or Distinct Constructs. *Journal of Research on Adolescence*, 13(1), 113-128.

Singer, J. D. ve Willett, J. B. (2003). *Applied longitudinal analysis modeling: Change and event occurrence*. New York, NY: Oxford University Press.

Soper, D.S. (2022). A-priori Sample Size Calculator for Structural Equation Models [Software]. Available from <https://www.danielsoper.com/statcalc>

Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A. ve Çakır, Z. (2008). Ebeveynlik Biçimlerinin Değerlendirilmesi: Young Ebeveynlik Ölçeğinin Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 17-30.

Soylu, N., Taneli, Y., ve Taneli, S. (2013). Depresyonu olan ergenlerde intihar davranışını etkileyen sosyal, emosyonel ve kognitif faktörlerin araştırılması. *Nöropsikiyatri Arsivi*, 50(4), 352-359.

Sözer, E., Eren, B. ve Kahraman, N. (2021). Boylamsal uygulamalar için ölçme değişmezliği: Dört tekrarlı uygulama verileri üzerine bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(2), 729-763.

Steinberg, L. (1990). "Interdependency in the family: Autonomy, conflict, and harmony". S. Feldman, ve G. Elliot (Ed.), *At the threshold: The developing adolescent* içinde. Cambridge, MA: Harvard University Press, 255-276.

Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of research on adolescence*, 11(1), 1-19.

Steinberg, L. (2009). *Ergenlik* (Çev. F. Çok). Ankara: İmge Kitapevi.

Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dornbusch, S. M. ve Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement an encouragement to succeed. *Child Development*, 63, 1266-1281.

Steinberg, L. ve Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. M. H. Bornstein (Ed.). *Handbook of parenting: Vol. 1: Children and parenting* içinde. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Steinberg, L., Blatt-Eisengart, I. ve Cauffman, E. (2006). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful homes: A replication in a sample of serious juvenile offenders. *Journal of Adolescence Research*, 16, 47-58.

Stewart, T. ve Suldo, S. (2011). Relationships between social support sources and early adolescents' mental health: The moderating effect of student achievement level. *Psychology in the Schools*, 48, 1016-1033.

Stolz, H. E., Barber, B. K. ve Olsen, J. A. (2005). Toward disentangling fathering and mothering: An assessment of relative importance. *Journal of Marriage and Family*, 67(4), 1076-1092.

Suldo, S. M. ve Huebner, E. S. (2004). Does life satisfaction moderate the effects of stressful life events on psychopathological behavior during adolescence? *School Psychology Quarterly*, 19, 93-105.

Sümer, H.C. (2006). Women in management: Still waiting to be full members of the club. *Sex Roles*, 55, 63-72.

Sümer, N. (2006). Ergenlikte Ebeveyn Tutum ve Davranışlarının Bağlanma Kaygısındaki Rolü. Ergen Günleri, Konuşma Metni, Hacettepe Üniversitesi.

Sümer, N., Aktürk, E.G. ve Helvacı, E. (2010). Anne-Baba Tutum ve Davranışlarının Psikolojik Etkileri : Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.

Şahin E.N. (2018). *Dil kullanımı ile depresyon ilişkisinde varoluşsal iyi-oluş ve duygusal zekânın aracılık rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.

Şahin, M .D., Kılınç, H. ve Altınpulluk, H. (2020). An analysis of the longitudinal measurement invariance of the social presence scale developed for open and distance learning environments. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 21(Special Issue-LODL), 97-110.

Şemin, R. (1979). *Ruh Sağlığı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,

Şen, S. (2020). *Mplus ile Yapısal Eşitlik Modeli Uygulamaları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Şenol, Ç. (2018) *Mutlak gerçek ihtiyacı ile depresyon ilişkisinde ontolojik iyi-oluş ve duygusal zekânın aracılık rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.

Simsek, O. F. ve Kuzucu, Y. (2012). The gap which makes us desperate: Paths from language to mental health. *International Journal of Psychology*, 47(6), 467–477.

Şimşek, Ö. F. ve Çerçi, M. (2013). Relationship of the gap between experience and language with mental health in adolescence: The importance of emotion regulation. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 147(3), 293–309.

Tamis-LeMonda, C. S., Way, N., Hughes, D., Yoshikawa, H., Kalman, R. K. ve Niwa, E. Y. (2007). Parents' goals for children: The dynamic coexistence of individualism and collectivism in cultures and individuals. *Social Development*, 17, 183-209.

Tanhaye Reshvanloo, F., Saeidi Rezvani, T., Jami, R. ve Seadatee Shamir, A. (2020). Psychosocial Well- Being in Female Students: The Role of Perceived Parental Autonomy Support and Warmth. *Iranian Journal of Educational Sociology*. 3(3): 1-8.

Tepe, Y. K. ve Sayıl, M. (2012). Ebeveyn Kontrolü ve Ergenin Sosyal İşlevselliği Arasındaki Bağlantıda İlişkisel Saldırganlığın Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70).

Thomas, G., Farrell, M. P., ve Barnes, G. M. (1996). The effects of single-mother families and nonresident fathers on delinquency and substance abuse in Black and White adolescents. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 884-894.

Triandis, H. (2001). Individualism-collectivism and personality. *Journal of Personality*, 69, 907-924.

Tuncel, T. R. (2016). *Suçta sürüklenmiş çocuklarda annenin ontolojik iyi-oluşu ile çocuğun öz-kontrol düzeyi arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçlar ve biriciklik algısının aracılık etkilerinin belirlemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.

Tutar, F. ve Yetişen, H. (2009). Türkiye’de kadının ekonomik kalkınmadaki rolü. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2), 116–131.

Ural, O., Güven, G., Sezer, T., Efe Azkeskin, K. ve Yılmaz, E. (2015). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Bağlanma Biçimleri ile Sosyal Yetkinlik ve Duygu Düzenleme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, 589–598.

Ustabaş, S. (2011). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Vandenberg, R. J. ve Lance, C. E. (2000). A review and synthesis of the measurement invariance literature: suggestions, practices, and recommendations for organizational research. *Organizational Research Methods*, 3(1), 4-69.

Vansteenkiste, M., Simons, J., Soenens, B. ve Lens, W. (2004). How to become a persevering exerciser? Providing a clear, future intrinsic goal in an autonomy supportive way. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 26, 232–249.

Vansteenkiste, M., Zhou, M., Lens, W. ve Soenens, B. (2005). Experiences of autonomy and control among Chinese learners. Vitalizing or immobilizing? *Journal of Educational Psychology*, 97, 468-483.

Vazsonyi, A. T., Hibbert, J. R. ve Snider, J. B. (2003). Exotic enterprise no more? Adolescent reports of family and parenting processes from youth in four countries. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 129-160.

Verschuere, K. ve Marcoen, A. (1999). Representation of self and socioemotional competence in kindergartners: Differential and combined effects of attachment to mother and to father. *Child Development*, 70, 183-201.

Wall, G. ve Arnold, S. (2007). How involved is involved fathering? An exploration of the contemporary culture of fatherhood. *Gender & Society* 21(4), 508-527.

Wang, Z., Koenig, H. G. ve Shohaib, S. A. (2016). Religion, purpose in life, social support, and psychological distress in Chinese university students. *Journal of Religion and Health*, 55(3), 1055-1064.

Weston, R. ve Gore, P. (2006). A Brief Guide to Structural Equation Modeling. *The Counseling Psychologist*, 34, 719-751.

Willett, J.B., ve Sayer, A. G. (1994). Using covariance structure analysis to detect correlates and predictors of individual change over time. *Psychological Bulletin*, 116(2), 363-381.

Wilson, M. N. (1986). Perceived parental activity of mothers, fathers, and grandmothers in three-generational Black families. *The Journal of Black Psychology*, 12, 43-59.

Wolf, E. J., Harrington, K. M., Clark, S. L. ve Miller, M. W. (2013). Sample Size Requirements for Structural Equation Models: An Evaluation of Power, Bias, and Solution Propriety. *Educational Psychological Measurement*, 76(6), 913-934.

Yaban, H. E. (2010). *Ergenlerin arkadaşlık niteliği, ebeveynlerden ve okul ortamında öğretmenlerden algılanan destek ile akran zorbalığı/zorbalığa maruz kalma arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yaman-Karahan, B. (2016). *Yaşamdaki amaç, duygusal iyi oluş, kişisel ölüm korkusu ve duyarlı sevginin ontolojik iyi oluş üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi.

Yılmaz, A. (1999). Çocuk yetiştirme tutumları: Kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 1(3), 99-118.

Young, J. E. (1999). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema focused approach*. Sarasota, FL: Professional Resource Exchange.

Young, J. E., Klosko, J. ve Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: A practitioner guide*. New York. Guilford.

Young, J. E. ve Klosko, J. S. (2011). *Hayatı Yeniden Keşfedin*. (S. Kohen ve D. Güler, Çev.). İstanbul: Psikonet Yayınları.

Youniss, J. ve Ketterlinus, R. D. (1987). Communication and connectedness in mother and father adolescent relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 16 (3), 265-280.

Yuan, A. S. V. ve Hamilton, H. A. (2006). Stepfather involvement and adolescent well-being: Do mothers and nonresidential fathers matter? *Journal of Family Issues*, 27, 1191-1213.

Zhao, J., Kong, F. ve Wang, Y. (2013). The role of social support and self-esteem in the relationship between shyness and loneliness. *Personality and Individual Differences*, 54(5), 577-581.

Zhu, H. (2015). Social support and affect balance mediate the association between forgiveness and life satisfaction. *Social Indicators Research*, 124 (2), 671-681.

7 EKLER

EK 1

Kişisel Bilgi Formu

Bu araştırma ergenlik döneminde ergen tarafından algılanan anne baba tutumlarının (anne baba katılımı, anne baba özerklik desteği ve anne baba yakınlığı) ergenin ontolojik iyi oluşuyla ilişkisini araştırmaktır. Sizlerden alınan bilgiler sadece bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Ölçme araçlarında yer alan soruları dikkatli bir şekilde okuyup size en uygun seçeneği işaretlemeniz önem taşımaktadır. Ergenleri daha iyi anlamak için yapılan bu bilimsel çalışmaya verdiğiniz destek için çok teşekkür ederiz.

1. İsim ve Soy isminiz:
2. Okulunuz:
3. Sınıfınız:
4. Şubeniz:
5. Yaşınız:
6. Cinsiyetiniz:
7. Not Ortalamanız:
8. Öğrenci Numaranız:
9. Babanızın Eğitim Düzeyi:
10. Annenizin Eğitim Düzeyi:

EK2

Ontolojik İyi Oluş Ölçeği (OİO) Ontological Well-being Scale (OWB)

Lütfen yaşamınızı geçmiş, bugün ve geleceğiyle kişisel bir proje olarak düşünün. Her proje gibi, yaşamınızın da tamamlanmış (GEÇMİŞ), yaşanmakta olan (ŞİMDİ) ve yaşanacak (GELECEK) parçaları söz konusudur. Sizden beklenen, bu parçaların her birine kendi içinde bir bütün olarak baktığınızda, verilen duyguları ne kadar yoğun hissettiğinizi yandaki ölçeklendirmeyi dikkate alarak derecelendirmenizdir.	Hiç Hissetmiyorum	Biraz Hissediyorum	Yoğun Hissediyorum	Oldukça Yoğun Hissediyorum	Çok Yoğun Hissediyorum
Yaşam Projemin Tamamlanmış Kısımına Baktığımda					
01. Gurur duyuyorum ®	A	B	C	D	E
02. Hayal kırıklığı hissediyorum	A	B	C	D	E
03. Tatmin yaşıyorum ®	A	B	C	D	E
04. Pişmanlık hissediyorum	A	B	C	D	E
05. Üzüntü duyuyorum	A	B	C	D	E
06. Suçluluk hissediyorum	A	B	C	D	E
07. Yetersizlik hissediyorum	A	B	C	D	E
Yaşam Projemin Yaşamakta Olduğum Kısımına Baktığımda					
08. Yorgun hissediyorum ®	A	B	C	D	E
09. Coşkulu hissediyorum	A	B	C	D	E
10. Amaçsız hissediyorum	A	B	C	D	E
11. Kaybolmuş hissediyorum	A	B	C	D	E
12. Motive olmuş hissediyorum	A	B	C	D	E
13. Enerjik hissediyorum	A	B	C	D	E
14. Heyecanlı hissediyorum	A	B	C	D	E
15. Sorumsuz hissediyorum	A	B	C	D	E
16. Bomboş hissediyorum	A	B	C	D	E
17. Kaygılı hissediyorum	A	B	C	D	E
18. Çaresiz hissediyorum	A	B	C	D	E
Yaşam Projemin Geleceğini Düşündüğümde					
19. Umutlu hissediyorum	A	B	C	D	E
20. Güçlü hissediyorum	A	B	C	D	E
21. Kendinden emin hissediyorum	A	B	C	D	E
22. Cesur hissediyorum	A	B	C	D	E
23. Dört gözle beklediğimi hissediyorum	A	B	C	D	E
24. Hevesli hissediyorum	A	B	C	D	E

Not:

Tersten puanlanacak maddeler kırmızı ile gösteriliyor.

-Pişmanlık (Regret): 1,2,3,4,5,6 ve 7. maddeler, bu faktörde tersten puanlanacak iki madde var (1 ve 3)

-Eylemlilik (Activation): 8, 9, 12, 13 ve 14. maddeler, tersten puanlanacak bir madde var (8)

-Hiçlik/anlamsızlık (Nothingness): 10, 11, 15, 16, 17, ve 18. maddeler, tersten puanlanacak madde yok.

-Umut (Hope): 19,20,21,22,23 ve 24. maddeler, tersten puanlanacak madde yok.

Tersten puanlanacak maddeler: 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 15, 16, 17, 18.

EK 3

Anne Baba Algı Ölçeği (ABAÖ) Perception of Parent Scale (POPS)

AÇIKLAMA: Yaşamınızda önemli yere sahip olan anne ve babanızla ilişkilerinize yönelik aşağıda bir takım ifadeler verilmiştir. I. Bölümde annenizle ilgili, II. Bölümde babanızla ilgili ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her bir bölümü dikkatle okuyarak cevaplayınız.

Annenizle İlişkiniz	Tamamen Yanlış	Nadiren Yanlış	Kısmen Yanlış	Ne Doğru Ne Yanlış	Nadiren doğru	Kısmen Doğru	Tamamen Doğru
1. Annem, herhangi bir konuda benim neler hissettiğimi anlar.							
2. Annem, bana sıklıkla nasıl bir yaşam sürdürmem gerektiğini anlatır.							
3. Annem benimle konuşmak için zaman ayırır.							
4. Annem beni olduğum gibi kabul eder ve sever.							
5. Annem mümkün oldukça kendi seçimlerimi yapmama izin verir.							
6. Annemin beni çok fazla düşünmediği kanısındayım							
7. Annem bana olan sevgisini açıkça ifade eder.							
8. Herhangi bir sorun yaşadığımda annem benim düşüncelerimi ve görüşlerimi dinler.							
9. Annem benimle birlikte olmak için yeterince zaman ayırır.							
10. Annem bana kendimi özel hissettirir.							
11. Annem kendim için kararlar almama izin verir.							
12. Annem genellikle benim ilgilenmeyecek kadar meşguldür.							
13. Annem, genellikle benim düşünceleri mi kabul etmez ve onaylamaz.							
14. Annem, bir şeyi onun istediği şekilde yapmam konusunda ısrarcı davranır.							
15. Annem, yaşadığım sorunlarla pek ilgili değildir.							
16. Annem, genellikle beni gördüğünde mutlu olur.							
17. Annem, genellikle benim bakış açımdan olaylara bakmaya çalışır.							
18. Annem, bana yardımcı olmak için zaman ve enerji harcar.							
19. Annem, kendi kararlarımı almamda bana yardımcı olur.							
20. Annemin benimle ilgili hayal kırıklığı yaşadığını düşünüyorum.							
21. Annem, benim birçok ihtiyacıma yeterince duyarlı değildir.							

Babanızla İlişkiniz	Tamamen Yanlış	Nadiren Yanlış	Kısmen Yanlış	Ne Doğru Ne Yanlış	Nadiren doğru	Kısmen Doğru	Tamamen Doğru
1. Babam, herhangi bir konuda benim neler hissettiğimi anlar.							
2. Babam, bana sıklıkla nasıl bir yaşam sürdürmem gerektiğini anlatır.							
3. Babam benimle konuşmak için zaman ayırır.							
4. Babam beni olduğum gibi kabul eder ve sever.							
5. Babam mümkün oldukça kendi seçimlerimi yapmama izin verir.							
6. Babamın beni çok fazla düşünmediği kanısındayım							
7. Babam bana olan sevgisini açıkça ifade eder.							
8. Herhangi bir sorun yaşadığımda Babam benim düşüncelerimi ve görüşlerimi dinler.							
9. Babam benimle birlikte olmak için yeterince zaman ayırır.							
10. Babam bana kendimi özel hissettirir.							
11. Babam kendim için kararlar almama izin verir.							
12. Babam genellikle benimle ilgilenmeyecek kadar meşguldür.							
13. Babam, genellikle benim düşünceleri mi kabul etmez ve onaylamaz.							
14. Babam, bir şeyi onun istediği şekilde yapmam konusunda ısrarcı davranır.							
15. Babam, yaşadığım sorunlarla pek ilgili değildir.							
16. Babam, genellikle beni gördüğünde mutlu olur.							
17. Babam, genellikle benim bakış açımdan olaylara bakmaya çalışır.							
18. Babam, bana yardımcı olmak için zaman ve enerji harcar.							
19. Babam, kendi kararlarımı almamda bana yardımcı olur.							
20. Babamın benimle ilgili hayal kırıklığı yaşadığını düşünüyorum.							
21. Babam, benim birçok ihtiyacıma yeterince duyarlı değildir.							

Not:

Tersine çevrilecek maddeler: 2, 6, 12, 13, 14, 15, 20, 21.

Boyutlara göre madde dağılımları:

-Anne Katılım: 3, 6(R), 9, 12(R), 15(R), 18

-Anne Özerklik Desteği: 1, 2(R), 5, 8, 11, 14(R), 17, 19, 21(R)

-Anne Yakınlığı: 4, 7, 10, 13(R), 16, 20(R)

-Baba Katılımı: 3, 6(R), 9, 12(R), 15(R), 18

-Baba Otonomi Desteği: 1, 2(R), 5, 8, 11, 14(R), 17, 19, 21(R)

-Baba Yakınlığı: 4, 7, 10, 13(R), 16, 20(R)

8 ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Yaşar Kuzucu

ORCID Numarası : 0000-0002-8487-9993

Öğrenim Durumu

- 1990 – 1995 **Lisans:** Ankara Üniversitesi -
Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
- 2016 – 2021 **Lisans:** İstanbul Üniversitesi -
AUZEF, Sosyoloji
- 1996 – 1996 **Yüksek Lisans:** Ankara Üniversitesi -
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler (Tezli)
- 1999 – 2006 **Doktora:** Ankara Üniversitesi -
Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
- 2008 - 2008 **Post doktora:** Oregon Eyalet Üniversitesi -
İnsan gelişimi ve aile çalışmaları (Human Development and Family Science)

Ulusal/Uluslararası Yayın Listesi:

Nizamettinoglu Neşe, Şafak Öztürk Cennet, Kuzucu Yaşar, Şakiroğlu Mehmet, Dereboy Çiğdem Günseli (2021). Ergenlerde depresif semptomlar ve vücut kitle indeksi: Ebeveyn psikolojik kontrolünün ve yaşın durumsal aracılık etkisi. Klinik Psikiyatri Dergisi, 24(2), 167-180. Doi: 10.5505/kpd.2020.46548

Kuzucu Yaşar, Sarıot Ertürk Özge (2020). Psychometric Properties of Turkish Version of Aggression Questionnaire Short Form: Measurement Invariance and Differential Item Functioning across Sex and Age. Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi, 11(3), 267-295. Doi: 10.21031/epod.683176

Kuzucu Yaşar, Sarıot Ertürk Özge, Şimşek Ömer Faruk, Gökdaş İbrahim (2020). Cognitive Distortions and Problematic İnternet Use Connection: Examining The Mediator Roles of Loneliness and Social Anxiety by Partialling Out The Effects of Social Desirability. *Journal of Evidence-Based Psychotherapies*, 20(1), 51-76., Doi: 10.24193/jebp.2020.1.4

Kuzucu Yaşar, Şimşek Ömer Faruk, Koşe Demiray Çiğdem (2020). Language and the Symptoms of Mental İllness Connection via Abstract Representations of the Self and the World. *The Journal of Psychology*, 1-19., Doi: 10.1080/00223980.2019.170

Gökdaş İbrahim, Kuzucu Yaşar (2019). Social Network Addiction Scale: The Validity and Reliability Study of Adolescent and Adult Form. *International Journal of Assessment Tools in Education*, 6(3), 396-414. Doi: <https://doi.org/10.21449/ijate.505863>

Kuzucu Yaşar (2016). Do Anger Control and Social Problem Solving Mediate Relationships Between Difficulties in Emotion Regulation and Aggression in Adolescents? *Educational Sciences: Theory & Practice*, 16(3), 849-866. Doi: 10.12738/ESTP.2016.3.0003

Şimşek Ömer Faruk, Kuzucu Yaşar (2016). Intentional and Non Intentional Assessments of Emotion Experiences Comparisons of Old and New Measures. *The Journal of General Psychology*, 143(2), 116-143. Doi: 10.1080/00221309.2016.1163250

Özdemir Yalçın, Kuzucu Yaşar, Ak Şerife (2016). Ergenlikte Saplantılı İnternet Kullanımının Ebeveyn ve Ergenlerin Bildirimine Dayalı Olarak İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 15(2), 330-343. Doi: 10.17051/io.2016.06722

Ak Şerife, Özdemir Yalçın, Kuzucu Yaşar (2015). Cyber victimization and cyberbullying the mediating role of anger don t anger me. *Computers in Human Behavior*, 49, 437-443. Doi: 10.1016/j.chb.2015.03.030

Kuzucu Yaşar, Özdemir Yalçın, Ak Şerife (2015). Psychometric properties of a Turkish Version of the Compulsive İnternet Use Scale. *European Scientific Journal*, 11(1), 37-47.

Kuzucu Yaşar, Bontempo Daniel E, Hofer Scott M, Stallings Michael C, Piccinin Andrea M (2014). Developmental change and time specific variation in global and specific aspects of self-concept in adolescence and association with depressive symptoms. *The Journal of Early Adolescence*, 34(5), 638-666. Doi: 10.1177/0272431613507498

Özdemir Yalçın, Kuzucu Yaşar, Ak Şerife (2014). Depression loneliness and internet addiction: How important is low self-control. *Computers in Human Behavior*, 34, 284-290., Doi: 10.1016/j.chb.2014.02.009

Kuzucu Yaşar, Özdemir Yalçın (2013). Ergen ruh sağlığının anne ve baba katılımı açısından yordanması. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 98-114.

Özdemir Yalçın, Kuzucu Yaşar, Koruklu Nermin (2013). Social problem solving and aggression The role of depression. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 23(01), 72-81. Doi: 10.1017/jgc.2013.1

Kuzucu Yaşar, Şimşek Ömer Faruk (2013). Self-determined choices and consequences The relationship between basic psychological needs satisfactions and aggression in late adolescents. *The Journal of General Psychology*, 140(2), 110-129. Doi: 10.1080/00221309.2013.771607

Şimşek Ömer Faruk, Kuzucu Yaşar (2012). The gap that makes us desperate Paths from language to mental health. *International Journal of Psychology*, 47(6), 467-477. Doi: 10.1080/00207594.2011.645479

Parsak Betül, Kuzucu Yaşar (2020). Ebeveyn Tutumları İle Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Davranış Problemleri Arasındaki İlişki: Çocukların Empati ve Sosyal Becerilerinin Aracı Rolü. *Humanistic Perspective*, 2(3), 347-374. Doi: 10.47793/hp.778702

Kuzucu Yaşar, Gülcü Merve, Adalı Emre, Özer Esin (2020). Ergenlerde Benlik Saygısı ve Sosyal Desteğin Depresyon Semptomlarıyla İlişkisi: Yaşam Amaçlarının Aracılık Rolü. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(1), 79-106. Doi: 10.30561/sinopusd.709716

Kuzucu, Yaşar, Kögercin, Ali Umut ve Çuhaci, Ahmet. (2020b). Ergenlerde Sosyal Sorun Çözme, Stresle Baş Etme ve Sosyal Desteğin Problemler İnternet Kullanımıyla İlişkisi: Olumsuz ve Olumlu Duyguların Aracılık Rolü. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt*, 17, 17-34.

Kuzucu Yaşar (2020). Ergenlerde Sosyal Sorun Çözme, Stresle Baş Etme ve Sosyal Desteğin Problemler İnternet Kullanımıyla İlişkisi: Olumsuz ve Olumlu Duyguların Aracılık Rolü. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 17-34.

Kuzucu Yaşar, Akın Gökalt Fatma, Koruklu Nermin (2020). Kişilik ve Duygu Düzenleme Arasındaki İlişki: Temel Psikolojik İhtiyaçların Aracı Rolü. The Journal of Social Science (8), 671-688. Doi: 10.30520/tjsosci.751596 (Kontrol No: 6440503)

Koruklu Nermin, Sağkal Ali Serdar, Özdemir Yalçın, Kuzucu Yaşar (2017). Çatışma çözme ve akran arabuluculuk eğitimi programının sosyal duygusal öğrenme ve üstbiliş becerileri üzerindeki etkisi. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(2), 66-80. (Kontrol No: 4025572)

Kuzucu Yaşar, Bulut Betül, Şeyda Özçelik, Feride Melek Soydemir (2015). Sosyal destek kontrol edildiğinde cinsiyetin internet bağımlılığı üzerine etkisi. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(2), 11-19.

Kuzucu Yaşar, Tunçer İrem, Aksu Şeyma (2015). İlişkilerde bilişsel çarpıtmalar ve öz kontrol ilişkisinde sürekli öfkenin aracılık rolü. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(1), 48-56.

Kuzucu Yaşar (2011). Duyguları ifade etme ölçeğinin uyarlanması Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(3), 779-792.

Kuzucu Yaşar (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(35), 79-91.

Kuzucu Yaşar (2008). Duygusal farkındalık düzeyi ölçeğinin uyarlanması Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(29), 51-64.

Kuzucu Yaşar (2021). Duyguları farketme ve ifadetme psiko eğitim programı TÜRK PDRDER, Basım sayısı:3, Sayfa Sayısı 105, ISBN:978-975-922549-0, Türkçe (Bilimsel Kitap)

Kuzucu Yaşar (2021). Küçükler için büyüklere çocuk ve ergen ruh sağlığı Pegem Akademi, Basım sayısı:7, Sayfa Sayısı 490, ISBN:978-605-364-459-0, Türkçe (Bilimsel Kitap)

Ulusal/Uluslararası Bildiri Listesi:

Kuzucu Yaşar Parsak Betül (2019). The Role of Empathy and Social Skill in the Relation between Parental Attitudes and Preschool Children's Behavioral Problems. 19th European Conference on Developmental Psychology (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)

Kuzucu Yaşar, Şalcıoğlu Ebru (2019). The effect of perceived parenting on ontological well-being in adolescence: A growth-curve analysis. 19th European Conference on Developmental Psychology (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Sariot Ertürk Özge, Kuzucu Yaşar, Dereboy Çiğdem Günseli (2019). A Scale to Measure Parenting Self-regulation 'Me as a Parent': The Study of Adaptation to Turkish. XVI European Congress of Psychology (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Acar Esin, Kuzucu Yaşar, Çağlayan Melis (2018). The relationship between parents' social problem solving skills and parental adjustment. The European Association for Practitioner Research on Improving Learning (EAPRIL) (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Kuzucu Yaşar, Şimşek Ömer Faruk (2018). The effect of language use on intolerance of uncertainty in adolescence: A growth-curve analysis. EARA (European Association for Research on Adolescence) 2018 Conference (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Koruklu Nermin, Sağkal Ali Serdar, Özdemir Yalçın, Kuzucu Yaşar (2017). The effects of conflict resolution and peer mediation training program on social emotional learning and metacognition skills. 4th World Conference on Psychology Sciences, 14-14. (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Koruklu Nermin, Sağkal Ali Serdar, Özdemir Yalçın, Kuzucu Yaşar (2017). The Effects of Conflict Resolution and Peer Mediation Training Program on Social Emotional Learning and Metacognition Skills. 4th World Conference on Psychology Sciences (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)

Ak Şerife, Özdemir Yalçın, Kuzucu Yaşar (2017). Öğrencilerin Bireysel Farklılıkları ile Probleme Dayalı Asenkron Tartışma Sürecindeki Etkileşim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. 5. Uluslararası Öğretim Teknolojileri ve Öğretmen Eğitimi Sempozyumu (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)

Kuzucu Yaşar, Özdemir Yalçın, Şimşek Ömer Faruk (2016). Does rumination mediate the relationship between interpersonal cognitive distortion and trait anger aggression in adolescents? 15 Biennial Conference of the European Association for Research on Adolescence (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Kuzucu Yaşar, Özdemir Yalçın (2016). Internet addiction among Turkish university students The role of cognitive distortion depression and loneliness. 15 Biennial Conference of the European Association for Research on Adolescence (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Özdemir Yalçın, Vazsonyi Alexander T, Kuzucu Yaşar, Çok Figen (2013). The dimensionality of self-control scale among American and Turkish adolescents. 16. ECDP, European Conference on Developmental Psychology, (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Kuzucu Yaşar, Özdemir Yalçın, Şimşek Ömer Faruk (2013). Depression loneliness and internet addiction: Does low self-control really matter. 16. ECDP, Developmental Psychology, (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Kuzucu Yaşar, Şimşek Ömer Faruk, Özdemir Yalçın (2014). Does self-concept clarity mediate the relationship between emotion regulations an anger management. 14th Biennial conference of the European association for research on adolescence (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Özdemir Yalçın Kuzucu Yaşar, Arma Ayhan, Kasap Ayşegül, Akgün Faruk, Tuncer İrem, Yalvaç Ziya (2014). Need satisfaction and aggression the mediator role of belongingness to school intrinsic motivation and happiness. 14th Biennial Conference of the European Association of Research in Adolescence (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Kuzucu Yaşar (2021). Kesitsel ve Boylamsal Yapısal Eşitlik Modelleri. Uluslararası Pegem Eğitim Kongresi (IPCEDU - 2021) (Özet Bildiri/Davetli Konuşmacı).

Elmas Pınar, Kuzucu Yaşar (2019). Sosyal Güvende Hissetmenin Saldırganlık ve Kendini Susturma Üzerindeki Etkisi: Kendini Eleştirmenin Aracı Rolü. III. Sosyal Psikoloji Kongresi (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Kuzucu Yaşar, Şimşek Ömer Faruk (2007). Kişilerarası ilişkinin bireyin yaşam doyumuna ve duygusal problemlerine duygu durumu aracılığı ile etkisi. IX Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Özdemir Yalçın, Kuzucu Yaşar, Ak Şerife (2013). Cyber victimization and cyberbullying: The mediating role of anger don't anger me. IAC Dünya Konferansı ve XII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)

Kuzucu Yaşar (2006). Duyguları fark etmeye ve ifade etmeye yönelik bir psiko eğitim programının üniversite öğrencilerinin duygusal farkındalık düzeylerine duyguları ifade etme eğilimlerine psikolojik ve öznel iyi oluşlarına etkisi. I. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulamaları Kongresi. (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

Ahioğlu Nihal, Kuzucu Yaşar (2004). Ergen ve yaşlılarda cinsellik ile ilgili değerlere ilişkin bir inceleme. Cinsellik ve Cinsel Tedaviler 5. Ulusal Kongresi (Farklı yüzleriyle cinsellik) (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).

